Sayı 9 BİRİNCİ TEŞRİN 1933 Cilt 2

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

" ÜLKÜ „ nün sayıfaları inkılâplarımızı yaymıya yarıyacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. " ÜLKÜ „ ye yazı yazanlara para verilmez.

" ÜLKÜ „ ye paralı ilan konmaz. Yalnız memlekete inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilanları parasız neşrolunur.

" ÜLKÜ „ nün bir sayısının fiyati — ilaveli veya ilavesiz — yirmibeş kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün yıllık abone fiyati 250 kuruştur. Yalnız ilkmektep muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektepler talebeleri için abone fiyati 175 kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları malî yıla bağlı resmî daireler bu kayıttan müstesnadır.

" ÜLKÜ „ nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

İmtiyaz sahibi Nusret Kemal; Umumî neşriyatı idare eden Necip Ali
Ankara'da " Hakimiyeti Milliye „ matbaasında basılmıştır.

Sayı dokuz
Cilt iki

Birinci Teşrin 1933

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

ILERLEME VE YÜKSELME YOLU

Yazan: İSMET PAŞA

SOYLEDIGIM yol, ülkü yoludur. Yeni Türkiyenin kurulması davasını üzerine almış olan yüksek alınlı, kendine güvenen nesil ancak ülkü yolundan muvaffakiyete erebilir. Ulkü yolunda gidenlerin sıfatları, çok çalışmak, bedence ve ahlâkça, kuvvetlerini, vatan hizmeti için arttırmak, çok öğrenmek, bahusus her vesile ile öğretmek suretinde sayılabilir. Kötü menfaat kayıtlarından tertemiz olmak, her çeşit fedakârlığa azamî derecede hazır bulunmak her ülkünün temel yapısıdır.

Evet; yeni Türkiyeyi dilediğimiz gibi kurmak, ancak ülkü yolunda yılmaz yolcular bulmak ile kabil olacaktır.

Biz en çok bilgiye muhtacız: Siyasî bilgiye ve iktısadî bilgiye. Siyasî bilgi milletimizin varlık davalarını, milletler arasında kendi vaziyetimizi bize anlatacaktır. Sade fakat temelli ve sağlam siyasî bilgi sayesinde milletin birliği ve beraberliği tutulabilir. Dışardan ve içerden her kıyafet ile gelecek süslü zehirlere karşı milletin kendi doğru yolunu şaşırmaması ancak siyasî bilgiler ile kolaylaşır.

Içtimaî ve bahusus iktısadî hayatımız için de asrın fennî bilgilerine kat'î ihtiyacımız vardır. Ulkü yolunun yorulmaz yolcuları, bütün milletin bilgisini her sahada mütemadiyen arttırmağı bir tek çıkar yol saymalıdırlar. Geniş ihtiyaçlar karşısında çok vasıtadan, bahusus bol paradan mahrum olmaktan çok vakit üzülüyoruz. Fakat, hepimiz bilmeliyiz ki, asıl sıkıntıyı bilgisizlikten, bilmemezlikten çekiyoruz.

Millet içinde siyasî, içtimaî ve iktısadî bilgilerin berektli bir kaynağı olan kural Cümhuriyet Halk Fırkası ve onun Halkevleridir.

GAZİ

HAŞİM NEZİHİ

Ona bağlı bir millet; genç, ihtiyar her yaşta
Ilgar eden bir ırkınimanı var bu başta
Odur Toros'ta esen, Sakarya'larda akan
Küf kesilmiş maziyi Odur bir hızla yakan
Şimdi bir güneştir O; yurda ışık, can verir.
Şimdi bir yıldırımdır; önünde düşman erir.
Damarlarında akan bir milletin hızıdır.
O bugün yer yüzünde doğan tan yıldızıdır.
Yaşı tarihten eski, yaşı tarihten uzun
Bir millet; arkasından akıyor bu oğuzun..
Bir gün kurtulmak için arasa yıldızını ;
Dünya bile bu baştan alacaktı rızını..
Asırlara hız veren; yol gösteren bu baştan;
Doğuyor en zorlu tan; doğuyor en zorlu tan.

CÜMHURİYET ONBİRİNE BASIYOR

AHMET CEMİL MİROĞLU.

Ey Türk, kalbinde iyman gibi bugünü taşı!
On birine basıyor Cümhuriyetin yaşı!
"Yirmi dokuz - Birinci teşrin„ doğduğun gündür!
Efendiyiz! diyeni atıp koğduğun gündür!
Türkü bağrına basan bu yurt, bu Anatoprak,
Bundan daha çok kutlu yıllara kavuşacak!
Kaynamış bir varlığı, baştan sonuna kadar,
Bu ülkede sen, ben yok.. sade çalıaşn Türk var!
GAZİ Türkün bağrından doğan Ulu Kahraman,
Oydu kara günlerde bir güneş gibi yanan,
Anlaşıldı ki, millet koşunca arkasından,
Türk adı silinmez dünya haritasından!
Dehasiyle tarihi döndürdü gidişinden,
Yurda bağışladığı o yüzlerce işinden
"CÜMHURİYET„ bize en büyük hediyesidir,
Bu sözde duyduğumuz: Onun kendi sesidir!
Sen, ey cümhuriyete kavuşan Anavatan!
Senin için yanıyor damarımızdaki kan!
Sana uzanan eli koparıp atacağız!
Uğrunda ölsek bile seni yaşatacağız!...

TÜRK TARİH İNKILÂBI VE YABANCI TEZLER

REŞİT GALİP

Osmanlı tarih tezi — Türk milletinin tarihini yeniden buluşu; Türk Tarih tezi — Muasır yabancı tezler; Dil gruplarına göre ırk tasnifleri; Fransada yeni bir ırk tezi, Prof. Guiart'ın nazariyesi; yeni Cermen nazariyesi.

OSMANLI TRIHÇILIGI:

ILERIDE Türkiye Cümhuriyetinin ilk on yılının tarihi araştırılırken başlanan ve başarılan işlerin birinci derecede ehemmiyeti haiz olanları arasında Türk Tarihi mesaisinin de yer tutacağını şüphesiz saymak lâzımdır.

Osmanlı devrinde ve ondan önceki zamanlarda yazılmış Türk tarihlerinin millî bakımdan Türk Tarihi adını taşımağa lâyık olmadıkları tafsile ve ispata hacet kalmıyacak derecede malûmdur. Bunların hemen hepsi birer hanedan tarihi mahiyetindedir. Bunlarda ırka, millete yer verilmez. Bunlarda daima bir Han veya Padişah, bir de onun ordusu vardır. Ordunun hakikatte milletin kolu, bileği, silâhı, elhasıl milletten bir kuvvet parçası olduğu dahi işaret edilmeksizin Han veya Bey veya Padişah onunla bir takım düşmanlar üzerine yürür veya çok defalar görüldüğü gibi onu zulmünden usanan millet kütlelerini taraf, taraf kılıçtan geçirmek için kullanır.

Cümhuriyetin miras aldığı *tarih* büyük bir kısmı doğrudan doğruya sarayın memuru olan Osmanlı vak'anüvislerinin veya onlara istinat eden diğer yazıcıların eseri idi. Bunlar hemen baştan başa seferler, büyük küçük saray memurlarının azil ve nasıpları, sadrazamların, vezirlerin vesair hükûmet memurlarının kafaları kesilmesi veya sürülmesi gibi tafsilât ile padişahın incir çekirdeği doldurmaz icraatının hikâyeleridir. Binlerce misal ile tevsiki herkes için kolay olan bu tarih yazma tarzına meselâ Silâhdar Fındıklılı Mehmet Ağa Tarihinin Hicrî 1107 yılı vukuatı kısmından alınma şöyle bir nümune göstermek mümkündür:

"......Şefkatlû Padişahımız Hazretleri baş çadırda karadut tenavül buyururken: — Acap müverrih bizim dut yedügümüzü dahi tarihe yazar mı deyu buyurdukta bu abdi ahkarları kemali şermü hicap ile mutlak Hünkârımın bu lâtifeden muradı hümayunları ancak yazsın demektir deyu cevap verip bu mahalle kaydolundu.,,

Osmanlı vak'anüvislerinde falan ve falan günlerde padişahın giydiği elbise şekli veya sardığı sarık biçimi ile düşmanların sınırları yırtması, üç dört vilâyetlik yurt parçalarının yabancı ayaklarla çiğnenmesi haberleri arasında büyük ehemmiyet farkı görülmez. Devleti temelinden sarsan Anadolu kıyamları hakkındaki tafsilât padişahın bir çocuğu dünyaya gelmesi veya saltanat ailesinden bir kızın evlenmesi havadisinden daha çok yer tutmaz. Bunlara Osmanlı tarihlerinin her sayfasında misaller bulunabilir.

Başta söylediğimiz gibi burada da tekrarlıyalım ki, bu yalnız Osmanlı tarihlerinde değil, ona tekaddüm eden devrelere ait Türk tarihlerinde de belki o derece müfrit olmamakla beraber böyle idi .

Osmanlı tarih tezi ve tarihi tedvin usulü tedris sahasında vazıh surette iki terbiyevî gaye takip eder:

1 — Hilâfete bağlamak

2 — Saltanata bağlamak.

Ferdi hilâfete ve dolayısiyle saltanata bağlamak için İslâmlık terbiyesine büyük bir ehemmiyet verilmiş, medreselerde ve daha sonraları mekteplerde Peygamber Muhammedin ve dört Halifesinin hayatlarına ve menkibelerine geniş tedris payı ayrılmıştır. Selim'in Mısır seferi bir nevi İslâm birliği mefkûresini terbiye unsurları arasına koyduğu gibi Çaldıran seferi de mezhep vahdeti cidalini heyecanlı bir safhaya sokarak tedris ve terbiye programlarına ve o meyanda tarih tedvin ve talimi esaslarına yeni bir unsur katmıştır. Meşrutiyete kadar gelen devrede terbiye unsuru olarak mütalea edilecek Osmanlı tarihi "Allahın yerde gölgesi, Peygamberin vekili ve Halifesi olan Osman Oğluna,, körü körüne itaat ve sedakatin Müslümanlık şartlarından olduğuna dair kesif telkinleri ihtiva eder. Bunlara göre bir Türk milleti yoktur, bir İslâmlık camiası vardır, o camia Halife olan Osman Oğlu'na kayıtsız, şartsız bağlanacaktır. Ona hizmet dine hizmet demektir ve bir çeşit ibadettir.

Tanzimattan sonra daha fazla tebarüz ettirilmiştir ki bir Türk kavminden ve bir Türk milletinden ziyade bir Osmanlı milleti vardır. Bu millet, Osmanlı tarihlerine göre birkaç yüz çadır halkının Islâm veya Hıristiyan büyük kütleleri kendi bünyesinde temsil etmesinden doğmuştur. Böyle bir teşekkülün mümessili güdülen teze göre şüphesiz ancak Osman sülâlesi olabilirdi (1).

Osman Oğullarının bilhassa ilk Osmanlı asırlarında bir asaletsizlik ıstırabı çektikleri ve sülâlelerini muayyen asaletlere, şerafetlere bağlamak ihtiyacı duydukları görülür. Timur Bayezit'le harbe hazırlandığı sıralarda Eskişehir havalisindeki bazı kuvvetli kabilelere elçilerle gönderdiği anlaşma ve birleşme teklifinde Osman oğullarının asaletsizliğine işarette bulunmuştu (2). Bunda belki bu ıstırabın izahı sezilebilir. Osman Oğullarının Hicaz muhaciri bir aile neslinden geldikleri tarzında bir efsane uydurtmuş oldukları malûm olduğu gibi, bir zaman için Komnen (Comnénes) hükümdar sülâlesine bağlanmak gayretinin gösterilmiş olduğu da bilinmektedir. Zaman bunların yürüyemiyecek gülünç davalar olduğunu ispat edince Osman Oğulları ve onların tarihçileri nesebi Oğuz Han yolundan Peygamber Nuh'a bağlamak suretiyle kendilerinden evelki bazı Türk sülâlelerinin icat ettikleri çığıra baş vurmuşlardır.

---

(1) Cümhuriyetten evelki devirlerde tarih telâkileri ve yazıcılığı hakkında T. T. T. C. Reisi Profesör Akçura Oğlu Yusuf Beyin Birinci Türk Tarihi Kongresindeki konferansında kıymetli malûmat vardır. (Kongre zabıtları S. 577-607).

(2) Tarihi Timurlenk, İbni Arapşah'tan Nazmizade tercümesi.

Bununla Osman Oğulları kendilerini Türk asalet nesebine bağlamağı denemişlerse de kendileri ve tarihçileri asırlar imtidadınca Türklükten ayrı ve uazk kalmaktan yine geri durmamışlardır. Yavuz Sultan Selim bütün hayatında Türkçe şiir söylememiş olmakla öğünürdü. Şiirlerini toplayan divanında Türkçe bir tek mısra yoktur; meselâ:

Şirler pençei kahrımda olurken lerzan
Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek

beyti vesaire gibi kendisine isnat olunan yarı Türkçe bazı nazımlar hakikatte onun tarafından söylenmiş değildir. Osmanlı şairleri arasında ilk defa içinde türkçe tek kelime olmaksızın sırf farsça divan tedvin eden Yavuz Sultan Selim'dir:

"Arsai fesahatte Farisi meydanı fürs ve fürsle tab'ı pakinde ülfetü üns var idi. Şuarayı vilâyeti Rumdan andan gayri kimse Farisî divan tedvin etmedi ve şi'ri Türkiyi terkedip ol tarza gitmedi. (3)

"... Egerçi avamınas — anlara — *Yani Sultan Selime* — türkî eş'ar isnat ederler. Amma asla türkî şiir dememişlerdir. Küllü eş'arı anların farisîdir. Divanlarında bir türkî sözleri yok (4).

Osmanlı tarihleri "Necip,, tabirini hemen daima Türkten gayri İslâm unsurlar hakkında kullanmışlardır. Osmanlı tarih tezi terbiyevî sahada o kadar uğursuz bir tesir göstermiştir kî halis ve hakikî Türkler arasında başka milliyetlere nisbet aramak özentisi bir nevi münevverler modası haline girmeğe başlamıştı. Bunların son örneklerinden kaçını bugün yaşayanlardan her birimiz kaç yerde kaç kere elemle görmüşüzdür. Bu tez millî seciyeyi kanından zehirliyor ve en ağır ölüme sürüklemek yolunda yürüyordu

" " "

TÜRK MİLLETİNİN TARİHİNİ YENİDEN BULUŞU:

Türkler tarihini kaybetmiş bir millet gibi idiler. Meşrutiyetten evel ve sonra millî cereyanları ve neşriyatı yakından takip edenler Türk tarihini aydınlatma yolundaki gayretlerin nihayet Milâttan evel üçüncü asırdan ileri gidemiyen Teoman ve Mete maceralarına ve Oğuz efsanesine bağlanıp kalmış olduğunu iyice hatırlarlar. Bilhassa Anadolu Türklüğünün Selçuklardan daha evelki zamanlara doğru götürülmesine en ileride görünen milliyetçi tarihçilerin bile ihtimal vermemekte ne mertebe ısrarcı oldukları çok iyi hatırlanır. Bu sebepledir ki 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal Adanayı ziyaretlerinde bir heyete karşı bir Türk toprağı parçasından bahis buyururlarken:

— Kırk asırlık Türk yurdu!

tabirini kullandıkları işitildiği zaman Türk Tarihinin Türk vatanı gibi Gazi'nin harikalı şahsiyetinde canlanarak varlığını ve büyüklüğünü dünyaya karşı ifadeye ve müdafaaya giriştiği heyecanla sezilir gibi oldu. Ve bu cümlenin Türk tarihi için büyük bir netiyce doğuracağına inanıldı. Aradan yedi yıl geçti.

---

(3) Tezkerei Lûtfî, yazılışı hicrî 953 basılışı İkdam matbaası 1314 S. 69

(4) Tezkerei Sehî; yazılışı, hicrî 945, Mehmet Şükrü Bey tab'ı 1325, S. 16.

"....Tatbikatı bir takım safhalara ayırmak..... ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasıl olmağa çalışmak lâzım geliyordu (5). „

"Muvaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakti geldikçe tatbik etmekti. Milletin inkişafı ve tealisi için selâmet yolu bu idi. Ben de böyle hareket ettim (6).„

Türk tarihinin o kadar uzun asırlar sürmüş tahrif ve iftira boyunduruğundan kurtuluşu ve yeniden kendini buluşu için Kurtarıcı'nın "Artık vakit geldi!„ demesi 1930 yılı sonbaharında oldu. Bu yeni kurtarma savaşında O siyasî, içtimaî diğer savaşlarındakinden ayrı bir tarz ve usul gütmüyordu. Kütüphanesine yığdığı tarih kitapları her haftanın yeni yığınlariyle masasının üstünden birer birer ve taşıdıkları malûmatı teslim ederek geçiyordu. Çalışması bazan 15, bazan 20 hatta bazı kere 30 saat sürüyordu.

Gazi "... çalışmağa başlayınca pencerelerin koyu istorları sımsıkı iner ve odada saat bulundurulmaz. İhtardan hoşlanmayan ruhu böylece tabiatin ve makinenin ağzını kapamış olur. Çalışmanın mühleti saatler, günler, gecelerle değil harikalı dimağının tahlil ve muhakeme pençesiyle yakaladığı meselenin çözülme ve aydınlanma meydanında tam teslimiyeti ile kayıtlıdır.

"İşte Türk Tarihini araştırma işi de böyle başladı ve böyle devam etti. Once yorulmadan, usanmadan bütün muhitine Türk Tarihinin ezele dayanan büyük ve necip varlığını telkin etti. Tereddüt gösterenlere iman, ispat istiyenlere vesika, çalışmak dileyenlere vazife verdi. Böylece (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti) kuruldu (7).„

"Gazi'nin mektebi, talebeliği en çetin mekteptir. O, mektebinde herşeyden evel davasının ve fikirlerinin iyi ve tam anlaşılmasını esas tutar. Onu ve fikirlerini iyi ve tam anlıyabilmek için onun yüksekliğine yaklaşmak ve fikirlerinin derinliğine göz erdirebilmek gerektir. Bu sebepledir ki onun mektebinde çalışanlar vazifelerini beğenilecek şekilde yapabilmek için ellerinden gelen bütün gayerti sarfettikten sonra dahi onun kürsüsü önüne yine düzeltilmeğe muhtaç hatalar ve tamamlanması lâzım eksiklerle gelirler. "... Hiç incitmeden, hatta gayret hızını son haddine kadar arttırarak en şiddetli tenkitleri yapmak onun erişilmez incelikte yüksek vasıflarından biridir (8).„

TÜRK TARİH TEZİ ESASLARI:

Türk Tarihi hakkında Gazi Mustafa Kemal tezinin başlıca esasları şunlardır:

1. — İnsanlığın beşiği *Orta Asya'*dır. Hayat en evel orada başladı ve en evel orada tekâmül etti.

2. — Dünyanın *ilk medeniyeti Orta Asya*'da ve Orta Asya'nın aslî halkı ve ilk sakini olan *Türk ırkı* tarafından kuruldu.

3. —Türk ırkını antropolojik ırk tasnifinde *brakisefal - alplı* tipi temsil eder.

4. — Avrupa ve Asya münasebetle-

(5) *Gazi, Büyük Nutuk - Sayfa 10*

(6) *Gazi, Büyük Nutuk - Sayfa 14*

(7) *Gazi ve Türk Tarhi, Dr. Reşit Galip, Almanak, Matbuat Cemiyeti, 1933, S. 74 - 75*

(8) *Ayni eser S. 75*

ri hadiselerinden büyük muhaceretler *garptan şarka doğru değil,* daima şarktan garba doğru olmuştur.

5. — Orta Asyanın muhtelif devirlerde şiddetini arttıran *kuraklık hadiseleri* en mühim âmil olarak Türkler *büyük göçlerle* dünyanın muhtelif sahalarına yayılmışlar ve buralarda *eski medeniyetleri* kurmuşlardır. Menşei ve yaratıcısı bir olan bu medeniyetler yeni muhitlerin *hususî şartlarına* göre inkişaf göstermişlerdir.

6. — Türk dili *ana dildir.* Türk dilinin paleontolojisi ve arkaik bünyesi ve şekliyatı *mütalea edilmeksizin* lisaniyat meselelerinin doğru halli mümkün değildir.

7. — Eski medeniyetler için olduğu gibi - haksız olarak *İslâm medeniyeti* denilen - daha yeni devirler medeniyetinde de *birinci derece* kuruculuk ve yapıcılık rolü Türklerindir.

8. — Anadolu yaylası garpta iklimi Orta Asya iklimine en yakın saha olmak ve coğrafî bakımdan Suriye, Palestin, Mısır Ege denizi ve Avrupa mıntakalarına doğru köprü vaziyetinde bulunmak dolayısiyle bütün göçlerin en kesif geçit ve temerküz mıntakalarından biri olmuştur. Bu sebeple *Anadolu paleolitik devir sonlarından itibaren Türkleşmeğe* başlamış, kalkolitik devirde bu Türkleşme azamî derecede genişlemiş ve Selçuk devri sonlarına kadar binlerce yıl süren istilâcı veya hulûlcü akınlar Anadoluyu ırkî manzara itibariyle *Türklüğü en saf, en melezsiz temsil eden* sahalardan biri haline getirmiştir. O derecede ki Türklüğün en eski tarihi Orta Asya'da olduğu kadar Anadolu-da da mütalea edilebilir.

9. — Türk milletinin cihan medeniyetinin yürüyüş ve yükselişinde son birkaç asırdır tarihî rehberlik vazifesini ifa edemeyişi arızî sebeplere ve âmillere bağlı arızî bir safhadır. Bütün yüksek ve yaratıcı cevherlerini yaşatmakta olan *ırk bünyesi* salimdir. Arızî inhitat âmilleri inkılâplarla ortadan kaldırıldığına göre *Türk milleti ezelî ve tarihî medeniyetçilik ve insanlığın yükselişi rehberliğini* mutlak ve zarurî bir vazife olarak yeniden ele alacaktır. Bunun bir düstur halinde ifadesi şudur: "Türk milleti yaptı, yapabilir, yapacaktır!„

Bu esaslar tahlil edilince görülür ki Osmanlı tarih tezinin milleti ihmal ve inkâr etmesine karşı *Mustafa Kemal tezi* tek mevzu olarak ancak milleti alır, onu okur, onu araştırır, onu anlatır ve millet hayat ve istikbaline ait düsturlarını ancak onun geçmiş hayatından, onun tarihinden çıkarır. Bu teze göre hiç kimse "benim sülâlem Nuh'a dayanıyor!„ veya "ben Ali veya Veli neslindenim!„ diyerek uydurma bir nesepname ile hanedan kuramaz ve Türk milletinin karşısında bir sahte asalet davasına girişemez. Esas olan ve asıl olan ancak Türk milletidir.

" " "

MUASIR YABANCI TEZLER:

Dil gruplarına göre ırk tasnifleri— Avrupa'da büyük bir tarihçiler kütlesi hâlâ sökemediği bir çıkmaza girmiştir: Irkın tarifi! (9)

Bu mesele bir taraftan millî cere-

(9) Muhtelif ırk nazariyelerinin umumî surette gözden geçirilişi hakkında (Birinci Tarih Kongresi Zabıtları) sayfa 99 - 113.

yanlar, diğer taraftan başka dünya kıtalarına faikiyet güden Avrupalılık gayretleriyle o kadar zıt fikirler, cereyanlar ve davalar hücumuna uğramıştır ki nihayet ayni davayı güden âlimler dahi uzun zaman birbirleriyle anlaşamaz hale gelmişlerdir. Marcellin Boule'un dediği gibi (10) Avrupa'da en muteber ve en akademik müellifler hâlâ, ırk, halk, millet, dil ve kültür meselelerini karma karışık hale sokmuşlardır ve bunları tamamen yanlış manalarda kullanmakta birbireriyle yarıştadırlar. Bilhassa ırk tabiri bunların başında gelir.

Max Müller, Aryalılar tabirini icat etmekle bu karışıklığa büyük kapı açtı. Almanlar Hindo - Cerman tabirile karışıklığı arttırdılar. Hindo - Cerman ıstılahını pek yersiz, manasız ve hatta sevimsiz bulan Fransızlar onun yerine daha elverişli gördükleri Hindo - Avrupaî tabirini ileri sürdüler. Bu arada Hindo - Iskit, Hindo - Iraniyen vesaire gibi tabirler de gelip geçti. Bunların hepsi dil esasına ve dil nazariyelerine istinat eden ırk tasnifini istihdaf ediyordu.

Dil, ırkın tayininde ehemmiyetli vasıta ve vesikalardan biri olmakla beraber muhit ve şeraite göre değişebilen bir âmilin bu hususta tek ve kat'î senet olarak kullanılması elbette doğru olmaz. Bunun bin kere ispat edilmiş olmasına rağmen hâlâ Avrupa âlimlerinden birçoğunca itibarda tutulması anlaşılması müşkül inatlardan ve sabit fikir tezahürlerindendir. Bundan en fazla şikâyet edenler de yine kendi saflarında görülmektedir.

(10) *Les Hommes Fossiles, Paris 1921 ve 1933, S. 320*

"Bir Breton ırkı yoktur, bir Breton halkı vardır. Bir Fransız ırkı yoktur, bir Fransız milleti vardır. Bir Arî ırkı yoktur, Arî diller vardır. Bir Lâtin ırkı yoktur, bir Lâtin medeniyeti vardır (11)."

"Mutat konuşma dilinde ve hatta ilim dilinde ırk kelimesinin hakikî mana ve delâleti garip bir surette tahrife uğramıştır. Irk, dil ile ve [bir hükûmet idaresi altındaki insan grupu olan (12)] milletle karıştırılmamalıdır. Bir *Lâtin ırkı*, bir *Cermen ırkı*, bir *İslav ırkı* yoktur. Şu söz daima gözümüzün önünde tutulmalıdır :Irk bir zoolojik vak'adır, dil ise bir içtimaî vak'adır. İnsanların tarihlerinin yürüyüşü devrelerinde dillerini değiştirdikleri olmuştur. Bunun misalleri yok değildir, fakat bunun için mutlaka teşrihî vasıflarını da değiştirmeleri icap etmemiştir (13)."

"Daha evel de söyledik ki çok defa ırk ile dil karıştırılıyor. Teessüf olunur ki bugün dahi, umumî konuşma tabirleri arasında, bir sürü manuel'lerde, gazete yazıcılığında (*Lâtin ırkı*), (*Cermen ırkı*), (*İslav ırkı*) v. s. gibi tabirler görülüyor. Bunların muharrirlerinin böyle ırkların mevcut olmadığını adamakıllı bildiklerini zannederim. Bu, mekteplilere dilleri ayni menşeden bazı halk kütlelerinin bazı yayılışlarını daha kolay anlaşılır bir hale getirmek için bir anlatma tarzından ibarettir diyorlar. Hak veriyo-

(11) *Marcellin Boule, Les Hommes Fossiles, S. 320.*

(12) *Mutarıza içindei kısım izah için tarafımızdan ilâve edilmiştir.*

(13) *Eu. Pittard, Les Races et l'Histoire, Paris 1924, S. 37.*

rum. Fakat bu tarzın, bu usulün de birçok kişilerin zihnine yanlış bir şey sokmuş olmak gibi ağır bir mahzuru yok mudur?

"Siyasî muharrirlerin, gazetecilerin safiyane fakat tehlikeli bir emniyet ve itminan ile ve sanki bir kelimeye istinat ederek ifadeye hakları varmış gibi bir devletin ayni dille konuşan bütün ahalisine ayni antropolojik fizyonomiyi vermeğe kalkıştıklarını her gün görmüyor muyuz? Bu çeşit ırk tariflerinden hiçbir tahlile tabi tutmaksızın bazan tarihçiler bile istifade yoluna girmişlerdir. Bunlar daha suçludurlar (14).„

Eugène Pittard muhtelif ırklar mensuplarının ayni dili, ve ayni ırk mensuplarının da ayrı ayrı dilleri konuşabileceklerini söyledikten sonra kavranması kolay bir misal olmak üzere:

"Fransız yahut Ingiliz müstemlekelerindeki Zencilerin Fransızca ve Ingilizce konuşmalarına bakılarak tam "dile göre ırkçı„ nazariyesiyle hareket edilir ve hüküm verilirse bu zencilerden birinci takımı Lâtin ırkından, ikinci kafileyi ise Cermen ırkından saymak lâzım gelecektir diyor (15).„

Cermen kabilelerinden Franklar ile Almanlar ayni dille konuşurlardı. Halbuki şimdi Fransızca ve Almanca diye iki ayrı dil konuşuyorlar... Kelt aslından olan Bavyeralılar Baltık sahili Saksonları ve Angilleri gibi Almanca konuşuyorlar. Halbuki bunların kardeşleri şimdi İngilizce konuşmaktadırlar (16).„

Bu hususta maruf lisaniyatçı Prof. Meillet bile ileri gelen şikâyetçilerdendir. Diyor ki:

"Romen kavimlerinden, İslav ırkından, Ârî tipinden bahsolunup duruyor. Sarih bir mana ve delâleti olmıyan bir sürü tabirler. Bunlar dil akrabalığı mefhumuna ya hiçbir şey katmazlar, yahut da ona bir yanlışlık katarlar.

"... Çok malûm olmuş hakikatlerdendir ki bir dil ile onu konuşanların ırkı arasında bir rabıta bulunması zarurî değildir (17).„

Irk tarifinin bugün birçok Avrupa âlimlerince içinde tutulduğu kargaşalık hakkında istişhatlar pek çok uzatılabilir (18) kaldı ki dil tetkikleri de lisaniyatçıların hummalı gayretlerine rağmen henüz emin bir hüküm unsuru olmaktan uzaktadır.

"Beşeriyetin tarihî devrinin tarihten evelki devre nisbetle ne kadar kısa olduğu malûmdur. Jenealojik tasnif beşeriyetin son binlerine ait tarihî hadiselerden doğma bazı dil grupları meydana çıkardı. Çok daha evelki binlerde beşeriyetin cemiyet hayatının ve sanayi ve fikir inkişafının en belli başlı âleti olan dil'i tesis ettiği devrelerde neler olup bitti, neler geçti? Bunu bugünkü ilim vasıtalariyle tahmin bile mümkün değildir....

".... Dil grupları arasında mukaye-

---

(14) *Eug. Pittard, Les Races et l'Histoire, S. 55, Paris 1926.*

(15) *Les Races et l'Histoire, Paris 1924, S. 56.*

(16) *Soul. de Morant, Hist. de la Chine S. 20*

(17) *A. Meillet, Les Langues dans l'Europe nouvelle, Paris 1918, S. 81.*

(18) *A. Moret, J. Venderyes, A. Jardé, L. Febvre. v. s.*

seli gramer tetkikatı iyi mütalea edilmiş gruplar arasında bile henüz kifayetsizdir (19).„

Bunlar arasında en az tetkik edilmiş olanların başında maalesef Türk dili gelir.

"Türk diline ait tarihî bilgiler 1893 te Türk rüniform (Çivi) yazısını okumağa muvaffak olan maruf Danimarkalı âlim Vilhelm Thomsen'in pek mühim keşfine rağmen henüz çocukluk devrinde bulunuyor (20).„

Fakat dilcilerin bilgilerini ırkların tasnifinde en mühim âmil diye kullanmalarına karşı diğer ilim adamlarının dikkati celbetmeleri çok yeni değildir; Geçen asrın sonlarına doğru Taylor şöyle yazıyordu:

".... Dil ile ırk tasnifi yapılacağına dair filolojistlerin eski iddialarının yanlışlığı antropolojistler tarafından kat'î surette ispat edilmiştir. Bugün Amerika zencisi ile asıl Amerikalı ayni lisanı konuştukları halde aralarında gayet büyük bir ırk ayrılığı vardır. Irk meselesinde filoloji suya düşmüş fakat itibarda bulunduğu müddetçe mukayeseli ırkiyat ilmini terakkiden alıkoymuştur.

"..... Iptida Broka filolojistlerin iddiasına şiddetle hücum etti ve ırkların tarihî devirlerde çok kere lisanlarını değiştirdikleri halde ırkî tiplerini muhafaza ettiklerini söyledi. Belçikalılar neo - lâtin dille konuşurlar, halbuki bütün Avrupalılar arasında Romalılara en az benziyenler onlardır. Filolojistlerin fazla göze çarpmaları kullandıkları istidlâl usullerindeki şaşılacak incelikten ileri gelmiştir. Hakikatte ise mukayeseli filolojinin etnolojik kıymeti son derecede az hatta, bazan menfîdir de... (21).„

Oscar Schrader de kendi tarafından 1890 da artık bir Arî ırktan bahsedilemiyeceğini, belki ancak Arî diller familyası mütalea edileceğini itiraz kabul etmez surette göstermişti. (22).„

"Profesör A. Meillet'nin idaresi altında birçok dilciler tarafından hazırlanmış olan "Les langues du monde„-un kalın cildi içinde takriben 7.300 kadar dil ve lehçe nevileri sayılıyor. Dile nazaran ırk tasnifi yapmanın ne kadar çetin bir ameliyat ve muadele olacağı bu rakamın büyüklüğünden anlaşılablir (23).„

İhtisar içinde bir yere toplamağa çalıştığımız birkaç âlimin mütaleası dil gruplarına göre ırk tasnifi yapmak ve beşeriyet kütlelerini hindo - cermen, hindo - avrupaî veya ârî diller konuşan veya konuşmayan ırk grupları diye ayırmak gayretinin ne kadar esassız ve ciddiyetini kaybetmiş bir cereyan olduğunu göstermeğe yeter.

İnsan kütlelerinden bir kısmını mutlaka (Ârî) ırk diye ayırmak ve vasıflandırmak lâzım gelirse doğuş yurdu Orta Asya olan ve bugün dahi

(19) Prof. Meillet, Les Langues du monde S. 13

(20) Prof. J. Deny, Les Langues du monde'un Langues turques, langues mongoles et langues toungouzes faslı S. 202.

(21) Taylor, The Origin of Aryens S. 5 - 6 ve 7.

(22) Osc. Schrader, Sprachvergl. U. Urgesch. 2 inci tab, Yena, 1890

(23) Prof. Dr. Verneau, L'Homme, races et coutumes, Paris 1931 S.40

büyük milyonları orada yaşayan Türk camiasını *ata ırk* olarak bunun en başına koymak zaruridir.

FRANSA'DA YENİ BİR IRK TEZİ:

Profesör G. Guiart'ın yeni nazariyesi. — Profesör Guiart son altı yedi yıldanberi Galat ırkı diye ayrı bir ırk tasavvur etmektedir. Bu hususta 1926 da başlıyan neşriyatı kısa fasılalarla devam ediyor (24), (25), (26).

Dr. Profesör J. Guiart'a göre Nordik ırk tipinden tamamiyle ayrı, Nordik ırk gibi iri ve kumral olmakla beraber onun gibi dolikosefal olmayıp Alplı Kelt'ler gibi brakisefal bir Galat ırkı vardır. Bu ırk milâttan evel 1.500 yıllarına doğru Rusyanın şimal isteplerinde görünmüştür. Bunlar Golva'ların tâ kendileridir. Dünyayı dolaşmaktan hoşlanan ve hiçbir şey - den korkmayan bu muharip ırk Türkistan'dan Hazar denizi şimal yolu ile ve Karadeniz şimali kıyıları boyunca geliyor. Tarihî devirler içinde Karadeniz ırmakları boyunca şimale doğru yürüdükten sonra Orta Avrupaya geçiyor, orada bugünkü Çek - Slovakya ve Almanyayı sulayan Elbe ırmağının garbında şimal denizi kıyılarına varıp yerleşiyor.

Sonra Nordik'lerin tazyiki altında M .E. VI ıncı asırdan itibaren tekrar cenuba yüz çevirerek daha evelden yine Orta Asyalı Alplı tipin işgali altına geçmiş bulunan Seltik (27) havalisine iniyor. Bunlar demir silâhlarla mücehhez oldukları için, oradaki tunç silâhlı Kelt'leri çarçabuk kalkınamaz hale getiriyorlar. O devirde Kelt'ler çok daha medenî oldukları halde henüz barbar vaziyetinde bulunan Galat'lar onlara hakimiyetlerini kabul ettiriyorlar. Kelt'ler ve Galat-lar bugün yine Fransanın en büyük kısmını işgal ediyorlar; Galat'lar şimali şarkiyi, Alpli Kelt'ler de cenubu garbiyi tutmuş bulunuyorlar. Nordik'-ler yalnız iki departmanlık bir saha, Méditerranéenne (Akdenizli) ırk ise beş departmanlık bir saha işgal ediyor. O halde bugünkü Fransız halkı Brakisefal bir halktır.

Galat'ların Fransaya gelişi ile beraber, Roma fütuhatı devrine kadar süren bir büyük Golva medeniyeti başlıyor. Bu medeniyet milâttan evel 550 inci yıldan yine milâttan evel 50 inci yıla kadar sürüyor.

İşte Profesör J. Guiart'ın Fransa için ileri sürdüğü yeni ırk nazariyesi esasları ve hulâsası budur. Fransaya muhterem Profesörün kullandığı coğrafî tabir ile Türkistan'dan gelen bu ırk hakkında denecek söz yoktur. Alplı tipten diye ayırdığı Kelt'lerin de Türkistan'dan gelmiş oldukları mu-

(24) *Prof. Jules Guiart: Contribution a l'étude d'une nouvelle race européenne, la Race Galate,(Compte ren du du Congrés de l'Association pour l'avancement des sciences, tenu à Lyon, en juillet 1926.*

(25) *Ayni müelliif, Une nouvelle race européénne: La Race Galate. Revue anthropologique, Septembre 1927*

(26) *Ayni müellif, Une incursion médicale dans la Préhistoire, Biologie Medicale, revue mensuelle des sciences biologiques, Vol. XXII, 3. année No: 2 fevrier 1932.*

(27) *"Celtique - Seltik„ eski Gol arazisinin Sen ırmağı ile Garon ırmağı arasındaki kısmı.*

hakkak bulunmasına göre (28) Türk Tarihi tezi ile bu yeni Fransız tezi arasında hiçbir tezat yok demektir. Ancak, Galat'ların bir ırk olmayıp bir ırkın mensubu bir kavim olabileceklerini iyice göz önünde tutmak lâzımdır.

YENİ CERMEN NAZARİYESİ:

Eğer okuduklarımız bize Almanyadaki yeni ırkçılık cereyanını iyi anlatıyorsa buna "Yeni Cermen nazariyesi,, veya "Yeni Ârî nazariyesi,, demek doğru olur. Çünkü ayni fikir ve nazariye daha evel de birkaç kereler ortaya sürülmemiş değildi. Bu bir bakıma göre Comte de Gobineau'nun ve onun izinde gidenlerden başlıcalarının (29) meşhur "İri Dolikosefal,, tipinin yeni bir hüviyetle canlanması demek oluyor. Şu fark ile ki Gobineau iri yapılı dolikosefalini Orta Asya'dan getiriyordu. Halbuki yeni nazariye bu sık sık isim değiştirerek kâh "Homo - Europoeus,, "Avrupa Adamı,, , kâh "Homo - Nordicus,, "Şimal Adamı,, , kâh daha umumileşerek "Aryen - Aryalı,, , bazan de "Homo - Caesius,, diye anılan iri Dolikosefali şimal ve şimali garbî Almanya'da beşiklendiriyor. Yeni nazariyeye göre ona "Homo - Germanicus,, adının da verilmesi beklenebilecek. Nazariye diyor ki bu İri Dolikosefal Ârî ırkın en asil ve en kadim nümunesidir. Beşiğinden çıkıp yurdunda büyüdükten, boylanıp serpildikten ve üreyip çoğaldıktan sonra ileri ve münkeşif medeniyeti ile dünyayı gezmeğe çıkıyor; mesafe pek yakın olmamakla beraber ilk gittiği sahalardan biri Orta Asya'dır. Orasını biraz dar bulmuş olacak ki, Çine kol atıyor, Sint ırmağının ılık yalılarına iniyor, Orta Asya, Çin, Hint bu suretle ve onun sayesinde ilk medenî hayata kavuşuyor. İri Dolikosefalin buralarda medeniyetler yaratabilmesi için yerli kavimlerin ona uşaklık etmesi lâzım geliyor. Yüksek bir medeniyet gayesi uğrunda şüphesiz buna katlanılıyor. Fakat dünya yalnız bu sahalardan ibaret değil. Daha başka yerler de kollarını açarak İri Dolikosefli bekliyorlar, onları da medeniyet nimetlerinden istifade ettirmek lâzım. Fakat İri Dolikosefal yol meşakkatinden yılmaz, Mezopotamya'ya iniyor, Anadolu'ya geliyor, Suriye'ye Mısır'a yürüyor, Akdeniz'e yayılıyor. Bütün bu mıntakaları medenileştiriyor. Amerika'ya geçip geçmediği hakkında henüz sarih malûmat verilmemiştir. O zaman deniz haritalarının ve yolculuk vasıtalarının pek muntazam ve mütekâmil olmamasına göre Avusturalya'ya geçmemiş olması mümkündür. İri Dolikosefal bütün dolaştığı ve medenileştirmek için yerleştiği sahalara müşterek bir armağan veriyor. Bu "Şimal Adamı = Homo-Nordicus,, un bir nevi damgası, "alâmeti farika,, sı gibidir. Bu damga bütün Hitler millî hareketinin (卐) Croix Gammée'sidir. Onun içindir ki eski medeniyet

(28) *a) Roland B. Dixon, The Racial History of Man. London ve New - York 1923.*

b) Eug. Pittard, Les Races et l'Histoire, Paris 1923

c) J. Deniker, Les Peuples et les Races de la Terre, Paris 1926.

d) J. de Morgan, La Préhistoire Orientale, Paris 1927 v. s.

(29) *Lapouge, Les selections sociales, Paris 1896. Vacher de Lapouge, L'Aryen et son rôle social, Paris 1889*

sahalarında çanak çömlek vesaire üzerindeki resim şekilleri arasında İri Dolikosefalin âdeta bir nevi remzi olan bu alâmet bulunur. Burada hemen kaydetmeliyiz ki bu şekil hakikatte bizim brakisefal Alplı ırkın Orta Asya'dan götürdüğü medeniyetin muhtelif sahalardaki eserlerinin müşterek bir işaretidir. Bunun Dolikosefal şimal tipi ile münasebeti yoktur. Fazla olarak ilâve etmeli ki bahsettiğimiz Alplı medeniyetinin müşterek tersim unsurları yalnız bundan ibaret değildir. Yeni nazariyeye göre ırklar *yüksek ırklar* ve *aşağı ırklar* diye ikiye ayrılır. Bu tasnifin vaftiz babası olan Gobineau (30) İri Dolikosefali biraz evel de söylediğimiz gibi Orta Asya'da Pamir'ler, Altay'lar yurdunda doğurtuyor, orada medenileştiriyor; ondan sonra Avrupaya ve dünyanın diğer yerlerine gönderiyordu Fakat sonraları Orta Asyayı beğenmiyenler çıktı. Pietrement isminde bir zat ve diğerleri:—Bütün insanların eşrefi, tabiatin veya Allahın en mütekâmil mahlûku olan Arî'leri Mogol, Kalmuk makulesi kavimlerin iskân ettiği dağlardan, isteplerden getirmeğe kalkışmak ne demek oluyor? diye ayaklandılar (31). Daha sonraları da antropoloji tetkikleri ilerledikçe anlaşıldı ki Orta Asya ancak Brakisefal kavimlerin kaynağı ve beşiğidir. O zaman müşkülât başgösterdi ve İri Dolikosefale yeni bir aslî yurt tedariki ihtiyacı karşısında kalındı. Şunu Şimalî Almanya'daki Taunus dağından indirelim diyenler oldu. (32) O kadar orijinal olan bu fikir taraftarsızlık yüzünden yalnız sahibinin malı halinde kaldı. J. de Morgan öldükten sonra dahi bu farziyeyi gülünç bulmakta devam etti. Ölümünden sonra basılan bir eserinde:

Arî'lerin menşe ve merkezinin Almanya olması ağıza alınmağa bile değmez, diyor (33). Ayni müellif bu menşe ve merkezin diğer bir iddiaya göre Rusya olmasının da müdafaası imkânsızlığını söyliyerek Orta Asya'dan başka bir sahanın kabulü mümkün olamıyacağını müdafaa ve ispat ediyor.

Zaten insanın beşiği ve tarihi ile uğraşan XIX uncu asır âlimlerinin umumî denecek kadar geniş bir ekseriyeti ayni fikirde oldukları gibi bugün de en muteber ilim adamlarının hiç olmazsa % 95 i buna yakın bir mütaleanın münakaşaya değmiyeceği kanaatindedirler.

Sven Hedin'in Orta Asya'da tabiat ve beşer ilminin her şubesine ait birçok mütehassıslardan terekküp eden büyük bir ilmî istikşaf heyeti ile yıllardanberi yaptığı taharriler ve keşifler bu hakikati, teyit edecek pek çok yeni deliller ve vesikalar temin etmiştir. Diğer taraftan Roy Chapman, Andrews, Walter Granger, Charles P. Berkey ve refiklerinin 1922 den 1929 yılına kadar altı yıllık bir seyahat ve tetkikleri semeresi olarak çöllerin en korkunçlarından biri olan Gobi'nin bağrında gömülü kadim hayat eserlerinin meydana çıkarılmasına muvaffa-

(30) *Comte de Gobineau, Essai sur l'inegalité des races humaines.*

(31) *Ch. E. de Ujfalvy, Le berceau des Aryas, d'après des ouvrages recents, Paris 1884*

(32) *Ayni eser.*

(33) *J. de Morgan La préhistoire orientale, Paris, cilt I S. 191.*

kiyet hasıl olmuştur. Bu keşiflerin ele verdiği hayvan iskeletlerinin bundan 150.000.000 yıl evel yaşamış olduklarına hükmedilmektedir.

Bu keşiflerden doğabilecek netiyceleri tetkik eden Profesör Dr. Henry Faierfild şu mülâhazayı yürütmektedir:

"En eski toprak parçası olan Orta Asya dünyanın merkez mıntakasıdır. Avrupa bu büyük kütleye garpta asılmış bir parçadır. Şimalî ve cenubî Amerika bu merkezî kütlenin uzanışından ibarettir ve o da Asya'nın şarkta bir yarımadasıdır. Afrika bile muazzam Asya'ya yamanmış koca bir yarımada halindedir. Hiç şüphe yoktur ki Asya bütün dünyanın merkezi ve diğer kıtaların en münbiti ve hayat şartları noktasından en müsait olanıdır. Bu sebeple eski hayata ait izlerin, eserlerin burada bulunması çok mümkün idi ve mümkündür (34) En muteber muasır paleontolojistler - den Marcellin Boule bu hususta: "Beşiğimizi ancak eski kıt'ada aramamız lâzımdır. Beşeriyet Eski Dünyanın mevlûdudur,, diyor (35).

Daha evel maruf coğrafyacı Schrader de ayni fikri hemen ayni cümle ile ifade ederek:

"C'est de l'Asie que l'Europe est née. Avrupa Asya'dan doğmuştur,, demişti (36).

Bu fikir lehinde söyliyenlerin hepsinden bahsetmek lâzım gelse söylenenleri toplamak için yıllar ve neşretmek için ciltler tahsis etmelidir.

Yeni tez Karşısında Almanya'nın ırkî vaziyeti. — Garptan şarka büyük ırkî muhaceret hemen hiçbir devirde olmamış, bilhassa Avrupa'da böyle bir muhacereti zarurî kılacak iklim sebepleri, veya büyük iktısadî, içtimaî, siyasî âmiller görülmemiştir, bu bir!

Yanlış olarak "Ârî,, denilen ırkın menşei Avrupa ve bilhassa Almanya değildir, ve bu yanlış isimle anılan ırk mensupları dolikosefal değildir, bu iki!

Bilhassa insanları yüksek ırklar ve aşağı ırklar diye ikiye ayırmak hiçbir suretle doğru değildir. Bu üç!

Milliyetperver yeni Alman rejiminin müellifleri Asyalı ırkları istihfaf ve istihkar ile anıyorlar. Bunlar arasında meselâ Alfred Rosenberg ken - disinden evelki Lapouge'ları, Ammonları geride bırakan bir fazla gayretle yalnız Asya'lıları değil, tarihin filân veya falan devrinde Asya'dan Avrupa'ya gelmiş olanları dahi asaletsizlik ve aşağılıkla ittiham etmek için daha geçen yıl koskocaman bir cilt telif etmiştir. Bizzat Hitler'in eserinde ayni fikrin şiddetle güdüldüğü görülmektedir. Alf. Rosenberg dolikose - fal Homo - Nordicus "Şimal Adamı,, haricinde herhangi insan zümresi için asaletin zerresini kabulde çok kıs - kançtır. Bu iddiaların ileri sürüldüğü

(34) Prof. Henry Faierfild, Der Naturforscher mecmuasının Yıl VI sayı 1, Nisan nüshası, S. 6 - 13 de Orta Asya'da eski hayvan cinslerinin keşfi hakkındaki makalesi.

(35) Marcellin Boule, Les Hommes fossiles, Paris 1921 ve 1923.

(36) Schrader, L. Asie, Revue de l'Ecole d'Anthropologie, Paris 1895.

En eski toprak parçası olan Orta As ya dünyanın merkez mıntakasıdır.

Almanya acaba kâmilen iri dolikosefallerle mi meskûndur? Bilâkis.

Hakikaten kesif bir surette dolikosefal olan Şimalî ve Şimali garbî Almanya Şlezvig - Holştayn'in 1/4 nisbetindeki brakisefalleri kaydedilerek bir tarafa bırakılırsa Almanya'nın diğer havalisinde ve hemen her yerde az veya çok nisbetlerde brakisefal alpli gruplar doludur. Rhein mıntakası âşikâr surette brakisefallik gösterir. Eski Hesse büyük dükalığında brakisefaller 84 e kadar çıkan kafatası endeksleriyle kesif kütleler teşkil ederler. Eski Saks - Koburg, Saks - Meiningen, Saks - Vaymar dükalıklarında kafatası ölçüsü yine vasatî olarak brakisefaldir (37). Cenubî Almanya'da Bavyera, Bade, Vurtenberg mıntakalarında brakisefallik büyük mikyasta faiktir. Bade Hükûmeti sahasında kafatası endeksi 83 ten 85,5 e kadar brakisefal ihtiva etmektedir (38). Sarih surette brakisefal olan Bavyera'nın bilhassa Yukarı Bavyera'nın bazı havalisinde brakisefallik derecesi göze çarpacak surette yükselerek 84, 85, hatta 87 ye kadar kesif nisbette brakisefal tip görülmektedir. Vurtenberg 82, 83 endeks vasatisi ile brakisefallik tarafındadır. Ayni mıntakanın cenup havalisinde Kara Orman'ın şark kollarında ve İsviçre'ye yakın havalide brakisefallik derece ve nisbeti kuvvetli bir surette yükselmektedir.

Almanya'nın bu ırk vaziyetinden dolayı değil midir ki vaktiyle İmparator II inci Wilhelm'in bütün imparatorluk dahilinde geniş mikyasta kafataslarını ölçtürdüğü halde netiyceleri neşirden çekinerek raporların ortadan kaldırılmasına emir verdiği söylenir. Almanya Milliyetçi - Sosyalist şefleriyle ilim adamlarının imparatordan daha ihtiyatsız hareket etmelerine makul ve mantıkî sebep bulmak müşküldür. Böyle bir tez dışarda hiçbir faydalı tesir yapmadıktan başka her yerden evel Almanya dahilinde yüksek ve aşağı ırktan vatandaşlar diye iki zümre ayrılığına götürür. Kaldı ki ırk noktasından sakat Arya davası ile kadim medeniyetçilik noktasından dolikosefal şimalli tipin rolü hiçbir suretle ispatı mümkün olmayan ve olmıyacak faraziyelerdendir.

(37) *Eug. Pittard, Les Races et l'Histoire, sayfa 192 - 211 Paris 1923*

(38) *O. Ammon, Zur Anthropologie der Badener, Jena 1899.*

İNKILÂP VE TÜRK KANUNU MEDENİSİ

NECIP ALI

INKILABIN tarifi haylı müşküldür. Onu kısa bir cümle ile ifade edebilmek kolay değildir. Biz bu satırlarla inkılâbı tarif etmekten ziyade, inkılâp kelimesiyle anladığımız mefhumu ifade etmek istiyoruz. Yaşanılan hayat cemiyetin maddî ve manevî hayatiyetini tatmin etmemeğe başladığı bir sırada cemiyetin içinden cemiyete nizam vermek için yeni formüllerle çıkan ve bu formülleri icap ederse cemiyete zorla kabul ettirmek için yapılan hamlelere inkılâp diyoruz.

Jaures'e göre inkılâpçıların evvelâ, yaşanılan hayatın, dayanılan umdelerin dejenere olduğuna ve tamamen çürüdüğüne ve yeni hareketin mutlaka muvaffak olacağına, ikinci derecede bu yeni hareketin muvaffakiyeti için her türlü fedakârlıkları yapabilecek derecede kendilerinde nihayetsiz bir kudretin varlığına inanmaları lâzım dır. Işte bu esas unsurlar mevcut olmazsa yapılan hareket bir inkılâp hareketinden ziyade alelâde bir siyasî hadise gibi görülüyor. Bir cemiyet nasıl çürür, yeni yeni ihtiyaçlar ne gibi ruhî ve içtimaî bir saikin mahsulüdür? Meseleyi tarihî mektep bakımından tahlil ederesk bir tek sebep görürüz. O da en basit tarifiyle iktısadî şartların değişmemesidir. "Eldeğirmeni, buhar makinesi, motör cemiyete ayrı ayrı istikamet vermişlerdir Cemiyette hasıl olan diğer değişiklikler bu esas istikametler içinde bir feridir.,, derler. Ve iddialarını tarihî vesikalara istinat ettirirler. Tarihî mektebin bu görüşü büsbütün haksız bir görüş değildir. Birçok vakıaları bu metotla tetkik ederiz. Fakat bütün hadiseleri tamamiyle bu zaviye içinde görmek ve bütün dünyayı ruhsuz ve korkunç bir makine çarkı gibi tasavvur etmek de haksızlık olur. Inkılâplarda manevî telâkkilerin, içtimaî düşünüşlerin de büyük bir yeri vardır. Meselâ Fransız inkılâbının bir safhasını kısa bir zaman için göz önünde tutalım.

Eğer Fransız halkının kalbinde katolik prensiplerinin vecdü heyecanı tamamiyle yaşamakta bulunsaydı inkılâp olur muydu?

Bana göre olamazdı. Çünkü ilâhi hukuk prensipine iman edenlerin ondördüncü Louis'nin "devlet demek ben demek. Fransız milletini idare etmek için Allah bizim sülâlemizi halketmiştir.,, gibi safsatalarını kabul etmeleri icap ederdi. Hobbes ve Locke ile başlıyan Voltaire, Montesqieu ve bilhassa Jean Jaques Rousseau'nun zeki ellerinde inkişaf eden yeni düşünüş tarzı Mollière'in harikulâde dehası ile piyeslerde halka kadar indirildikten sonra taze bir kuvvet halinde toplandı ve nihayet Jeu de Pompe sa-

lonunda Mirabeau'nun ağzından kıralın iradesine karşı çıkan ilk isyan akisleri dünyada hâlâ duyulan bir bomba tarakasiyle patladı. Mirabeau müthiş bir ihtilâlci olmaktan ziyade kralın bir bendesi idi. "Oldükten sonra birçok vesikalar çıkmıştır,, Fakat zihinyet o kadar değişmiş idi ki kralın iradesine karşı bu parlayış âdeta şuursuz bir hareketti. Gerçe o zaman da gayet şiddetli bir iktısadî sıkıntı olmakla beraber zihniyetlerde değişiklik olmasaydı bu iktısadî sıkıntıların manası ilâhî hukuk nazariyesine göre tefsir edilir ve kral bir takım tedbirler alarak orada toplanan memleket murahhaslarını az çok ümitle yollayabilirdi. Şu halde orada çıkan gürültünün sebebi prensip meselesidir. Prensip ise iktısadî âmillere dayanmış ve bu sebepten kolayca muvaffak olmuştur.

Kısa bir an için önümüzde tuttuğumuz Fransa inkılâbından aldığımız kanaat budur ki, bu inkılâbın prensipleri iktısadî zaruretlerden doğmamıştır. Burada iktısadî zaruretler prensipler için bir âlet olmuştur.

Bizim inkılâbımız ise bambaşka şekil ve icaplar içinde doğmuştur. Bunun içindir ki bizim inkılâbımız eski ve muasır diğer inkılâplarla bu noktadan tamamiyle ayrılır Bu bahislere gelecek nüshalarda ayrıca uzun boylu temas edeceğiz. Ve Türk inkılâbını bizim görüşümüze göre de tahlil etmek istiyoruz. Türk inkılâbını parlak ve emsalsiz bir muvafakiyetle ilk hedeflerine vardıktan sonra içtimaî bünyemizde bir noksanlık gibi görünen diğer vaziyetlere müdahale etmek icap ediyordu. Teşkilâtı esasiye kanunumuz yeni ilim telâkkisinin ve yeni hayat görüşünün siyasî haklar bakımından en yüksek bir âbidesidir. Işte bu zihniyete tevfikan kendilerini yeryüzünde Allahın gölgesi, peygamberin vekili addeden ve milleti idare etmek için kendilerinde âdeta bir zafer hakkı gören bir takım sahtekâr, hasta ve mecnun insanlar hudut haricine atılmıştı. Hakimiyetin bilâ kaydüşart millete ait olduğu, ve milletin doğrudan doğruya kendi vekilleri vasıtasile memleketi idare edeceği artık resmen ve açıkça bu kanunda ilân olunmuştu. İlhamını en yeni ilim telâkkisinden alan ve ilâhî haklar nazariyesinden asırlarca uzaklaşan bu ana kanun karşısında diğer kanunlarımızın da, daha doğrusu bizzat ferdî ve içtimaî hayatımızın da bu ana kanundaki fikirlerle ahenkleşmesi lâzımdı. İmparatorluğun son safhalarında yapılan üç inkılâp hareketinde bu meseleye esaslı surette temas edilememişti. Kanunu esasinin, ceza kanununun, ticaret kanununun yanında mecelle sıralanmıştı. Halbuki muhakeme usulü, Fransız usulünden alınmıştı. Şüphesiz bu bir garibe idi. Zaten tanzimat dediğimiz bu birinci inkılâp hareketi tamamiyle radikal bir hareket değildi. Maamafih radikal hareket belki de yapılamazdı. Belki de başka türlü yapılırdı.

Bu mesele ayrıca bir makale mevzuu olacak derecede derindir Abdülâziz devrinde birçok Avrupa kanunları tercüme ve hayatımıza uydurulurken sadrazam Fuat Paşa "Code Napoleon,, un tercümesini talep etmiş ve sonra bu mesele vükelâ heyetinde uzun uzadıya görüşüldükten sonra kabul edilmiyerek Cevdet Efendinin "Sonra Pa-

şa olmuştur,, reisliği altında şer'î ahkâmdan çıkarılan mecellenin tertibi için bir komisyon teşkil edilmiştir. Mecelle hakikaten özenilerek yapılmıştır. Denilebilir ki mecelle eski hayatın yeni hayata karşı son ve nevmidane bir hamlesinin ifadesidir. Bu bakımdan görerek; mecelle güzel yapılmış, iyi tanzim edilmiş bir eser olmakla beraber son asrın içtimaî ve iktısadî ihtiyaçlarına tekabül edebilecek halde değildi, yeni kanunlar arasında mecelle, baloya gelmiş sarıklı bir imam hissini veriyordu. 93 kanunu esasisi mecelleyi kaldırmak teşebbüsüne girişmekten ziyade mecelleye ve daha teyakkun edilmemiş diğer ahkâmı şer'iyeye, kuvvet ve ehemmiyet bahşediyordu. "Ahkâmı şer'iyenin ifası,, na devleti mecbur kılıyordu. Bidayette pek az ömrü olan bu kanunu esasî ile, ve bütün Abdülhamit devrinde, mecellenin vaziyeti sarsılmaktan ziyade kuvvet buldu. İşte 24 meşrutiyeti geldiği zaman mecelle bu vaziyette idi. Meşrutiyetle beraber gelen siyasî gaileler o zamanki inkılâpçıları bu işle meşgul edemedi. Ve daha doğrusu cesaretle bu noktaya parmaklarını basmaktan korktular. Umumî harp esnasında dört imam mekteplerini yeni zihniyete uydurmak üzere bir hukuku aile kararnamesi yaptılar ve tatbikine de giriştiler. Mütareke ile beraber Vahidettin bunu kaldırarak yerine eski vaziyeti koydu.

Malûmdur ki Medenî kanun camiayı teşkil eden fertlerin birbirleriyle olan münasebetlerini tayin eden bir kaideler mecmuası demektir.

Hukukumuzun ana hatlarında tamamiyle müsbet esaslardan mülhem olan kaideleri aldığımız halde cemiyet fertlerinin arasında hüküm süren kaidelerin tamamile kurunu vusta esaslarına dayanması mühim bir tenakuzdu. Ve hem artık bu kaidelerin tabi olduğu zihniyet cemiyette prestijini kaybetmişti. Cevdet Paşa komisyonunun yaptığı mecelle kanunu medenî hükümlerinin en mühim kısmını bile ihtiva etmiyordu Mecelle borçlar kanununa ait kaidelerle usule ait bazı kaidelerden ibaretti. Kanunu medeninin ahkâmı şahsiye, aile hukuku, miyras hukuku gibi kısımları fetvaya istinat ediyordu. Medenî muamelelerin bir kısmı, berrî ve bahrî ticaret kanunları ve diğer bazı kanunlarla asrileştirilmeğe çalışılmıştı.

Kanunlaştırılmamış ve milletin vicdanında yaşayan kaideler bazan umulmadık faydalr verebilir. Çünkü hukuk kendi varlık cevheri itibariyle statik olmaktan ziyade dinamiktir. Halbuki tesbit edilen hukuk kaidelerinin az çok statik mahiyeti vardır. Yani daha umumî bir tabir ile, yapılan kanunların ve bilhassa böyle ana kanunların her memlekette hayatı asgarî on seneden aşağı değildir. On sene de değil, hatta bir senede ve bir ayda bile camiada hâkim olan telâkki ve zihniyet değişebilir ve mahallî bir takım hususiyetler olabilir. Gerçi bu nevi kanunlarda hâkimlere az çok takdir hakkı verilmiştir, fakat bunun kâfi olmadığı her günkü tatbikatiyle görülmektedir. Hukuk kaideleri böyle kanunlaştırılmamış bir şekilde kalır ve bunlara zamanın icap ve hususiyetlerine göre bir alâstikiyet verilirse hakkaniyet noktasında isabet görüşünden çok kıymetli olur. Ingiltere kanunu

esasisi işte bu haldedir. İngilizler yeni bir kanunu esasi tanzimini bu düşüncelerden dolayı lüzumlu bulmıyorlar. Keza Fransız kanunu medenisi Napoleon zamanında yapılan "Code Civile,, dir. Bir asır içinde bu kanunun birçok maddeleri, maruf tabiriyle artık tamamiyle müstehase halini almıştır. Fakat buna karşı, her gün verilen temyiz kararları, Fransız kanunu medenisine öyle bir parlaklık ve alâstikiyet vermiştir ki, dünyadaki hukuk telâkkisinin en son merhalesi olan Alman ve İsviçre medenî kanunlarının yanında Fransız hukuku hiç de geri sayılamaz. Binaenaleyh biz de böyle bir yol takip etsek olmaz mıydı? Ve yahut da içtimaî şartları, tarihî ananesi tamamiyle bize yabancı olan bir milletin hukukunu almaktan ise kendi hukukumuzu "Ittihat ve Terakki,, kabinesinin Hukuku Aile kararnamesinde yaptığı gibi asrileştirmeğe çalışsak daha iyi olmaz mıydı? Yukarıdaki izahattan sonra insan gayri ihtiyarî bu noktaya temas eder. Bu noktanın Türk münevverliği huzurunda izahı lâzımdır.

Hukukun kendi ıstılahiyle mektup ve gayrı mektup olması meselesi bugünün meselesi değildir. Ondokuzuncu asrın ilk zamanlarından ortasına kadar, bilhassa Alman hukukçu ve feylesofları arasında, çok münakaşa edilmiştir. Halen milletler hukukunun kanunlaştırılıp kanunlaştırılmaması bakımından yine birçok münakaşalar yapılmaktadır. Birinci görüşün yukarıda arzettiğim gibi büyük bir ilmî faydası vardır, fakat işi tatbik etmek gayet güçtür, hatta memleketimize göre, denilebilir ki, imkânsızdır. Ve her yerde bunun güçlüğü görülmüştür. Hatta İngiltere'de bile kanunlaştırmak cereyanları kuvvetlenmektedir. Medeniyetin ve beşerî tekâmülün en bariz vasfı insanların bir takım kanun çerçeveleri içine alınmış olmasiyle ifade edilebilir. Kanunsuz cemiyet belki tarihten evelki cemiyetlere mahsus bir şiardır. Sonra bizim ananevî ve gayri mektup hukukumuzun esaslarında da alâstikiyet yoktur. Aşağıda bunu daha vazıh olarak ispata çalışacağım.

Bir asırdanberi mektup ve gayri mektup kavgası mektupçuların lehine doğru halledilmektedir. Artık milletler hukuku bile mektuplaştırılacaktır. Ömrünün yirmi senesinden fazlasını bu uğura tahsis eden profesör "Lafontaine,, in hazırladığı proje senelerdenberi beynelmilel mümtaz hukukçular tarafından müzakere edilmektedir. Açıkça değilse de bazı dimağlara yukarıda tesbit ettiğim ikinci sual arasıra gelir. Bu suali kafalarında taşıyanlar bugünün ruhunu hakkiyle kavramamış insanlardır. Her milletin kendisine göre birçok hususiyetleri vardır. Bu hususiyetler o milletlerin kanunlarında, teşkilâtında velhasıl memleketin umumî simasında göz ile görülebilecek, el ile tutulabilecek derecede sarih ve açıktır. Bilfarz Avrupada sinematoğrafik bir seyahat yapanlar bunu ne kadar güzel görürler. Bu nokta inkârı kabil olmıyan bir hakikattir. Fakat bu hususiyetlerin mahiyeti gittikçe nısıfkutru küçülen daireler gibi küçülmekte ve bunun yerine beynelmilel medeniyet şiarı kaim olmaktadır. Bilfarz beynelmilel müşterek âleme mensup milletlerin teşkilâtı

esasiye kanunları, ceza kanunları, ticaret kanunları, kanunu medenileri tetkik edilsin, ana hatları cüz'î farklarla birbirinden ayrıdır. Bu son seneler zarfında artık bu nevi ana kanunları birleştirmek için muhtelif memleketlere mensup âlimler kongre ve konferanslarda bu noktayı tahakkuk ettirmeğe çok çalışmaktadırlar. Şu hale göre biz Avrupa medeniyet camiasına mensup bir cemiyet sıfatile yapacağımız kanunda bu esaslardan uzak olmıyacaktık. Teşkilâtı esasiyesi tamamen Avrupalı olan bir milletin içtimaî teşkilâtı fıkıha bırakılamazdı. Imparatorluğun, harbi umum hükûmetinin yaptığı şey Imamıâzam ile Jhering'i barıştırmak, Kapitan ile Imam Yusuf'u birleştirmek gibi uyuşmacı bir teşebbüs idi. Hiç şüphe yok ki, o zamanki zevat, aralarında onbir asır olan bu adamların hiçbir zaman anlaşmalarına imkân olmadığını biliyorlardı. Taassubun karşısında bugüne vasıl olabilmek için böyle bir yol takibine mecbur kalmışlardı. Bu hareket tarzı imparatorluğun teceddüt tarihinde bir şiar idi. Fakat bu tarzı hareket dahilde ve hariçte emniyetsizlik telkin ettiği cihetle tehlikeli bir şeydi. Onun için tanzimattan imparatorluğun nihayetine kadar memlekette yapılan ıslahatı Garp dünyası daima yarım tedbirli, Avrupayı oyalıyan bir hareket şeklinde görmüştü. Avrupanın Türk inkılâbının mahiyetini kavrıyamıyan zihniyeti bu işi de öyle yarım bir tedbir zannediyordu. Büyük Türk murahhasının kapitülâsyanların ilgası münasebetiyle verdiği teminata rağmen Lord "Curzon,, tebaalarını gök kanunlarının saltası altına bırakamıyacağını söylüyordu. Acaba fıkıh hukuku tekâmül ederek bugünkü hukuk zihniyetine intıbak ettirilemez miydi?... Maalesef buna da imkân yoktu Fıkıhın kaideleri tamamile ilâhî esaslardan geliyordu. Bunu tebdil etmek ve hatta zamana göre tefsir etmek mümkün değildi. Meselâ miras hukuku kitaba müstenit emirlerden olduğundan bunu değiştirmek, kızla oğlanı mirasın taksiminde müsavi tutabilmek mümkün değildi. Fıkıhın örf ve âdata verdiği mana birçoklarımızın zan ve tahmin ettiği geniş bir sahaya ait değildi. Buradaki örf ve âdet şer'î esaslar ile mukayyet idi. Velhasıl islâm hukukunun dinamik mahiyeti yoktu. Fukahanın birçok fıkıh meselelerini son derecede ince tahlile tabi tutmaları esastan ziyade fer'e ait hususlardı. Kıyası Fukaha ve icmai ümmeti lûgat manasından çıkarılan manada anlamamalıdır. Kıyası Fukaha demek fakıhların bir mesele ve bir nokta üzerinde nassa ve sünnete, yani hadislere, muvafık olmak şartiyle verdikleri karar demektir. Icmai ümmet ise fıkıh ve ahkâmı şer'iyeye vakıf adamların, bir nokta üzerinde ittifak etmeleridir. Bu nevi icmai ümmet bütün islâm tarihinde ancak iki defa olmuştur.

Bu bahisleri daha ziyade uzatmama bu sayfalar müsait değildir. Yalnız şurasını temin ederim ki fıkıh esasatı yeni zihniyete intibak edemezdi. Ve ettirilmesinin de imkânı yoktu. Türkiye hükûmeti teşekkül ettikten sonra bu işle meşgul olmak üzere bir komisyon teşkil edilmişti. Komisyon yıllarca toplandıktan sonra müspet olarak ancak yüz küsur madde tespit edebil-

mişlerdi.... Bunun için yeni hukuk zihniyetinin en son ifadesi olan Isviçre kanunu medenisini almak gayet tabiî ve gayet makul görüldü. Biz kanunu medeniyi kabul etmekle yeni bir cemiyet ve yeni bir aile tipine yani avrupa ailesine doğru gittik. Artık bin bir gece masallarının diyarlarından uzaklaştık.

Kanunu medenî bize ne getirdi? yahut biz kanunu medenî ile ne kazandık? iptida aile hukukumuz tamamiyle yeni prensiplere göre kuruldu. Eskiden aile hukuk tayin edilmediği için fetvalara istinat ederdi. Yukarda bu bahis üzerinde haylı durmuştuk. Bir cemiyetin hücresi olan aile hukukukun kurunu vustaî bir müessese olarak kalması tabiî mümkün değildi. Izdivaç akti, iki veçheli bir akit olmaktan ziyade bir veçheli (unilateral) bir akit idi. Yani erkek istediği zaman da karısiyle beraber kurduğu aile müessesesini yıkabilirdi. Bu hususta iyma ve şaka yolile yapılan ve boşamak manasına gelen fiil ve hareketler aile rabıtasını derhal kırardı. Kadın aile müessesesinde hak sahibi olması iycap ederken fıkıh hukuku nazarında bir mal gibi telâkki edilirdi. Izdivaç akti esnasında kararlaştırılan muaccel ve müeccel mihrin manası satın almak demekti. Gerçi bazı nikbinler bunu başka surette tefsir etmek istemişlerse de fıkıh kitaplarında malûm olan nikâhın şu tarifi başka türlü düşünceye mahal ve imkân bırakmamıştı. Nikâhın tarifi şudur: Milki mütayı ihtisası veçhi üzerine istima etmektir. Yani kadın öyle bir maldır ki ondan istediğiniz veçhile istifade etmek hakkımızdır. Bu mana etrafında fukahanın birçok tuhaf ve garip düşünce ve fetvaları vardır. Yalnız eğer nikâh akti sırasında boşamak meselesini kadın şart koyarsa erkeği boşayabilirdi. Fakat Imam Ebu Yusuf ve şafii kavillerine müstenit olan bu noktadan fıkıhçılardan maada herkes gafildi.

Bir adam bir kadından maada üç kadın daha alabilirdi. Ayrıca cariye ve müstefrişe denilen bir takım zavallı insanlar da zenginlerin konaklarından eksik olmazdı. Kısmen eski kültürün ve terbiyenin tesiri altında olmamıza rağmen bugün bize bile garip ve tuhaf görünen bu şeyler artık tamamiyle ortadan kalkmış bulunuyor. Kanunu medeniye göre nikâhın manası birlikte yaşamağa karar veren iki tarafın muvafakatlarının birleşmesi demektir. Yani nikâh iki taraflı bir akittir. Bu şekle göre tarafeynden birisi sadece kendi keyif ve arzusiyle bozamaz. Ve hattâ iki taraf bile muvafakat etse diğer akitlere bir istisna olmak üzere ancak hâkimin hükmiyle bozulabilir.

Bunun böyle olmasının sebebi aile işi yalnız iki fert işi olmaktan ziyade bir cemiyet meselesi olduğundandır. Binaenaleyh cemiyet meselelerinin, amme işlerinin halli hakime aittir. Kanunu medeniye göre ikrahın asla bir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Bir kadın veya erkek ikrah teşkil edebilecek her hangi bir mühim tesirin altında evlenmiş olursa bu ikrahın ortadan kalkmasiyle nikâhın kıymeti kalmaz. Halbuki geçen ahkâmda böyle değildi. Ikrah ile nikâh diğer akitler hilâfına sahihti. Kanunu medeniye göre evlenmek bir hayat iştiraki olduğuna göre hukukî neticyeleri hem bu yolda tet-

kiyk edilmiş ve şirketin muhafazası için tarafeynin yapması iycabeden fedakârlıklar tespit edilmiştir. Her iki tarafın mallarının idare tarzı bile üç muhtelif şekle bırakılmıştır ki tarafeyn bunlardan birini ihtiyarda serbesttir. Gerçi kanunlaştırılmamış şerî hukukta kadına bir çok haklar verilmişti. Fakat esası çok kadın aleyhine olduğu için bu haklar tamamiyle nazarî bir sahada kalmıştır. Nikâh akti ebedî bir mahiyette olmayıp kanunda gösterilen şartlar dahilinde ve hâkimin hük mü ile feshedilebilir. Burada hakim gayet geniş bir takdir salâhiyetine maliktir. Bunun muhakeme usulü diğer muhakeme usullerinden çok farklıdır. Yani gayet aşikâr bir surette vazii kanun kurulan bir yuvanın bozulmamasını temenni etmektedir. Vazii kanunun bu zihniyeti katolik tesirinden mi doğmuştur, yoksa içtimaî görüşlerin mi mahsulüdür? Her ne şekilde olursa olsun, kurulan bir yuvanın bir hiddete, bir iftiraya, bir sarhoşluğa kurban olmaması da gayet lâzımdır. İşte kanun bunu korumaktadır. Buna mu hitin ve zamanın icaplarına göre elâstikiyet vermek daima kabildir.

Miras hukukunda müsavat fikri prensip sayılmıştır. Bununla aileye verilen yeni mana gayet açık bir surette görülmektedir. Eski zamanlarda ailenin manası geniş idi; Zaten aşiret büyük bir aile demekti. Binaenaleyh miras hukuku da bu fikir üzerine kurulmuştu. Halbuki büyük aileler son zamanlarda mevkilerini kudret ve saltalarını artık devlete terketmişlerdir. Aile bugün karı koca ile evlâtlara inhisar ediyor demektir. Ailenin küçülmesi insanın cemiyetleştiğine ve terakki ettiğine bir delil sayılır.

Acaba ailenin hududu burada kalacak mıdır? Yoyksa daha ziyade cemiyetleşerek aile de cemiyet içinde fert gibi kaybolup gidecek midir? Hemen bünüt muasır devletlerde veraset hakkına ağır darbeler indirilmiştir. Veraset vergileri ihdası ve bazı memleketlerde mülkiyet hakkının tahdidi veraset hakkının meşruiyeti hakkındaki şüpheleri ziyadeleştirir mi? Gelecek zamanların içtimaî ve ahlâkî umdelerinin hangi esasa istinat edeceğini tahmin etmek biraz da kâhinlik satmak olur. Belki bir gün vatandaşların zararına büyük servetler toplıyacak insanlara müsaade verilmiyecektir. Fakat bir adamın meşru çalışmalarının mahsulü olan servetini çocuklarına bırakmasını aklı selim pek kolayca reddedemiyecektir.

Kanunu medeni aile çerçevesini dar tutmakla beraber aile işlerini çok mühim tutmuş eski hukukumuzca bilinmiyen bir çok kaideler koymuştur. Bunlar hep ailenin muhafaza ve hayatı içindir.

Aynı haklar bahsinde tamamiyle bugünkü iktısadî ve içtimaî iycaplar göz önünde tutulmuş, koyduğu kaidelerle mal ve mülk ölü sermaye olmaktan çıkarak işler sermaye haline inkılâp etmiştir. Bu mesele Avrupanın niçin mamûr olduğunun en güzel bir ifadesidir.

Materyalist edebiyatiyle söyliyelim, bizde vaktiyle her hangi bir emperyalist Avrupalı devlet kadar servet toplamıştık. Fakat bunun hiç bir izi bile kalmadı. Avrupa'da bu servetler taşa binaya inkılâp etti. Çünkü onlar aynile para idi. Mülkiyet hakları

nın bu şekli bizde tamamiyle bilin - miyen bir şeydi. Bu yeni şekiller iktısadî ve bilhassa içtimaî hayatımızda en büyük değişiklikleri yapacak şey - lerdir. Borçlar kanunu ise başlı başına bir âlemdir.

Demokrasi dünyasının en son iktısadî icapları, içtimaî düşünceleri gözönünde tutularak vücude getirilmiş olan bu knaun hakiykaten en yüksek bir hukuk âbidesidir. Doğrusunu söy - lemek lâzımgelirse böyle bir eserin bizde kendiliğinden vücude getirilmesi imkânsız idi. Eski hukukumuzda borçlar kanununa daima adını söylediğimiz mecelle tekabül ediyordu. Fakat bir çok noksanları vardı. Meselâ "madumun bey'inin batıl olması,, bizde hayli güçlükler doğurmuştu. Mali mütekavvim meselesi de mecellede gene bir işti. Son zamanlarda dünyanın icaplarile bir yürümiyen bu kaidelerin tevil ve intibaı için ne kadar komik tedbirlere müracaat edilmişti.

Artık eski kaideler ne zamana uyuyordu ve ne de ahlâk telâkkimize; artık müstehase olmuş kaideleri kay - nıyan ve fışkıran hayata tatbiyk edemezdik. İnkılâbın kurtarıcı eli içtimaî varlığımıza uzandı. Eski çürümüş ve ölmüş esasları toplıyarak mazinin ni - hayetsiz derinliklerine fırlattı. Artık onlar belki geçmişler âleminin içinde ebedî bir varlığa malik olacaklardır. Bugünkü hukuk kaideleri ilhamlarını gökten ve esrarlı kuvvetlerden değil doğrudan doğruya Cemiyetin kendi - sinden almıştır.

Cemiyetin tabi olduğu dinamik şartlar içinde bu hukuk kaideleri de değişmeğe tabi olacaklar, böylece cemiyetin kendisiyle ezelî bir irtibat ve ahenk içinde akıp gideceklerdir. Bu - günkü kanunu medeni inkılâbımızın içtimaî hayatımız üzerindeki tesiri şu dakiykada tasavvur edebileceğimizden çok fazladır. Hasılı, içtimaî hayatta - ki inkılâbımızın en belig en canlı ifa - desi kanunu medenidir. Çünkü yeni cemiyetimizi kuran ona renk ve hayat veren yeni kanunu medenimizdir.. Türk milletinin bu mazhariyeti hiç şüphe yok ki Cümhuriyet sayesinde olmuştur. Eğer Cümhuriyet inkılâbı olmamış olsaydı, yeni kanunu medeninin bugünkü tatbiykatını rüyamızda bile göremez ve tasavvur edemezdik. Cümhuriyetin ikinci senesinde kabul edilen kanunu medeni sekiz senedenberi Türk milletinin sinesinde esaslı bir şikâyete maruz kalmadan pek âlâ yaşamakta ve cemiyetimizin derinliklerine doğru kökleşmektedir.

Halbuki Fransa'da Code Napoléon ancak Napoléon'un ısrariyle mevkii file konmuştu. Fransız Cemiyeti bu Code Civile'i bir gökten gelen belâ şeklinde telakki etmişlerdi. Halbuki bizde yalnız bazı cahil muhitlerde teaddüdü zevcat meselesi müstesna olmak şartile hüsnü suretle telâkki edilmiştir. Cümhuriyetin onuncu yılını bugün emsalsiz bir coşkunlukla kutlu - larken Cümhuriyetin yarattığı en büyük inkılâp müessesesinden bu kadarcık bahsetmeği muvafık gördük. Ka - nunu medeninin içtimaî eserlerini bugünden daha ziyade uzatmağa imkân yoktur. Onu gelecek nesillerin hukukcuları ve içtimaiyatçıları tahlil edeceklerdir.

D İ L   İ N K I L A B I

T. D. T. C. BİR YIL İÇİNDE NELER YAPTI

IBRAHIM NECMI

CUMHURIYETIN onuncu yıl dönümü, bütün Devlet ve millet işleri için bir durup geriye doğru bakma ve ne yaptığımızı ölçme günü olmuştur. Temeli 12 Temmuz 1932 de atılan T. D. T. C., Kurultayını geçen yılın 26 Eylûlünde toplamış, şimdiki U. M. H.ini de 5 Birinciteşrin 1932 de seçmiştir. Bu bakımdan henüz bir yıllık bir kuruluştur.

Bununla beraber inkılâbın ve Ulu Türk inkılâçısının bu en yeni yavrusu da büyük bayram için kendi kısa tarihini aradı.

Bu arayışı aşağıya kısaca toplıyoruz:

TURK DILININ BILIM BAKIMINDAN TETKIKI:

Cemiyet, çalışmalarını — birbirinden ayrı, fakat biribirini tamamlıyacak — iki hedef üzerinde toplamıştır:

Bunlardan biri, doğrudan doğruya ilmî ve akademik olarak Türk dilini, kendi lehçeleri ve başka dil grup ve familyaları ile olan münasebetleri bakımından tetkik etmektir.

Lengüistik, Filoloji ve Etimoloji kollar ıile lûgat — ıstılah ve gramer— Sentaks kollarının Lehçeler lûgati, Etimolojik lügat, mukayeseli gramer mesaisi bu sahaya aittir. Şimdiye kadar bu yoldaki çalışmalar lengüistik - Filoloji ve Etimoloji kollarınca yapılmıştır.

LENGUISTIK — FILOLOJI ÇALIŞMALARI

Lengüistik - Filoloji kolu ana programını yapmış, çalışmalarının çerçevesini anlatan bir etüt hazırlamıştır. Ana programdan ilk iki sene içinde yapılacak kısmını da ayrı bir program haline koyan bu kol, şu işlere başlamış bulunuyor:

1 — Dil hakkında kitaplar: Kol, gerek tercüme ve gerek tetkik suretiyle hem umumî lisaniyata, hem de Türk lisaniyatına ait birçok eserleri hazırlamaktadır. Bunlar arasında Vendriyes'in (Le Langage, C. Rodet'nin (Elements de phonetique general), Bergstrasser'in (Türkçe Fonetik), Gombocz'un (Dil tarihi usuliyatı), Tornai'nin (Dil yenileştirmesi), A. Trombetti'nin (Dil menşei birliği) ve (Dil biliminin esasları) adlı eserlerini sayabiliriz. Bunlardan başka Kudatgubiliğ'in Divanı Lûgat - it - türk'ün ve Çağatay lûgatinin Türk harfleriyle ve şimdiki Türkçe ile dilimize çevrilmesine de teşebbüs olunmuştur.

Fatih kütüphanesinde bulunan Türkçe "Ata sözleri,, ile Velittin Ef. kütüphanesinde bulunan "Kitabülidrâk haşiyesi,, , Eyüp'te bulunup Müzeye alınan "Tercümeli Kuran,, nüshası da tetkik edilmektedir.

ETIMOLOJI ÇALIŞMALARI

Etimoloji kolu, en ziyade Türk dilinin başka dillerle mukayesesi üzerinde durmaktadır.

Bu kolun şimdiye kadar başardığı işler şunlardır:

Samî dillerin ve hele bunların en genişi olan arapçanın ana kaynağı Türkçe olduğu tezi üzerinde Naim Hazım Bey çalışmaktadır. Bu yolda gazetelrde çıkan yazılarının bir öz toplanması bültende basılmıştır. Ayni zamanda bu tez üzerine bir Türkçe - Arapça Etimoloji lûgati hazırlamaktadır.

Yusuf Ziya Bey de Arapça ile Türkçe arasındaki kaynak birliğini gösterir bir etüt hazırlamıştır.

Türkçenin eski Yunanca, Lâtince ve Indo - Oropeen dilleri ile münasebetleri üzerinde muhtelif etütler yapılmaktadır. Yusuf Ziya Bey bu sahada şimdiye kadar neşrettiği eserleri tamamlayıcı etütler hazırlamakta olduğu gibi, Ahmet Cevat Bey de Derleme fişleri tetkiklerinden aldığı ilhamlarla Lâtin Etimoloji lûgatleriyle Türk sözleri arasındaki sıkı bağları gösterir araştırmaları ileri götürmektedir.

B. Garra de Vaux'nun "Lalangue Etrusque,, adlı kitabı ile R. Thurneyen'in "Die Etymologie,, si ve M. Réral'in "Essai de Semantique,, i hulâsa olarak tercüme edilmektedir.

DILIMIZIN OZLEŞTIRILMESI YOLUNDAKI ÇALIŞMALAR

Dil çalışmalarının ikinci yönü. bu günkü yazı dilimizi konuşma diline yaklaştırmak, dilimize girmiş Fars, Arap sözlerini, bunların beraber getirdikleri gramer kurallarını dilden çıkarmak, bununla beraber dili en medenî dillerin zenginliklerinden aşağı düşürmemek esaslarında toplanırlar.

Bu çalışmalar, biri "yeni büyük Türk sözlüğü,, , öteki de "yeni ana Türk grameri,, olmak üzere iki büyük eseri ortaya koymağa doğru yürümektedir.

GRAMER UZERINE HAZIRLIKLAR

Gramer - Sentaks kolu, ikinci Kurultaya kadar dilimizin statik bir gramerini yazmağa karar vermiş, bunun programını hazırlamıştır. Lûgat - ıstılah çalışmalarında çok lüzumu olan türkçede söz yaratma bahsini en başa alarak ilk çalışmalarını bunun üzerinde toplamıştır. Bunun için Kol tarafından Maarif Vekâleti delâletiyle ilk ve orta mektep muallimlerine bazı fiillerin üremelerini araştırma yolunda bir vazife verilmiş, Türkçe söz üretme ve söz birleştirme yolları üzerine hazırlanan bir etüt de - hususî bir anket şeklinde - bastırılarak bütün Türkçe ve edebiyat muallimleriyle gramer mütehassıslarına dağıtılmıştır. Bu etüdün, fiillerin yapılışına, birleştirme sözlere, ve cümle yapışına ait olan ikinci kısmı da basılmaktadır. Bunlar üzerine muallim ve mütehassıslardan gelecek cevaplar sıralanıp gözden geçirilerek buna göre tadiller yapıldıktan sonra Türkçe söz yaratma yolları belirtilmiş ve her ek ile her birleşme yolunun ne manalara gelebileceği ortaya konulmuş olacaktır ki ıstılah yapmakta ve bir sözden birçok söz üretmekte pek çok kolaylık elde edilecek demektir.

ISTILAH KADROLARININ HAZIRLANMASI

Lûgat - Istılah kolunun ıstılah merkezi, türlü bilimlere göre, 16 ihtisas bölüğüne ayrılmış, bu bölüklerin kimisi takımlara, takımların kimisi de mangalara bölünmüştür. Bölükler, herşeyden önce kendi çalışacakları bilimlerin ıstılah kadrolarını hazırlamaktadır. Bu kadrolarda her ilmin bütün ıstılahları, Fransızca, Almanca, — Tıp gibi bazılarında eski Yunan ve Lâtin dillerince — ve şimdiye kadar kullanılan şekillerde Osmanlıca olarak tesbit edilmektedir. Böylelikle bir kere karşılık aranacak ıstılahların çerçevesi kurulmuş olacaktır.

Bu kadrolar tamamlandıkça basılarak mütehassıs ve muallimlere dağıtılacak, her birinden bu ıstılahlara öz Türkçe karşılıklar istenecektir. Gelecek cevaplar önce bölükte, sonra ıstılah merkezinde konuşulacak, son karar U. M. H. tinden çıkacaktır.

Kadroları tamamlanıp basılarak dağıtılan ilimler şunlardır:

a - Hesap, b - Hendese, c - Cebir, ç - Heyet ve Kozmoğrafya.

Kadroları tamamlanıp basılmakta veya baskıya verilmek üzere olanlar şunlardır:

a - Felsefî ilimler, b - Ruhî ilimler, c - Müsellesat, ç - Topoğrafya, d - Ticarî Hesap, e - Meteoroloji ve jeoloji, f - Fizik ve Mihanik, g - Nebatat ve Ziraat (Bunlardan nebatat ıstılahlarının en mühim kısmına eski Dil Encümeni zamanında bulunmuş olan karşılıklar da teklif mahiyetinde olarak toplanmıştır), h - Lengüistik filoloji ve edebiyat.

Bütün ilimlerin ıstılah kadrolarının tesbiti, üzerinde çalışılacak kelimeleri belirtmek ve bir ıstılaha karşılık koyarken, ona yakın manadaki ıstılahları da göz önünde tutabilmek itibariyle ıstılah yaratma işinin temel taşı sayılabilir. Bunlar hazırlandıktan sonra, derlemeden gelecek sözler ve gramerden gelecek söz yaratma yolları da o zamana kadar az çok sıraya konmuş olacağına göre, bir yandan ıstılah karşılıklarının konulması, öteyandan yeni Türk sözlüğünün yazılması işlerine başlanacaktır.

SOZ DERLEME SEFERBERLIGI

Derleme kolu, dil tarihlerinde benzeri görülmedik büyük bir seferberlikle halk ağzından öz millî dil sözlerini derlemek gibi büyük bir işi üstüne almıştır. Memleket içinde bir bir söyleyiş ve konuşuş benzemezlikleri, bir soydan gelen Türk milletini biribirini anlamaz, hele yazı dili, okuma, yazma bilmiyenler hiçbir şey anlatmaz bir kılığa sokmuştur. Milletin öz dılı bu benzemezlikleri eldekn geldiği kadar azaltarak halkın en büyük kısmının biribirine düşünce ve duygularını anlatmalarına yarıyacak olan dildir. Bu dil ise, yazarlarca bilimine, hatta değer verilmez olan varlıktı. Derleme yolile bugüne kadar her biri bir yanda unutulmuş kalmış öz Türkçe halk sözleri ortaya konmak, dil değişimi gidişinin temel taşı olacaktır.

U. M. H. daha bugünden bu yüksek değeri anlayarak, işe buradan girişmiştir. Cemiyetin teşebbüsü ile Maarif Vekâleti Icra Vekilleri bir talimatname çıkararak bütün memlekette icraya koymuştur. Bu talimatnameye göre her ilk mektep bir derleme ocağı olmuş, kazalarda kaymakamların, vi-

lâyetlerde valilerin reislikleri altında derleme heyetleri kurulmuştur. Derlemenin yapılış yollarını U. M. H. bir kılavuz ile göstermiştir. Büyücek bir kitap olan bu kılavuz, halk ağzından söz ve Folklor malzemesi toplamanın ilmî yollarını ortaya koymuştur ki Cemiyetin ilk basılan eseri budur. Kılavuzla beraber derleme fişleri de bastırılarak memleketin her yanına dağıtılmış, kaza ve vilâyetlerden süzüle süzüle gelen fişler de 120 bini aşmıştır. Kaza ve vilâyet merkezlerinde biribirinin tıpkısı görülerek tutulan fişler bu sayının dışındadır.

Merkeze gelen derleme fişleri, birer birer gözden geçirilerek bir yandan alfabe sırasile, bir yandan da umumî söz, yahut bilim sözü olmasına ve bilim sözü ise hangi bilime ıstılah olabileceğine göre sıralanmaktadır. Bu sıralanmadan sonra çabuk çalışması gerekli olan ıstılah bölüklerine bilim sözü olabilecek derlemeler ilk elden verilmekte, böylece ıstılah yaratma işine yakından yardım edilmektedir.

Derleme kolu, bundan sonra her bir derleme sözü üzerinde ayrıca işliyerek derlenen sözleri yeni türk sözlüğü için hazırlamaktadır. Bu işleme de her söz, benzerleri, yakınları, zıtları, üremeleri, birleşik kılıkları, türlü kullanışları, türlü söylenişleri, yaygınlık sahaları ile belirtilecektir. Daha ağır olması zarurî bulunan bu çalışmada bir yandan ileri götürülmektedir.

Halk ağzından söz derleme seferberliği 1933 yılının ilk günlerinde başlamış, 9 ay içinde büyük bir hızla ileri giderek yüzyirmi binden fazla derleme fişi getirilmiştir. Bir yandan gene fişler gelmektedir. Yılbaşına kadar birinci derleme sahası olan Türkiye içi derlemelerinin arkası alınacağı umulmaktadır.

Derleme kolu bir yandan bu büyük ve ağır işi çevirmekle beraber, öte yandan kitaplardan söz derleme yolunu da gözden uzak tutmamıştır. Bunun için bir program hazırlanmış, birçok türkçe metinlerin ve içinde öz türkçe sözler bulunabilecek başka eserlerin taranması işini de ileri götürmekte bulunmuştur .

KARŞILIKLAR KILAVUZU VE DIL ANKETİ

Umumî Merkez Heyeti dil yenileşme ve özleşme işinin millî bir dilek kılığını aldığını görerek, ilim yoliyle uzun uazdıya hazırlanması gereğen yeni türk sözlüğünü beklemeden yazı dilimizde çokça kullanılan arapça ve farsça sözlerin karşılıklarını yine millî bir seferberlik halinde belirtmiye de kalkışmıştır. Bunun için Hami Reis Hazretlerinin irşatlariyle Halk Fırkası ve Halkevleri ile matbuatın yardımları istenmiş, Şemsettin Sami Beyin (Kamusu Türkî) si esas tutularak taranan arapça ve farsça sözler liste liste Ajans, Radyo ve gazetelerle basılmış, herkesten bu sözlere öz dilden karşılık arayıp bulması ve bulduğunu bildirmesi yalvarılmıştır.

Anket 105 listede 1382 söz ortaya atmıştır. Bunlardan 1190 ı yabancı söz, 192 si de bağlama sözleri ve tabirlerdir. Uçbuçuk ay süren bu ankete memleketin her yanından gelen cevaplar sıralanmış, bir komisyon tarafından nizamlanarak karşılıkları seçilmiştir. Umumî Merkez Heyeti bunları son olarak gözden geçirmektedir.

Bu sözlerle bunların üreme ve birleşikleri ve türkçe karşılığı yaygın olarak bilinen arapça ve farsça sözler, "Osmanlıcadan Türkçeye karşılıklar Kılavuzu,, adı altında bir kitap olacaktır. Bu kitabın kış sonuna kadar tamamlanacağı umulmaktadır.

Cemiyet, son aylardaki çalışmalarının başlıcasını "Osmanlıcadan Türkçeye karşılıklar Kılavuzu,, üzerinde toplamıştır. Ankete gelen cevapların bu kılavuzu lüzumu kadar geniş ve mükemmel olarak yapmağa yetmiyeceği görüldüğünden Umumî Merkez Heyeti, derleme fişleri ile birçok mühim lûgatlerin ve Türkçe eserlerin Osmanlıcadan Türkçeye fiş halinde taranmasına teşebbüs etmiştir.

Bunlar sıkı bir çalışma ile hazırlanarak, buralarda ve başka kaynaklarda bulunacak karşılıklar da kılavuza konulacaktır.

Fransızcada kullanılan — has isimler ve ıstılah sözleri dışındaki — sözlerin manalarından dilimizde karşılığı belirli olmıyanlar ile karşılığı ankete girmemiş bulunanların taranması işine de başlanmıştır.

CEMİYETİN NEŞRİYATI

Cemiyetin neşriyat kolu, çalışmaların her bir yönünü halkın önüne sermek, halktan gelen her yazı ve düşünceyi Cemiyete bildirmek gibi değerli bir işi omuzları üzerine almıştır. Her kolun çalışmalarını en son kılığında alarak halka yaymak, memleket içinde ve dışındaki gazete ve mecmuaların dil üzerine yazılarını da göz önünde tutarak bunlardan gerekenleri Cemiyete bildirmek, bu kolun işidir.

Bu kolun şimdiye kadar başardığı işler şunlardır:

1 — Bütün gazetelerde dil köşeleri açtırmak ve dil işleri üzerine halkın heyecan ve alâkasını canlı tutmak. Anket açıldıktan sonra dil köşeleri yerlerini anket listeleriyle cevaplarına bırakmışlardır. Bu liste neşriyatı da kol tarafından büyük bir özenle ileri götürülmüştür.

2 — Cemiyetin kararlarını, çalışmalarını, kolların elde ettikleri mahsulleri, Cemiyet içinden ve dışından yazılan dil yazlarını içine almak üzere bir bülten basmak.

Türk Dili adını taşıyan bültenden şimdiye kadar üç sayı çıkmıştır.

3 — Içerde ve dışarda dil ile ilişikli neşriyatı takip etmek.

Kol bu iş için bir yandan Matbuat idaresince yapılan kupürler arasında cemiyete de dil neşriyatının gönderilmesini ve bir yandan da kitap yazanların Maarif idarelerine verecekleri nüshalar arasında cemiyet için de birer tane alınmasını temin etmiş, bu neşriyat sırasile gözden geçirilerek icap edenlerini merkeze veya kollara bildirmekte, yahut bültene geçirmekte bulunmuştur.

4 — Kol. yeni ortaya atılacak öz türkçe sözlerin yazarlarımız tarafından yazılarında kullanılmak suretiyle yayılması yolunda çalışmak üzere de hazırlanmıştır. Bu işe başlamak üzere kılavuzun, hiç değilse teklif mahiyetinde ve kısmen olsun, neşri beklenmektedir.

Bir yıla bile varmıyan kısa bir müd det içinde bu kadar işin başarılmış olması, önüzüzdeki yıllar içinde dil çalışmalarının vereceği semereler için büyük ümitler uyandıracak mahiyettedir.

BAŞ DÖNDÜRÜCÜ HIZ

YAŞAR NABI

Daha dün ummak bile çoktu bu kadarını,
Nasıl geçti ,çocuklar, o asırlarca zaman
Daha dün ummak bile zorken bu kadarını
Onu hakiykat yaptı Tanrı eşi bir insan.

Farkına varmasak ta biz içinde tirenin,
Seyredenlerin başı döndü bu çılgın hızdan,
Farkına varmasak ta biz içinde tirenen,
Seslenir geçtiğimiz yer bize ardımızdan.

Çok pahalı ödedik, çocuklar, bu günü biz,
Ne analar yaş döktü, ne kızların bağrı kan..
Çok pahalı ödedik, çocuklar bugünü biz,
Üstünde titriyelim, üstüne gelin aman!

ON YILDAN SONRA

BEHÇET KEMAL

Yedi gün yedi yılmış, bilmem neymiş ne çıkar...
İşte on yılda yoktan varolmuş bir dünya var!
On yılda yaratmak da yaratmaktır ansızın!
Tanrı da tatmış değil bir eşini bu hızın..
On yılda bir dünyayı yaratacaktı elbet
Kulluğu silkip atan tanrılaşan bu millet!
Dünya artık anladı eşsizliğini Türkün!...
On yıl geçtikten sonra bir kere daha bugün
Yelelerinden tutup tarih denen aslanı;
Diyelim: "Her zamanki efendin Türkü tanı!
"Türk, insanlık uğruna akın eden, kan eden;
"Türkün medeniyeti insanı insan eden!
"Türkün güneşleriyle dünya ufku ağardı;
"Türk olmasa tarihe yazılacak ne vardı?,,..
Kanım, nabız vurmalı etimde her damarla;
Boğazım, yırtılmalı sayısız naralarla:
Hilkatteki en büyük maksadı anacağım;
Haydi kalkın ayağa: O adı anacağım,
Neler kazandırmadı GAZİ bu memlekete!
On yıl evel yükseltti bizi cümhuriyete;
Daha neler vermiştir bize istiklal gibi...
Parlasın gözlerimiz MUSTAFA KEMAL gibi:
Senin.. benim.. milletin, bu savaşta her emek;
Zaten, her Türk bir parça Mustafa Kemal demek!

C Ü M H U R İ Y E T Ç İ L İ K

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

NEŞET HALİL

[Gazeteci arkadaşlarımızdan Neşet Halil Bey Cümhuriyet ilânının onuncu yıldönümü münasebetiyle Türk inkılâbının en büyük eseri ve Cümhuriyetin yapıcısı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi hakkında bir kitap hazırlamıştır. Neşet Halil Bey Türk gazeteciliğinin millî kültür hayatındaki yerine çıkması ve inkılâbı yapma işindeki mühim rolünü yapması yolunda çok değerli çalışmaları olan bir arkadaştır. Neşet Halil Beyin çok objektif bir tetkik ve toplamanın mahsulü olan kitabından Türkiye Büyük Millet Meclisini muhtelif veçhelerinden gösteren parçayı aşağıya koyuyoruz.]

Meclis ve Şef

BÜYÜK Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin 29 kânunusani 337 "1921" tarihinde Büyük Millet Meclisinde irat ettikleri nutuktan:

Malûmu âlileridir ki milletimiz asırlardanberi iki kuvvetin, iki müstebit kuvvetin, iki imhakâr kuvvetin tahtı tazyikinde müteessir ve müteellim olmakta idi.

O kuvvetlerden birisi; doğrudan doğruya memleket ve milleti idare etmek iddiasında bulunan müstebitler,

İkincisi; bütün bir emperyalist ve kapitalist âlemidir.

Asırlarca bu iki kuvvetin tahtı tazyikinde kalmış olan millet bittabi gayet zebun bir haldedir.

Fakat Efendiler; tazyikatın netiycesinde büyük intibahlar hasıl oldu. İşte bizim milletimizde de o intibah hasıl olmuştur. Ve biz böyle bir devrei intibahın içinde bulunuyoruz.

Filhakika birbuçuk sene evel, bir sene evel millet ayni zamanda bu iki kuvvete karşı isyan etmiş ve mücadeleye başlamıştır.

Emperyalist kuvvetler milletimizi hukuk ve haysiyet ve istiklâlden mahrum ve bunları gayri müdrik bir hayvan sürüsü telâkki ettiği için böyle bir sürünün elinde namütenâhi hazainî tabiîyeye malik, kıymetli ve vasi bir memleketin bırakılmasını caiz göremezdi. Onların telâkkisine göre, bu memleketi parçalamak ve bu memleketteki insanları tahtı esaretlerine almak lâzım idi.

Böyle bir emel, böyle bir gaye takip ediyorlardı ve harbi umuminin netiycesiyle hasıl olan fırsattan istifade ederek, mütareke ile milletin ve ordunun elinden silâhlarını da aldıktan sonra filiyata girişmişlerdir.

Bir taraftan dahilde bulunan gafil veya hain kuvvetler memleket ve milleti âdeta bu hariç kuvvetler gibi, bu hariç nazarlar gibi telâkki ediyorlardı.

Binaenaleyh onların dahi mesaisi en hain düşmanların mesaisi mahiyetinde tecelliyatını göstermiştir.

İşte bundan bir sene evelki vazi-

yetimiz böyle bir şekil ve renk ve manzara gösteriyordu.

Hlabuki Efendiler; milletimiz hiç bir vakitte düşmanlarımızın telâkki ettiği gibi hukukuna ve istiklâline yabancı değildir.

Bilâkis büyük bir aşkla ve rabıtai aşkiye ile, rabıtai vicdaniye ile istiklâl ve haysiyetine merbuttur.

Ve yine milletimiz dahildeki cahil ve gafillerin ve hainlerin telâkki ve ifade etmek istedikleri mahiyette de değildir.

Işte bir senedenberi vukubulmakta olan mücadelemiz, mücahedemiz netiycesinde millet; dahile karşı, harice karşı ve bütün kâinata karşı mevcudiyetinin yüksek mahiyetini bütün delâiliyle ispat etmiş bulunuyor.

Binaenaleyh mücadeleye başladıktan sekiz, on ay, bir sene sonra bugünkü vaziyetimiz hasıl olmuş bulunuyor.

Bugünkü vaziyetimizi ifade etmek lâzım gelirse;

Milletin tabiî mümessillerinden teşekkül eden Meclis; ve onun hükûmeti bilâ istisna bütün memlekette hâkimdir.

Ve hakimiyetini muhafaza etmek kuvvet ve kudretine maliktir.

Gazi Mustafa Keaml Hazretlerinin Büyük Millet Meclisinde 1 teşrinisani 341 "1925„ de irat ett kleri nutuktan:

* * * * * *

"Herşeyin fevkinde bu Büyük Meclisin bir uzvu olmakla hissettiğim mübahatı arzederek sizleri ve naçiz bir ferdi olmakla fahrü gurur duyduğum Büyük Türk milletini hürmetle selâmlarım.„

Meclis ve Şef

Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretlerinin Büyük Millet Meclisinin ikinci içtima devresinin hitamı "26 haziran 927„ münasebetiyle irat ettikleri nutuktan:

Muhterem arkadaşlar;

Bugün verdiğiniz kararla Büyük Millet Meclisi teşrinisaninin birinci gününe kadar tatili faaliyet edecektir.

Malûmdur ki; bu müddetin hitamında ikinci Büyük Millet Meclisi devrei intihabiyesi de nihayet bulmuş olacaktır. Bu münasebetle Meclisi Alinizin dört sene zarfında vücude getirdiği azim inkılâbat ve tahavvülâttan kısaca bahsetmek istiyorum:

Efendiler! Daha birinci içtima senesinin ilk günlerinde Lozan muahedesini akteden Meclisi Aliniz uzun harp senelerinden sonra milletimize, şerefli bir sulh ve salâh devresi açmağa muvaffak olmuştur.

Cümhuriyeti ilân etmekle yeni Türkiye devletinin tam bir şekilde tesisini temin etti.

Hilâfetin ilgası cümhuriyeti takviye etmiş, ve şekli hükûmeti daha mütekâmil bir hale koymuştur.

Medenî ve içtimaî sahada milletimizin asırlardanberi terakkisine mani olan tazyikatı reffederek her türlü inkişafata müsait kanunları kat'î kararlar ile kabul eden ikinci Büyük Millet Meclisi; her noktai nazardan hayalleri hakikate ve asırları senelere kalbetmiş bir vaziyettedir.

Ve bu işlerle ne kadar iftihar etse sezadır.

Arkadaşlar!

Tarihimizde yeni ve feyizdar bir devrin müessisleri olmak şerefini ihraz etmiş bulunuyorsunuz.

Halkın tamamen arzusuna mutabık olarak verdiğiniz kararlar, milletimizin en medenî milletler seviyesinde ahzı mevki etmesine ve bütün cihanda itibar ve kadrükıymetinin daha kuvvetle tanınmasına bais olmuştur.

Asrî ve medenî ihtiyaçları tatmin eden mukarreratın tatbiki esnasında menfaati şahsiyeleri haleldar olanların teşvikleriyle zuhur eden irticaî hareketler sürat ve isabetle ittihaz edilmiş kararların hükûmetimiz tarafından bilcümle umurda olduğu gibi basiret ve kiyasetle tatbiki sayesinde tamamen izale edilmiş ve müsebbip ve failler mahkemelere tevdi edilerek tecziye olunmuşlardır.

Maamafih irtica fikirlerinin intişar ve tevessü edememesinin en müessir âmili, milletimizin asalet ve necabeti ve aklı selimi olduğunu daima şükranla tahattur etmeliyiz.

. . . .

Hulâsa; Meclisi Âliniz çok mühim ve milletimiz için hayatbahş kanunları kabul etmekle saf bir ruhu teceddüde malikiyetini ve azim ve irade kudretini göstermiştir. Zikrettiğim rakamlarda büyük bir sây ve gayret ve faaliyetin müsbet ve sarih delilleri olarak kabul edilmelidir.

Ben bu azimkâr ve muvaffakiyetli meclisin bir azası ve ayni zamanda üç senelik reisiniz olmak sıfatiyle yapılan işlerin mahiyet ve miktarını arzederken büyük bir zevki vicdanî ve hissi iftihar duymaktayım.

Efendiler!!

Asıl şeref ve iftihar vatanı felâketten kurtardıktan sonra millete feyzi saadet yollarını açan hakikî ve samimî rehberimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine aittir. "Alkışlar,,

Zatı riyasetpenahilerine merbutiyet ve hürmetlerimi tekrar ederim.

Hükûmet ve Meclis

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin 4 nisan 929 tarihinde Büyük Millet Meclisinde irat ettikleri nutuktan;

Bizim politikamızın mesnedi şudur:

Bu memlekette bu meclisten büyük kudret yoktur. Bu Meclis memleketimizi haricî, dahilî sayısız düşmanın pençesinden nasıl kurtardı ise;

Bu Meclis; yüzlerce yılların ezgilerini, göreneklerini yenerek nasıl Cümhuriyeti kurdu ise;

Bu Büyük Meclis, cümhuriyeti şimdiye kadar bin kötü niyete karşı nasıl korudu ise, gelecek günlerde de cümhuriyeti, kanunlarını ve iradesini hale ve ihtiyaca göre dahilî, haricî herhangi tehlikeye karşı derhal alacağı tedbirlerle ve yenilmez gücü ile behemehal müdafaaya muvaffak olacaktır.

Meclis

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından neşredilen 21 teşrinisani "1336,, tarihli beyannameden:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi millî hudutlar dahilinde hayat ve istiklalini temin ve Hilâfet ve Saltanat makamını tahlis ahdiyle teşekkül etmiştir.

Binaenaleyh hayat ve istiklâlini yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını; emperyalizm ve kapita-

lizm tahakküm ve zulmünden kurtararak;

İrade ve hakimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve bu maksada münafi hareket edenleri tedip azmiyle müesses bir orduya sahiptir.

Emrükumanda salâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesindedir. (1)

Büyük Millet Meclisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 nisan 1920 "1336,, tarihinde toplandı. Cümhuriyeti 29 teşrinievel 1923 "1339,, da ilân etti.

Iki tarih arasında cihan milletlerinin birbiriyle münasebetlerini ve cihan harbinin galip ve mağlûp devletler arasındaki tasfiye prensiplerini şu beynelmilel altı sulh vesikası tesbit eder.

Versay "28 haziran 1919 da Almanlarla,, Sen - Jermen "10 eylûl 1919 da Avusturyalılarla,, Nöyyi "27 teşrinisani 1919 da Bulgarlarla,, Triyanon "4 haziran 1920 de Macarlarla,, Sevre "10 ağustos 1920 de Osmanlılarla,, ;

LOZAN 23 temmuz 1923 te "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti,, ile.

Ilk beş vesikada, cihan harbi galip devletler lehine tasfiye edilmiş, yalnız Avrupalı mağlûpların değil; bütün cihan milletlerinin mukadderatı dünyanın dört büyük demokrasisini "Amerika, Ingiltere, Fransa, Italya,, temsil eden galip müttefiklerin emrine teslim edilmiştir.

Lozan ahitnamesiyle;

Galip ve diktatör müttefikler harpsonrası devrinde ilk defa, cihan harbi mağlûbu bir milletin;

Sevre ile müstemlekeleştirilen, miletçe varlığı, kendi toprağında müstakil bir devlet kurma hakkı inkâr edilen Türk milletinin;

Kayıtsız şartsız istiklâlini, cihan milletleri arasındaki müsaviliğini kabul ederler.

Bu itibarla; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti namına imzalanan Lozan ahitnamesi,

Cihan harbi sonunda beynelmilel tarihin ilk inkişaf seyrini değiştiren, ve temsil ettiği siyaseten, iktısaden masun "müstakil millet,, fikriyle, cihan tarihinde adlarına ilk, orta son çağ denilen ve her biri yıllar ve yüzyıllarla değil; temsil ettikleri fikir ve müesseselerin devam veya inhilâlleriyle izah edilen devirler gibi;

Cihan mikyasında yeni bir tarih devrinin, yeni bir müstakil millet nizamının mebdeini tesbit eden beynelmilel bir vesikadır.

Kuruluş ve Direktif

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından 24 nisan 1336 "1920,, tarihinde Büyük Millet Meclisinde irat edilen nutuktan:

"Şu halde millet bugün yediyüz senedenberi kemali şan ve şevketle muhafaza ve müdafaa ettiği istiklâl

---

(1) Beyannamenin heyeti umumiyesinden bundan sonraki kısımlarda bahsedilecektir.

ve mevcudiyetinin bekası için Istanbul hadisesinin vücude getirdiği vaziyeti hukukiyeyi tamir etmek ıstırarındadır. Ve bunda o kadar istical edilmelidir ki, temadi edecek bir fasılai hakimiyetin maazallah inhilâli tamı müeddi olmak suretiyle düşmanlarımızın tasavvuratını filen tesis etmesine imkân kalmasın.

Binaenaleyh herşeyden evel;

Müdafaai hukuk ve mevcudiyete kabiliyetli bir millet halinde, beynelmilel hukuk ve vezaifine hürmet olunmasını talep edebilecek teşkilâtı medeniye ve esasiye ile;

Henüz yaşamakta olduğumuzun bütün cihana, bu defa daha büyük bir kuvvet ve metanetle ilânı mecburiyetindeyiz.

Bunun için de inhilâl eden teşkilâtı esasiyemizin bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zaruretindeyiz.

Istanbul faciasını takip eden günlerden şimdiye kadar Heyeti temsiliyemiz millet arasındaki rabıtai vahdet ve tesanüdü muhafaza etti. Kavaninni Osmaniyenin meriyetini temin eyledi Faaliyetten sakıt olan kuvayi umumiyei devletin fıkdanını hissettirmemeğe çalıştı.

Binaenaleyh emniyeti umumiyeyi sıyanet ve müdafaa eylemiş olmakla vazifesini bihakkin ifa ettiğine kaildir.

Bu dakikadan itibaren;

Yediyüz senelik bir hayatı azamet ve şevketten sonra girivei inkırazın kenarında henüz ayakta durabilen Osmanlı milletinin âkıbetine mesuliyet heyeti muhteremenizin saikı faaliyeti olacaktır.

Mustafa Kemal Hazretlerinin 1 kânunuevel 1337 "1921„ tarihinde Büyük Millet Meclisinde irat ettikleri nutuktan:

"Yalnız bildiğim ve bilinmesi lâzım gelen bir hakikat varsa o da;

Milletiniz hiçbir kimsenin muvafakatine lüzum görmeden,

Muvafakat etmiyenlere karşı isyan ederek,

Hakimiyeti milliyemizi ele almış ve öylece istimal etmekte bulunmuştur.„

23 nisan 1336 "1920„ tarihinde Ankarada toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe bir ihtilâlin, ve 20 kânunusani 1337 "1921„ teşkilâtı esasiyesi milletçe bir kurtuluşun zaferi telâkki edilebilir. Fakat ne bu ihtilâl, ne de bu kurtuluş, iç ve dışta kendinden evel veya beraber inkişaf etmiş ihtilâllerle alâkadar olarak izah edilemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi mevzuatının temsil ettiği millî inkılâbın "ana„ altı vasfı;

Cümhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık,

Bir taraftan millî hakimiyet aleyhine kütleleri sınıflaştıran geçmiş ihtilâlleri,

Diğer taraftan hakimiyeti sınıflaştıran ve ihtilâlleri milletçe birlik ülküsü aleyhine bir sınıf mücadelesi halinde devam ettiren harpsonrasını, aksülamellerini,

Bir millet mikyasında tasfiye eder.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü, teşkilâtı esasiyece tekâmülü, ve 29 teşrinievel 1923 kararından sonraki mevzuatı, Millî Türk devletinin, ayni zamanda Türk inkılâbı-

nın bu kendinegöreliğini izah eden vesikalardır.

Millî Devlet

Tekmil milletin vaziyetini idrak ile mukadderatına bizzat hâkim olmağa azmettiğini anlamıştım. Millet ve memleketin hal ve vaziyetini derpiş ve hukukunu muhafaza ve müdafaa eylemek üzere her türlü tesir ve murakabeden âzade bir heyeti milliyenin vücudünü elzem gördüm. Bunun için iycap edenlerle müzakere ve muhabere ederek Sıvas'ta umumî bir millet kongresi aktini kararlaştırdık. (1)

24 nisan 1336

Türkiyede millî hakimiyet esasına müstenit ve bilâ kaydüşart müstakil bir devlet teşkili kararı 23 temmuz ve 4 eylûl 1919 "1335,, tarihlerinde Erzurum ve Sıvas'ta toplanan iki millî kongrede verildi. Kararlar ve prensipleri şunlardır:

1 — Hududu milliye dahilinde bilcümle aksamı vatan bir küldür. Yekdiğerinden infikâk kabul etmez.

2 — Her türlü ecnebi işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükûmetinin inhilâli halinde millet müttehiden müdafaa ve mukavemet edecektir.

3 — Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine hükûmeti merkeziye muktedir olamadığı takdirde temini maksat için bir hükûmeti muvakkate teşekkül edecektir. Bu hükûmet heyeti millî kongrece intihap olunacaktır. Kongre münakit değilse bu intihabı Heyeti Temsiliye yapacaktır.

4 — Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır.

5 — Anasırı Hristiyaniyeye hakimiyeti siyasiye ve muvazenei içtimaiyemizi muhil imtiyazat verilemez.

6 — Manda ve himaye kabul olunamaz.

7 — Meclisi millinin derhal içtimaını ve icraatı hükûmetin Meclisin murakabesine vaz'ını temin etmek için çalışılacaktır. (1)

Bu tarihte;

Memleketin yarıya yakın bir kısmı düşman işgali altında idi. (2) Ve dört galip müttefik;

Giresun'dan başlıyan ve Gümüşhane, Erzincan, Bitlis hudutlariyle çerçevelenen bütün şark vilâyetlerini müstakil Ermenistan teşkili,

Mersin'den başlıyan ve Adana, Maraş, Diyarbekir, Siirt, Mamuretilaziz, Malatya vilâyetlerini kâmilen ithiva eden ve Sıvas, Kayseri dahil "Tokat,, a kadar ilerliyen bir sahayı Fransa,

Silfke'den başlıyan ve Antalya,

---

(1) Mustafa Kemal Hazretlerinin Meclisteki nutuklarından.

(1) Büyük nutuk sayfa "39, 52, 53,146,,

(1) Kânunusani 1919 da İngilizler Urfa, Antep, Maraş ve Adana havalisini, 29 nisan 1919 da İtalyanlar Antalya, Burdur'u, 15 mayıs 1919 da Yunanlılar İzmiri, 29 teşrinievel 1919 da Fransızlar Maraş'ı ve 17 kânunusani 1920 de Urfa'yı işgal ettiler. Müttefiklerin İstanbulu işgali 16 mart 1920 de ve M busan Meclisinin feshi 11 nisan 1920 dedir.

Konya, Aydın, Muğla, Denizli, Balıkesir vilâyetlerini kâmilen ihtiva eden ve Aksaray, Kütahya dahil Bursaya ilerliyen bir sahayı İtalya,

İçin "menafii mahsusa,, mıntakası olarak ayırmışlar, ayrıca,

Söke'den Edremit'e kadar olan kısmı İzmir ve Edremit'ten İzmit dahil lar mıntakası,, na tahsis etmişlerdi.

Avrupa hududu Çatalca'da bitiyordu.

Yine bu tarihte, memlekette Padişah başta olmak üzere yerli, yabancı unsurlar tarafından tahrik edilen isyanlar vardı.

Anadolu - Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Hazretleri tarafından neşredilen bir beyanname ile 19 mart 1920 "1336,, tarihinde;

"Ankarada salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere,,

İçtimaa davet edildi Ve bu meclis yine Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Hazretleri tarafından neşredilen 22 nisan 1920 tarihli tamim ile,

23 nisan 1336 "1920,, tarihinden itibaren bilûmum mülkî ve askerî makamatın ve umum milletin mercii,,

İlân edildi.

Kısaca arzedilen şu malûmattan anlaşılır ki;

Harpsonrası dünyasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşekkülü ve tekâmülü yalnız imparatorluğu tasfiye eden ve tesiri yalnız Türkiyenin siyasî hudutları içinde kalan bir hareket diye tavsif edilemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin millet mikyasında temsil ettiği bu inkılâp;

Bir taraftan memleket içinde sınıf ve zümreler tarafından temsil edilen salâhiyetler aleyhine "Hilâfet, Saltanat, dinî müesseseler ve saire,, inkişaf ederken;

Diğer taraftan ayni zamanda cihanın kendi istiklâline müteveccih tezatlarını çetin bir mücadele ile kendi millî hacminde tasfiye etmiş,

Bu suretle millî Türk inkılâbının hem millî tarihte, hem cihan tarihindeki mevkiini tayin eylemiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi teşkilâtı esasiyesinin 20 kânunusani 1921 "1337,, denberi inkişaf eden seyri millî inkılâbımızın bu tekâmülünü tesbit eden vesikalardır.

CÜMHURİYET TERBİYESİ

KÂZIM NAMI

CUMHURIYETIN onuncu yıl dönümü münasebetile, meşrutiyet terbiyesile Cümhuriyet terbiyesini temel durumlarda karşılaştırmak iyi olur, sanırım, iki terbiyeyi karşılaştırmazsak, bu yolda on yıldanberi attığımız adımların iyi ve doğru adımlar olup olmadığını anlıyamayız. Ben, kendi görüşüme, anlayışıma göre bu karşılaştırmayı yapmağa çalışacağım.

Ilkin Meşrutiyet terbiyesini ele alalım:

a) Meşrutiyet terbiyesi diynî olmak istiyordu. Halbuki bir yazılı, statik din vardı; onun mümessilleri başı sarıklı hocalardı. Bu din, mücerretti; Ayete, Hadise, "kıyası fukaha,, ya dayanıyordu. Osmanlı devleti dört sünnî mezhepten, dördüncüsünü maletmişti. Buna hanefi mezhebi derlerdi; fakat muamelatta öteki mezheplerin de içtihatları muteberdi.

Osmanlı devleti, hanefi mezhebine göre dinî terbiye vermek istiyordu; ama buna terbiye demekten ziyade talim demek daha uygundu; çünkü mektep - inanmıyan kâfir olur - demesine rağmen, inandırmağı değil, basma kalıp öğretmeği üzerine almıştı. Halkın inanımı büsbütün başka idi; batıl inanımlar, dinî akidelerden kuvvetli olmakla beraber, halkın vicdanında dinî bir heyecan vardı. Dincilerin bidat dedikleri, meselâ mevlüt gibi âyinler, cemaatle namaz kılmaktan daha canlı bir ibadet mahiyetini almıştı.

Mektep batıl inançları yıkmakla uğraşmaz, din dersi verenler çokluk bilgisiz oldukları için, batılları bile dinî müesseseler biçiminde çocuklara telkine çalışırlardı. Bundan ötürü, meşrutiyet mektepleri diynî terbiye vermedikten maada, çocukların içtimaî çevrelerinden aldıkları canlı derin duygularını bile öldürürdü. Mekteplerden çıkanlar, din ve amel bahsinde bir çok şey öğrendikleri halde, heyecansız bir halde ezberlemiş oldukları, gördüklerini müspet bilgilerle karşılaştırılınca değerlerinin sıfıra indiğini gördükleri için, bir dinsiz değilse bile, din işlerinde kayıtsız, lâubalî oluyorlardı. Çocuklar, zavallı idiler: ömürlerinin büyük bir kısmı, diynî formülleri ezberlemekle geçiyordu. Bu ezbercilik din gibi mukaddes olması lâzım gelen duyguyu kaybediyorlardı. Devletin din terbiyesine müdahalesi, şehirlilerce makbul görülüyordu; Sünnî olanlar, bu basmakalıp ezberciliğe karşı ses çıkarmıyorlardı. Bu yüzden, bir bedevî çıplak arap değil, bir deve bile mukaddes bir hayvan sayılacak kadar dinî duygular yavanlaşıyor, gülünç oluyordu. Işte bunun için çocuklar, mektepten yüzde belki doksan dinî müesseselere karşı

kayıtsız oluyorlardı. Riya, dini öldürüyordu.

b) Meşrutiyet terbiyesi siyasî olmak istiyordu. Çocuklara verilen siyasî fikirler, on sekizinci asrın sonlarındaki hürriyet, müsavat, uhuvvet, adalet gibi mücerret mefhumlarından alınmıştı. Ortada bir osmanlı devleti vardı; bu devlet "muhtelif unsurlar,,ın birleşmesiyle olmuştu. Türk "ekseriyet,, i, bunun karşısında "ekalliyet,, mevzuu bahsedildi. Meşrutiyet, milliyet mefhumunu "osmanlı milliyeti,, şeklinde anılıyordu. Ziya Gök Alp, Ittihat ve Terakki merkezi umumisinde Türkçülük akıntısını kurar ve yaparken, hükûmet osmanlı "millet vahidesi,, politikasını güdüyordu; halbuki bu hükûmet, Ziya Gök Alp yoluyla Türkçülük yaptırıyor, beride kanunî ve resmî müesseseleriyle "osmanlı milleti,, mefhumundan ayrılamıyordu. Türk çokluğunu Türk tanıyarak, Arnavut, Arap gibi azlıkları da birer milliyet tanımağı istemiyordu. Büyük harpten biraz önce, Suriye'de tedris dili arapça olan mektepler açmağa kalkışmıştı; fakat harp içinde, bu "imtiyaz,, ı bilmemezlikten geldiği gibi arapları bile türkleştirmenin imkânına inanmağa başlamıştı!.

Meşrutiyet, en büyük umde idi. Padişah ve halife mukaddesti ve milletin mümessiliydi. Devletin dini islâm dini idi. Şeyhülislâm, kabinede, sadrıâzamdan sonra gelir, Millet meclisi tarafından değil, sadrıâzam gibi halife tarafından tayin edilirdi.

Osmanlı devleti acaip bir şeydi. Bu devletin altı yüz yıl nasıl yaşadığına şaşmamak elde değildir. Büyük harp, böyle ucubelerden ikisini, Avusturya - Macaristan ile Osmanlı imparatorluğunu parçaladı; ve berikini Türk milletinin Gazi şeklindeki iradesi büsbütün tarihe gömdü.

Meşrutiyet mekteplerinde siyasî terbiye tarih ve "malûmatı vataniye ve hukuk,, dersleriyle verilmek istendi; fakat o vakitki tarih, hiç de biytaraf olmıyan Avrupa müelliflerinin eserlerinin Türkçeye çevrilmesinden ibaretti. Türke ait tarihî hakiykatler bilinmiyordu; Osmanlı tarihi de, vakanüvislerin sübjektif yazılarına dayanıyordu. Tarihle verilmek istenen siyasî terbiye, daha ziyade kozmopolit bir terbiye oluyordu. Hele "malûmatı vataniye ve hukukiye,, dersleri ilmihâl gibi basma kalıp mücerret mefhumların ezberletilmesinden ileriye geçmiyordu, meşrutiyet çocuklarının siyasî terbiyesi, en çok, felsefî spekülasyonlara dayanan mücerret bilgilerle karma karışık ve inançsız bir terbiye idi, belki bir terbiye bile değildi.

c) Meşrutiyet terbiyesi, hiç iktısadî olmamıştı. Iktısat mefhumu, "ilmi servet,, bilginlerinin elinde, malî mefhumla karışıyordu. Osmanlı devletinde bu terbiyenin dayanabileceği millî iktısat teşekkülleri yoktu. Çocuklar için ülkü edinilecek bir karine vardı: Memurluk, Doktorluk, muallimlik, mühendislik, askerlik, her şey, bu memurluk mefhumunun içinde idi. İmparatorluk çocuklarının en büyük ülküsü, belki bir hariciye memuru olmak, yurttan uzak bir âlemde yaşamaktı!

Ders programlarına gelince: bunlar, az çok değişikliklerle, Fransız dersi programlarından alınmıştı. Ilk mektep teşkilâtı, 1329 ilk tedrisat karar -

namesiyle hemen hemen fransız ilk mekteplerine benzetilmişti. Laik Fransız mektepleriyle bizimkilerinin farkı, berikilerin din terbiyesini de resmî olarak vermeğe çalışmasıydı!

Liva idadileri denilen mektepler, gene Fransız Ecole primaire supéri - eure'lerinin takliti idi. Ilk mekteplerle liva idadilerinin (yahut sadece idadi - lerin) dışında, ilk tahsili beş, orta tahsili yedi yılda veren sultaniler vardı. Bu şekil de Fransa'dan alınmıştı! hat - tâ, sultanilerin ikinci devresinde Fransızların "bifurcation,, gibi, edebiyat ve fen ikiliği bile yalan yanlış tatbik edilmişti.

Bütün bu mekteplerin programları taklit edildikleri fransız mekteplerinin programlarından - daha aşağı ve kıymetsiz olarak - hemen aynen alınmıştı. Bu mekteplerin gayesi ne idi? Belli değildi. Ilk tedrisat kararnamesi - nin beşinci maddesi "çocukların zi - hinlerini inkişaf ettirmeği ve herkese lâzım olan malûmatı vermeği,, gaye edinmişti. Orta tedrisatın ise bir ka - nunu olmadığından onun gayesi for - mülleşememişti.

Meşrutiyet devrinde sanat mektepleri vardı. Bunlar Mithat Paşa mer - humun yarattığı "ıslahhane,, lerin düzeltilmek istenip de bir türlü düzeltilemiyen zavallı şekli idi.

Kısaca söylemek lâzım gelirse, Osmanlı devletinde mektep, terbiye müessesesi değildi. Abdülhamit, "ta - mimi maarif,, maksadiyle mektep aç - tığını söylerdi. Meşrutiyet de, sanırım, bundan daha ileri bir gaye edinemedi.

Meşrutiyette dahi köylüye verilecek terbiye düşünülememişti. Aabdülhamit, "hazinei hasse,, siyle kendi kullarının köylerinde açtığı mekteplerde "sadık bende,, yetiştirmekten başka bir şey düşünmezken, meşrutiyet, bun larda dahi nihayet biraz okur yazarı, "esasatı diniye,, sini bilir çocuklar yetişmesini istemekten ileri gidememiş - ti!.

Daha 1923 yılı teşrini evelinin 29 unda Türkiye Cümhuriyeti ilân olunmadan önce, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Büyük Reisi yeni devletin terbiye umdelerini tespit etmeğe başlamıştı. Istiklâl savaşı gibi çok zorlu bir hareket içinde bile Türk milleti, Yüce Gazi'sinin gösterdiği ışıklı yeni terbiye yoluna girmeğe hazırlanmıştı.

Cümhuriyetin ilânından sonra Türkiye, büsbütün yeni bir terbiye sistemi tuttu; mekteplerine yeni birer yön ver di. Mektep teşkilâtı değişti; program - lar da değişti. ve Türk milletine göre sui - generis bir terbiye ve talim meydana çıktı. Şimdi bu cihazı temel prensipleri çerçevesi içinde anlatma - ğa çalışayım:

a) Cümhuriyet terbiyesi lâiktir. Yeni Türkiye devleti, şeriye ve evkaf vekâletlerini kaldırdı; diynin, devlet işlerine karışmasına nihayet verdi. Yüzlerce yıl bir kara kuş gibi Türkün mukadderatına hâkim olan hilâfeti, halifeyi Türk yurdundan sürdü, çı - kardı. Dünya işlerini, aile hukukunu şeria'in pençesinden kurtardı. Türk inkılâbının en büyük merhalesi bu - dur; Cümhuriyetin en büyük nimeti budur. Bu inkılâp, Türkün istikbalini her türlü kara bulutlardan, karanlık - lardan kurtarmıştır.

Bu lâiklik tabiatiyle mektebe de girecekti. Bugünkü Türk mekteplerinde din dersleri yoktur. Devlet, Türk çocuklarına dinî terbiye vermekten sakınır; çünkü devletin kökten vicdanı olan din ve inanç işine karışmasını hiç doğru bulmaz. Her baba çocuğuna istediği inancı telkin eder.

b) Cümhuriyet terbiyesi millîdir. Bir zamanlar Türk, "Türküm,, demekten utanırdı. Sırası gelmişken, olmuş bir fıkra anlatayım:

Türkçülük akışının ilk devrinde türkçü bir vali, yerinde otururken köylünün biri, bir iş için kendisini görmek ister. Vali, karşısına çıkan köylüye sorar:

— Sen nesin?.

— Müslümanım efendim.

Adından onu anlamıştım, biliyorum. Onu sormuyorum, ne olduğunu soruyorum.

Köylü şaşırır: "başka ne olacağım, müslümanım işte.,, der.

Vali gülümsiyerek:

— Ne dil konuşuyorsun?

— Türkçe.

— Peki Türkçe konuşanlara ne derler?

Köylü kızara bozara "Türk derler,, karşılığını verir.

— İyiya; ben de Türküm.

Köylü şiddetle: — estafurullah beyefendi, siz nasıl Türk olabilirsiniz!

Der. Bu fıkra, Türk kelimesinin o vakit halkça nasıl telakki edildiğini anlatmıyor mu?

Bugün, bu telakkiden çok uzaktayız. Bugün her Türk, Türklüğüyle öğünür. Türk olduğu için başı yüksektir, göğsü kabarıktır. Vaktiyle Türklere "Osmanlı,, diyen azlıklar, bugün "ben de Türküm,, demeğe çalışıyorlar.

Cümhuriyet mekteplerinin şıarı Türk çocuklarına en doğru, en temiz Türk duygusunu vermektir; onlara milliyetlerile öğünmeğe hakları olduğunu öğretmektir. Fakat Bu Türkçülük terbiyesi şoven olmaktan uzaktır. Türk derin ve özlü mazisinin asîlliğini saklıyor; başka ırkları hakir görmüyor. İnsanlığa layık olduğu değeri veriyor.

İşte Cümhuriyetimizin millî terbiyede tuttuğu en şerefli yol. Artık mekteplerimizde garp müverrihlerinin eserlerinden tercüme edilen tarih değil, yüce Gazi'mizin kurduğu T. T. T. C. nin ilmî araştırmalariyle ortaya çıkan Türk bakımından tarih okunur.

c) Cümhuriyet terbiyesi halkçıdır. Gazi Mustafa Kemal yeni Türkiye devletini sınıfsız bir Türk cemiyetine dayandırmak istiyor. Sınıfsız bir cemiyet, yer yüzünün bütün medenî milletlerince tahakkuk ettirilmesi çok güç bir ülküdür. Ruslar bile bu ülküye, işçi sınıfının diktatürası ile varmak istiyorlar

Halbuki biz, sınıf diktatürası olmadan, en tabiî yol ile bu asîl gayeye doğru yürüyoruz. Hakiykî halkçılık budur. Mekteplerimizde zengin çocuklariyle fakir çocukları, bir kumandan çocuğiyle bir jandarma neferinin çocuğu, yanyana, dizdize oturuyor, çalışıyor, arkadaş oluyorlar. Cümhuriyet mualliminin karşısında, hangi zümreden olursa olsun, yalnız Türk çocuğu vardır.

d) Cümhuriyet terbiyesi iktısadî -

dir. Cümhuriyetten önce, meçhul bir âlem gibi gözlerimizi kamaştıran iktısat, yeni Türk devletinin temel siyasetlerinden biridir. Bugün Türkiye Cümhuriyetinde bir Iktısat Vekâleti vardır; ve bütün millî faaliyetlerimiz iktısadî bakımdan görülmektedir.

Çocuklarımız, tasarruf ve iktısat terbiyesi görüyorlar. Mekteplerde kooperatifler, yalnız tesanüt fikrini değil, iktısat itiyatlarını da vermeğe çalışıyor.

Düne kadar bankacılığın ne olduğunu bilmiyen Türk halkı, bugün Cümhuriyet Merkez, Türkiye Iş, Emlâk ve Eytam, Sümmer Bank, Ziraat Bankası gibi büyük sırf Türk parasiyle kurulmuş, büyük sermayeli bankalariyle öğünebilir. Iş, Ziraat Bankalarının kumbaraları, mektep çocuklarına tasarruf terbiyesi vermekte büyük hizmetler görüyor.

Tek mektep tarzını biz, başka memleketlerden daha iyi, daha verimli olarak tatbik ettik. Türk tek mektebi, tetkiyk ve müşahade ile öğrenmek, çalışarak ve yaşıyarak öğrenmek usulünü kabul etmiştir. Bu tarz terbiyede iktısadın çok büyük bir yeri vardır.

e) Cümhuriyet terbiyesi cinslerin müsaviliğine dayanır. Gazi Türkiyesinde kadın erkek farkı yoktur. Ilk orta, yüksek mekteplerde karışık terbiye yerleşmiştir. Halbuki Fransa'da bu terbiye, kuvvetli muhasımlar karşısında debelenemiyor bile. Türk kadını - Bugün için askerlik müstesna - erkeklerin yaptığı her işi yapıyor: muallim, doktor, hâkim, avukat, muhasebeci, bankacı...., her şey, herşey oluyor. Bu bir yürüyüştür ki eşine cihan tarihinde rastlanmaz.

f) Cümhuriyet terbiyesi inkılâpçıdır. Inkılâp, bir halinden daha ileri bir hale geçmek için yapılan hamleler silsilesidir. Biz, bir inkılâp değil, inkılaplar yaptık; Bugün de inkılâp içinde yürüyoruz; yarın da yürüyeceğiz. Inkılâp hayatın dinamik kudretine uymak demektir. Statik bir milletdir ki inkılâptan korkar. Onun için bugün inkılâplar içinde yaşıyan Türk çocuğu, bu terbiyeyi almak mecburiyetindedir.

Cümhuriyet terbiyesi, pisikologi ve pisikologi ile süsyologiye müstenit en yeni usullerden istifade eder. Hiç bir millet örneğimiz değildir. Kendi kendimizi yarattığımız gibi kendi kendimizi yaşatıyoruz. Benzemeğe çalışmak maymun tabiatlıların işidir. Biz, insanlık içinde asîlliğini ispat etmiş bir milletiz. Bize, insanlığın yarattığı bütün bilgilerden istifade ederek, kendi yolumuzda, yalnız kendi yardımımızla yürüyeceğiz.

Işte Cümhuriyet terbiyesinin temel vasıfları. Bunun üzerinde daha çok, daha vesikalı sözler söylemek mümkündür; fakat bir mecmuanın teknik bilgilerle doldurulmasında mana görmedim.

Benim bildiğim, benim anladığım bir şey varsa, bugün bir Türk terbiyesi olduğudur. Dün böyle bir terbiye yoktu. O varlık, onuncu yılını kutluladığımız aziz Cümhuriyetimizin eseridir.

M A L İ Y E İ Ş L E R İ

CÜMHURİYET MALİYESİ

CEZMİ, *Varidat Umum Müdürü*

CUMHURİYET ,Hükûmeti memleket idaresini, çok fena malî bir vaziyette ele almıştır. Memleketin mamur yerleri harp ve istilâ yüzünden harap olmuş, menkul ve gayri menkul servetler azalmış, istihsal unsurları ezilmiş bulunuyordu. Malî membalar, umumî ihtiyacı ve hizmetleri tatmin edemiyece derecedek fairleşmişti. Memleketin iktısadî bünyesinin icabatı dairesinde faaliyete geçerek istihsal unsurlarını harekete geçirmek, kaybolan serveti kazanmak yolunu tutmak lâzım geliyordu.

Lozan muahedenamesiyle, Türkiyenin siyasî varlığı kurtarıldıktan ve iktısadî inkişafına mâni bağları kırıldıktan sonra, malî ıslahat, başarılması iycap eden birinci derecede ehemmiyetli bir iş olarak ele alınmıştır. Cümhuriyet idaresi, bu memlekette, ilk defa olarak, malî işlerin iktısadî iycabat ile ahenktar olması lüzum ve ehemmiyeti üzerinde tevakkuf eylemiş bulunmaktadır.

Malî işlerden dar ve kuru bir sahada kalmıyarak umumî ve iktısadî hayata ne suretle intibak ettirilmiş olduğu, Cümhuriyet Hükûmetinin malî işleri iktısadî iycabat ile nasıl telif etmek istediği ve bu iycabat ile ahenktar olmıyan cihetleri bertaraf edebilmek için ne büyük bir gayret sarfetmiş bulunduğu, hakikaten şayanı tetkiktir. Bu husustaki faaliyet ve muvaffakiyetleri, ana hatları içinde gözden geçirmek isteriz.

1) Bütçe politikası.

Türkiyeye bütçe fikri ve muvazenei maliye mefhumu tanzimattan sonra girmesine rağmen, Cümhuriyet Hükûmeti işe başlayıncaya kadar mütevazin bütçe yapabilmek müyesser olamamıştır. Varidat ve masarifat arasında daima muvazenesizlik hâkim olmuş, bütçede, borç yekûnu ise seneden seneye artmıştır. Meşrutiyete tekaddüm eden devrede, dahilî ve haricî borçların faizleri, itfa bedelleri, saray masarifi, umumî masrafların yüzde kırkı ve hatta yüzde ellisi derecesine kadar çıkmakta idi. Böyle bütçeler içinde, Nafıa, Maarif, Sıhhiye işlerine tahsisat ayırmak ve bu hizmetleri yapabilmek imkânı olamazdı. Vatandaşlar, ecnebi bankerleri ve sarayı beslemekle muvazzaf idiler.

Meşrutiyet Hükûmeti bütçeleri, yine açık olarak yapılmakta devam etti. Bütçe açığından ve istikrazlardan korkulmuyordu. Harbi umumiye tekaddüm eden son bütçemizde açık miktarı üç milyon yüz bin altın lira idi. Düyunu Umumiye vaziyeti ise, korkulacak bir manzarayı haizdi. Avanslara ve istikrazlara teminat olmak üzere devletin en mühim varidatı karşılık gösterilmiş bulunuyordu.

Düyunu Umumiye idaresinin vaktiyle neşretmiş olduğu malûmata göre, istikrazlar teminatı hizmetini gören varidatın senelik hasılatı sekiz milyon ikiyüz ellisekiz bin liraya baliğ olmakta idi. Avanslara gösterilen teminatın tutarı da takriben sekiz milyon dörtyüz bin liraya vasıl olmuştu. ki, avanslar teminatı istikrazlar teminatına hemen müsavi bir hale gelmişti. Bu suretle teminat olarak gösterilen mebaliğ yekûnu onaltı buçuk milyon lirayı tecavüz etmekte idi. Ve devlet bütçesinin % 50 sine tekabül eylemekte idi. Bu hal, harbi umumiden evel, bütçe vaziyetini ve bütçe masarifinin nerelere gittiğini anlatmağa kâfidir.

Cümhuriyet Hükûmetine gelince,

Cümhuriyet devrinde bütçe tevazünü işi, sureti kat'iyede temin olunmuştur. Cümhuriyet Hükûmeti, açık ve hayalî bütçe yapmamağı şiar ittihaz etmiştir. Cümhuriyet devrinde, devlet bütçesinin telâkki tarzı, ve bu husustaki zihniyet, eski devirlerle kabili kıyas olmıyacak büyük farkları irae eder. Cümhuriyet devrinde, mütevazin bütçe yapmak, iktısadî ve müsmir sahalar haricindeki işler için istikrazlardan kaçınmak, memleketin malî bünyesini korumak için, haricî ticareti de daima mütevazin bulundurmak birinci derecede ehemmiyet verilen malî prensiplerdir. Cümhuriyet Hükûmeti bu prensiplerin tatbikatına malî membaları takviye ile başladı. Hem bütçe tevazününü temin etmek, hem memleketin yüksek menfaatlerinin iycap ettirdiği ıslah ve iymar işlerini ve iktısadî teşebbüslerini yapabilmek için yeni varidat membaları aramak lâzım geliyordu. Mutlakiyet ve meşrutiyet devirlerinde olduğu gibi, bu membalar, istikraz yolu ile temin edilemezdi. Karşılıksız emisyon yapılamazdı. Kendi malî kudretimize istinaden yapacağımız işleri başarmak iycap ediyordu.

Cümhuriyet Hükûmeti, bu şerait altında malî teşebbüslerini tatbika başladı. Bi rtaraftan vergiler üzerinde, memleketin iktısadî icabatiyle ahenktar bir vergi politikası takip ederken diğer taraftan malî müessselerin ihdas ve takviyesine son derece ehemmiyet verdi. Memleketin ziraî, sınaî ve ticarî hayatına müsbet ve hayırlı yardımlarda bulundu.

Bütçe politikası çerçevesi içinde mütalea edebileceğimiz başlıca faaliyetler ve işler şunlardır:

1) Sureti umumiyede vergi işleri,

Cümhuriyet Hükûmeti, vergi ıslahatına âşarın ilgasiyle başlamıştır. Tanzimatın ilânındanberi mükerreren mevzuubahs olduğu halde, ne mutlakiyet ve ne de meşrutiyet devrinde ilgasına bir türlü cesaret edilemiyen ve daima yarım tedbirlerle tadil ve ıslahı düşünülen bu tarihî beliye, cezrî ve kat'î bir kararla 17 Şubat 1925 tarihli kanunla kaldırıldı. Bu muvaffakiyet Cümhuriyet devrinde tahakkuk etti. Aşarın ilgası, son derece haizi ehemmiyet bir vergi ıslahat hareketi olduğu kadar, mütegallibe saltanatına nihayet vermesi ve köylüyü elim bir vaziyet ve sıkıntıdan kurtarması itibariyle, büyük bir içtimaî ıslahat mahiyetini de haizdir.

A) Vasıtasız vergilerde yapılan ıslahat,

Kadastral vergiler:

Arazi vergisi: Bu vergi arazinin tahrir edilen kıymetleri üzerinden alınır. 27 Haziran 1931 tarihli kanunla, tahrire müstenit kıymet esasının tevlit ettiği mahzurlar bertaraf edilmek istenilmiş, verginin hasılat ile alâkadar kılınması için mahsulâtın ziyaa uğradığı veya arazinin zeredilemez bir hale geldiği senelerde verginin kısmen veya tamamen terkın edilmesi; yeniden ziraate tahsis edilen araziye uzunca seneler için muafiyet verilmesi gibi tadbirler alınmış, yeniden tahrir yapılıncaya kadar vergi miktarlarının kıymetin tahavvülâtına sbeebiyet verecek hadiselerden müteessir olmaması ve sabit kalması için hükümler kabul olunmuştu.

Bina vergisi: 14 Haziran 1326 tarihli kanuna göre, tahrire müstenit gayrısafî irat üzerinden tarh ve cibayet edilen müsakkafat vergisi o tarihtren sonra, daha fazla nisbetler üzerinde bazı tadilât geçirdikten sonra, 4/7/1931 tarihli bina vergisi kanuniyle yeni bir şekil almış, bu verginin bünyesi üzerinde mühim tadilât yapılmış ve safî iradı istihdaf edecek şekilde cibayeti için amortisman ve boş kalma mukabili gayrısafî irattan tenzilât payı kabul olunmuş ve vergi nisbetleri de indirilmiştir.

Beyanname esasına göre alınan vergiler:

Hayvanlar vergisi: Gerek mutlakiyet gerek meşrutiyet devrinde hayvanlardan alınan vergi, memurların yaptığı tadada istinaden alınırdı. Tadat yerine, 14 Şubat 1924 tarihli kanunla sahiplerinin beyanı ahvali ihdas olunmuştur. 1931 senesinde yapılan ıslahatta ise, bu vergiye vaz'ı aslisi olan hasılat vergisi manzara ve mahiyeti verilmiş, nisbetler tahdit edilmiş, tarh ve tahakkuk muamelelerine ait hükümler tavzih ve ikmal olunmuştur. Ayni zamanda hayvan yetiştirmeyi teşvik edici ve hayvan neslinin ıslahına hadım yeni hükümler de ilâve edilmiştir.

Kazanç vergisi:

1926 tarihli kazanç vergisi kanuniyle, bu kanun üzerinde müteakip senelerde yapılan tadillere göre bilânçoya müstenit beyanname usulü, vergi mevzuatımıza kat'î surette girmiştir. Zahirî karineye istinaden vergi alınması tarzı ise, bilânço tanzimi suretiyle vergi verebilmek hakkı mahfuz tutularak, yalnız küçük ticaret ve san'at erbabına hasredilmiştir. Kazanç vergisi kanuniyle kazançlar menşeine göre vergi nisbetlerinin tayini, küçük kazanç erbabına, asgarî maişet haddi gibi bir muafiyet haddi kabulü, beyannameli mükelleflere müterakki nisbetin tatbiki, vergi tekniğimize dahil olmuştur.

Veraset ve intikal vergisi:

Bu vergi 192 7s-nesinde vergilerimiz arasına girmiştir. 1931 senesinde yapılan bir tadilâtta, esas kanunun noksan kalan cihetleri ikmal ve ıslah edilmiş, zahmetsiz ve bedelsiz kazanılan servetlerden bir devlet hissesi alınmasını istilzam eden bu vergiye mutedil ve makul bir şekil verilmiştir.

B) Muamele vergisi:

Bu vergi, 1926 senesinde yeni varidat membaları araştırılırken bidayette, umumî istihlâk vergisi ünvaniyle ihdas edilmiştir. Bir sene sonra, verginin bünyesinde tadilât ya-

pıldı. Ve ünvanı da muamele vergisi şekline konuldu. 1931 senesinde yapılan ıslahatta ise, bir (chiffre d'affaires) vergisi olan bu verginin tatbiki istihlâk vergisi derecesine indirildi, ithalata ait kısmı gümrük politikasiyle telif olundu, sınaî müessesesere ait kısmı mümkün olduğu kadar tahfif ve ihracat mevadına ait hükümleri de tamamen ilga olundu.

Bütçe zaruretiyle ihdas olunan bu dar vergilerle tevhit edilmek suretiyverginin, ilk müsait fırsatta alâkadar vergilerle tevhit edilmiek suretile kaldırılması, hükûmetin Maliye işlerinde, esaslı temennilerinden birini teşkil etmektedir.

C) Gümrükler:

Türkiyede gümrük rejimine, hükûmetin sahip olabilmesi Lozan muahedenamesinden sonra başlar. Şu kadar ki, Lozan muahedenamesi, o tarihte mevcut olan hükümleri 1929 tarihine kadar tadil edememek taahhüdünü de ihtiva ettiğinden, gümrüklerde ilk ve esaslı hareket, 1929 senesinde kabul edilen, gümrük tarife kanuniyle temin olunmuştur.

Gümrük rejimimiz, bütçeye bir varidat temini gayesini istihdaf ettiği kadar ve hatta daha fazla memleket ziraat, san'at ve ticaretini haricî rekabete karşı geniş himaye tedbirlerini ihtiva eder. Gümrük rejiminin memleketin iktısadî hayatının ve inkişafının iycap ettirdiği bütün tertibatı almış olduğu ve memlekette görülen sınaî teşebbüslerin, hemen tamamen bu rejimin kuvvetli himayesi altında genişleyip kuvvetlendiği âşikârdır.

D) Malî inhisarlar:

Cümhuriyet devrinde, inhisar şeklinde vergi alınması usulü, evelki devreye nazaran çok inkişaf eylemiştir. Gerek evelce mevcut olan inhisarları ve gerek yeniden ihdas olunan inhisar idarelerinin vaz ve tesisinden malî mülâhazalar hâkim olduğu kadar, memleketin iktısadî ihtiyaçları da nazarı dikkate alınmış bulunmaktadır. Bu itibarla malî inhisarlar, birer malî müessese olduğu kadar, iktısadî birer taazzuv olarak da mütalea edilmek lâzım gelir.

Malî inhisarlar, devlet elinde kuvvetli birer malî müessesedir. Bu inhisarlara ait kanunlar da, faraza Tütün Inhisarının memlekette tütün ziraatinin ıslah ve takviyesi; Ispirto ve Ispirtolu Içkiler Inhisarının memlekette ispirto sanayiinin tesisi, halka temiz ve hilesiz meşrubat ihzarı; Barut ve mevaddı infilâkiye ve fişek ve teferrüatı inhisarlarının memkelette bu işlere müteallik sanayiin tesisi için, mevcut olan hükümler çok sarih ve kuvvetlidir. Inhisar kanunlarındaki inhisarların ziraî, sınaî, sıhhî gayeleri bugün tamamen tahakkuk ettirilmiş bulunmaktadır.

Malî inhisarların en mühimi, Tütün inhisarıdır. Bu inhisarın işletilmesi, yabancı bir şirketin elinde idi. Hükûmet 1340 senesinde, şirketin dört milyon liralık sermayesini nakden kendilerine tediye ederek şirketi mübayaa etti. Ve 1341 senesinde bir işletme muvakkat idaresi teşkil eyledi. Şirketin 1340 senesinde safî hasılatı yüz küsur milyon lira iken muvakkat idarenin on iki aylık devresinde safî hasılat oniki milyon liraya baliğ olmuştu. Bugün ise, Tütün Inhisarından alınan safî hasılat miktarı

20 milyon lira tutmaktadır. Tütün İnhisar idaresi, tütün piyasamızda, fiatların nazımı olmak itibariyle, tütün zürraına yapmış olduğu yardımlar da, malî hizmetleri kadar mühimdir.

Tuz İnhisarı, yarım asırdan fazla bir hayata maliktir; devlete mühim varidat temin eder. Son senelerde tuz tacirlerine bir yardım olarak, ve resimsiz tuz satışı kabul edildiği gibi; tuzlama ve salamura irhacatını kolaylaştırmak ve ecnebi pazarlarda millî mamulâtın ucuza satılmasını temin etmek üzere, reddi rüsum usulü de tatbik olunmaktadır.

İspirto ve İspirtolu İçkiler inhisarının faaliyeti cümlesinden olmak üzere, artık, memleket ecnebi memleketlerden ispirto ithalâtına mahal kalmamış, kullandığımız ispirtolar ve ispirtolu içkiler tamamen yerli mallarından yapılmakta bulunmuştur.

E) Cümhuriyet Hükûmetinin vergi tahsilâtı işlerine verdiği ehemmiyet, mazi ile kabili kıyas olmıyacak derecede ciddidir. Bu memleket halkı, vergisini muntazaman vermeğe Cümhuriyet devrinde alışmıştır. Cümhuriyet Hükûmetinin meşgul olduğu işlerin kıymetini müdrik olan halkımızın, vergi borçlarını muntazaman ödemelerinde gösterdiği gayret mucibi memnuniyettir. Bu hususta halka daha fazla kolaylık temin edecek bazı tedbirler ehemmiyetle tetkik ve tetebbu edilmektedir.

2) Hazine muamelâtı:

Sakıt hükûmet zamanında, hatta millî hükûmetin teessüsünden sonra merkez ve vilâyetlerde malsandıklarının ve Hazinenin gerek aldığı gerek tediye ettiği paralara ait muameleler, kendi veznedarları tarafından yapılmıştı. Hazine ile Hazine şubeleri arasındaki nakdî müraselât, çok defa posta gruplariyle temin edilmekte idi. Cümhuriyet devrinde bu muamele ıslah edilmiş veznedarlık muamelesi bankalara verilerek, veznelerde muattal kalan paralara, bir liquidité temin edilmek itibariyle memleket iktısadiyatına hizmet edilmişti. Bu muamele, Hazine muamelâtı nakdiyesinin banka havaleleriyle yapılması kolaylığını da vermiş bulunmaktadır.

Dövizi istilzam eden tediyat ile, merkezde hazırlanan ita emirlerine müsteniden Vilâyetlerde yapılacak tediyelerin tanzim ve ifası hazine muhasebeciliğinden ve merkez daireleri hizmet ve ihtiyaçları da merkez muhasebeciliğine verilmiştir.

Bugünkü vaziyette, Hazine her an hangi sandıkta ne kadar kabili tasarruf parası olduğunu bilmekte, dahilî ve haricî tediyeler için tediye zaman ve mekânlarında iycap eden mebaliği daima tediyeye âmade bulundurmaktadır. Bu vaziyet Haziennin itibarını ve devletle iş yapan adamların devlet muamelelerine karşı itimadını temin eylemektedir.

Cümhuriyet Hükûmeti, kendi zamanına ait muameleleri tanzim ettiği gibi; hükûmeti sakıtadan müdevver muameleleri de muayyen bir program dahilinde tasfiye etmiş, Hazine işlerinin vahdetini ve Hazinenin bilûmum malsandıklarına daima hâkim bulunmasını temin eylemiş bulunmaktadır. Hazinenin mazide olduğu gibi şurada burada parası kalmaması ve bir mahalde ihtiyaçtan fazla para te-

rakümü ve diğer tarafta tediyeye kâfi gelmiyecek para noksanı olması mevzuubahs değildir. Hazine, devlet bütçesinin bankerliğini, muntazam bir banka gibi, idare etmektedir.

Kambiyo mürakabesi işleri, spekülâsyona ve borsa harici muamele yapılmasına meydan vermiyecek şekilde sıkı bir idareye tabidir.

3) Devlet Muhasebesi,

Devlet muhasebesi, yeni muhasebei umumiye kanuniyle Maliye Vekâletinde merkezileştirilmiş ve Maliye Vekâleti bütçe hesaplarına sahip olmuştur. Bu vaziyette, vilâyetlerden ve kazalardan bir aya ait sarf evrakı ertesi ay içinde Maliye Vekâletine gelmekte, tetkikatı yapılarak Divanı Muhasebata verilmektedir. Aylık tahsilât ve tediyat hesaplarını muhtevi, vaziyeti hesabiyeler, he ray neşrolunmakta, malî vaziyetimizin gizli bir tarafı bulunmadığı halka gösterilmiş bulunmaktadır.

Meşrutiyet devrinde, ancak üç senenin hesabı kat'isi yapılabilmişti. Cümhuriyet devrinde, hesapların merkezileşmesi usulünün tatbiki üzerine müterakim hesabı kat'iler tamamen tanzim olunmuş ve o suretle ki, bir senenin hesabı kat'îsi, ertesi sene bütçesinin tatbikına başlanıldıktan en çok dokuz ay sonra hazırlanması ve bütçe lâyihasiyle birlikte Büyük Millet Meclisine verilmesi imkânları elde edilmiştir.

Yine muhasebei umumiye kanunun tatbikatından olmak üzere, devlet taahhütlerini muntazaman ifa ve tediyeleri temin etmek gayesiyle hükûmet namına yapılan mukavelenamelerin, aktolundukları mahallerden derhal merkeze gönderilmesi ve merkezde elli bin lirayı mütecaviz olanların icrasından evel dahi Hazineye ibraziyle dermeyan olunacak mütaleaya göre aktin ifası esasları kabul olunmuştur. Bu esas, bir taraftan Hazine tediyatının intizamını temin ettiği kadar, diğer taraftan kanunî eşkâl ve merasimin vaktinde yapılarak, bilâhare tediye sırasında müşkülâta uğranılmamasını temin eylemiştir.

11) Borçlar,

Cümhuriyet maliyesinin, ıslah yolunda aldığı tedbirlerden biri de, devlet borçlarının, bütçe dahiline alınması suretiyle tediyelerini temin eylemek olmuştur. Evelce bir sene zarfında tahakkuk edip de herhangi bir sebeple, tediyesi ertesi seneye kalan borçlar, bütçenin rakamsız faslına geçirilerek ödenmekte idi. Bu vaziyet hem devlet borçlarının tediyesinde ihmale sebebiyet vermekte ve bütçe samimiyetini de ihlâl eylemekte idi. Bugün eski ve yeni borçların, düzgün bir tertibe konularak her sene ödenmesi lâzım gelenlerin o senenin bütçesine kaydı suretiyle tediyeleri, diğer bütçe servisleri gibi, bütçe kanununun emri iktızasındandır. Bu vaziyet işlere intizam, alacaklılara emniyet vermektedir.

Borçları, devlet düyunu umumiye bütçesindeki taksimi esas tutarak üç kısımda mütalea edebiliriz:

1) Dahilî borçlar,

A) İstikrazlar,

Bunlar, istikrazı dahilî ile ikramiyeli donanma piyangosundan ve ahiren bunlara ilâve edilen Ergani bakır madeni istikrazından ibarettir. İstik-

razlardan ilk ikisi, meşrutiyet devrine aittir. 1918 senesinde yapılmış olan onsekiz milyonluk dahilî istikrazın, evelce yalnız ilk altı aylık taksiti ödenmek suretiyle olduğu gibi kalmıştır. Cümhuriyet maliyesi, bu istikraza ait tahvillerin kıymetlerini sıfıra yakın bir halde bulmuş iken taksitleri muntazaman ödemeğe başlaması ve Hazine namına mübayaat icrası ve satılan devlet emvalinde başabaş nakit makamında ve teminat olarak kabuliyle tahvillerin yani devlet borcunu ifade eden evrakın kıymetleri normal haddine baliğ olmuştur. Meşrutiyet devrine de ait olsa, hükûmetin halka olan borcunu ödemeği Cümhuriyet Hükûmeti bu işte de sedakatle tatbik eylemiştir.

B) Dalgalı borçlar,

1927 malî senesi nihayetine kadar millî hükûmet bütçelerine taallûk eden borçlarla, sakıt hükûmetin emanet hesaplarına geçirdiği ve sahiplerine iade etmediği paraların tesviye sureti, bir kanunu mahsus ile, tayin olunmuş ve bunların tediyelerine 1929 malî senesi zarfında başlanarak elli milyon liradan fazla tediyatta bulunulmuştur. Bu tertipteki borç bakiyesi pek cüz'î kalmıştır.

2) Haricî borçlar,

Sakıt hükûmetin, Cümhuriyet Hükûmetine miras bıraktığı büyük dertlerden biri de haricî borçlardı. Bu borçlar, memleketin iktısadî nizamını hırpalamakta, itibarını tehdit eylemekte idi. Borç yekûnu yüz milyon altın lirayı tecavüz ediyordu. Cümhuriyet haricî borçları da tediye hususunda büyük bir hüsnü niyet gösterdi. Ve tediye kabiliyetimizle mütenasip olmak şartiyle tediye eşkâli aranıldı. Hâmillerle senelerce devam eden müzakereler netiycesinde, haricî borçlarımız, sekiz milyon altın liralık itibarî bir resülmale ifrağ edilerek, yeni esham çıkarılması kararlaştırıldı. Bu büyük muvaffakiyet Cümhuriyet Hükûmetinin haricî itibarını son derecede takviye eyledi.

Cümhuriyet devrinde, uzun vadeli bonolara bağlı olarak, memlekette kibrit fabrikası tesis etmek ve kibrit inhisarını işletmek hakkı kendisine verilmiş olan bir ecnebi şirketten, yine kibrit hasılatiyle ödenecek şekilde on milyon dolarlık bir borç alındı. Bu istikraz hasılatiyle alınan, altınların mühim bir kısmı Merkez Bankasına tevdi olunmuş ve bankanın altın karşılık mevcudü kuvvetlendirilmiştir.

Cümhuriyet Hükûmetinin haricî istikraz hususundaki düsturu, bu istikrazların daima müsmir sahalarda kullanılması ve alacaklılara makul ve mutedil bir kâr temini cihetine matuftur. Müsmir olmıyan hidemat için istikraza gidilmesi aslâ düşünülmemiştir.

3) Zatî maaşlar, ve tahsisatlar,

Cümhuriyet Hükûmetinin esaslı umdelerinden biri de hayatlarının en kıymetli zamanlarını devlet hizmetlerine hasreden mülkî ve askerî memurların ihtiyarlık anlarında kendilerinin ve vefatlarında ailelerinin maişetlerini temin ve idame ettirecek şekilde bir tekaüt kanunu vücude getirilmesi teşkil ediyordu. Bu umde, filî sahaya intikal ettirilmiş zat maaşları ve tahsisatlar, Cümhuriyet Hükûemetine lâyık bir vaziyete konulmuştur. Her sene, bu maksatla tevzi olunan

mebaliğin, onyedi milyon lira raddesinde olduğunu söylemek yapılan fedakârlığın kıymetini ve mahiyetini anlatmağa kâfi gelir. Tevziat muntazaman yapılmaktadır. Mazide olduğu gibi, mütekait, yetim ve dullar artık sarrafların elinde oyuncak vaziyetinde değildir. Maaşları üç ayda bir, peşin olarak, tediye edilmektedir. Muztar kalıp da paraya ihtiyacı olanlara bir yardım olmak üzere Emlâk ve Eytam Bankası, mutedil bir iskonto ile altı aylık maaşlarını peşin vermektedir.

III) Para politikası,

Cümhuriyet Hükûmeti, sakıt hükûmetten 158 748 563 liralık kâğıt para devraldı. Mübadele vasıtası olarak elde dolaşan, devletin halka karşı ödemeğe müteahhit bulunduğu karşılıksız borç senetleri idi. Harbi umumî sonunda birçok memleketlerde yapıldığı gibi, bu kağıt paraların kıymetlerini sıfıra indirerek borçtan kurtulmak hatıra gelirdi. Fakat daima halkın zarardan korunması gayesini esas tanıyan Cümhuriyet Hükûmeti bunu aslâ yapmadı; kâğıt para üzerinde halk zararına borsalarda hava oyunu imkânlarına da meydan vermedi. Kazançlarını ve tasarruflarını Türk parası olarak tutan vatandaşlar yanılmamışlardır.

Ecnebi dövizini alım ve satımı üzerinde spekülâtif oyunlarla millî parayı zararlandıracak hareketlere mani olunmuştur. Menkul kıymetler ve kambiyo borsaları kanunu, millî paranın kıymetini koruma kanunu, bu tedbirleri prensipleştirmiştir.

İlk zamanlarda İngiliz parasına, ve İngiliz parası kıymetinin düşmesi üzerine Fransız parasına göre hariçle olan muamelelerimizi ölçülendiren kambiyo vaziyetimiz, filî bir istikrarın iycap ettirdiği bütün tedbirlerin alınmış olduğunu ifade eder. Bu tedbirler, devlet muamelâtı umumiyesinin bütün safhalarına taallûk eder. Bu meyanda kambiyo murakabesi ve piyasanın tanzimi işi, bidayette devlet Hazinesinin de iştirakiyle millî bankalar tarafından vücude getirilen konsorsiyom eliyle alınmış ve Cümhuriyet Merkez Bankasının teşekkülü üzerine bu muameleler bankaya verilmiştir.

Cümhuriyet Merkez Bankası, tedavüldeki kâğıt paraların ödenmesini deruhte etmek, piyasanın muhtaç olduğu dövizleri tedarik ederek mutedil bir fiatla istiyenlere satmak, piyasaya fazla döviz arzedildiği zamanlarda sarsıntıya mahal vermeden bunları satın almak velhasıl para işlerinin her safhasiyle meşgul olmak vaziyetindedir.

Cümhuriyet Hükûmetinin para poiltikası, memleketin malî ve iktısadî hayatının istilzam ettiği bütün muameleleri çerçevesi içine alan geniş bir nazarla ve tamamen teknik bir usul ile işlenmekte ve Cümhuriyet maliyesinin en kudretli bir cephesini göstermektedir.

IV) Kredi müesseselerinin ihdası, ticarî ve sınaî müesseselere yapılan yardımlar,

Cümhuriyet Hükûmeti memleketin malî ve iktısadî işlerinin tanziminde kredi müesseselerinin vücude getirilmesi ve mevcut olanlarının da takviyesi uğrunda şayanı dikkat bir mesai sarfeylemiştir. Hükûmet tarafından gösterilen bu mesaiyi, halkın iktısadî ve malî işlerdeki yüksek duygu

ve heyecanı tamamlamış ve 1920 senesinde millî sermayeler dayanan kredi müesseselerinin sayısı 10 ve sermayeleri yekûnu onsekiz milyon lira derecesinde iken 1932 senesinde bu miktar, sermayeleri yekûnu yetmişaltı milyon lira tutan kırkdört müesseseye baliğ olmuştur.

Devlet eliyle ve devlet sermayesiyle teşekkül eden kredi müesseseleri bilhassa ehemmiyeti haizdir:

Emlâk Bankası:

Türkiyede kredi Fonsiye işleri, Cümhuriyet devrinde devlet maliyesinin yardımiyle meydana çıkabilmiştir. Yirmi milyon lira sermaye ile teşekkül eden Emlâk Bankasının yarı sermayesi devlet emlâkiyle temin olunmuştur. Ankara, İstanbul, İzmir şehirlerinde yeni inşaata imkân veren bu banka, gayri menkul malların mütedavil bir servet haline gelmesini temin etmiştir. Resmî ve hususî birçok inşaatı teshil suretiyle bankanın memlekete hizmeti pek büyüktür.

Sanayi Kredi Bankası (Sümerbank)

Bu banka, doğrudan doğruya devlet sermayesi ve parasiyle vücude gelmiştir. Memlekette sınaî hayatın ve faaliyetin inkişafını temin etmek üzere devlet elinde bulunan ticarî fabrikalar bu bankaya sermaye olarak verilmiş ve ayrıca devlet bütçesinden de nakdî yardımlarla bu sermaye ikmal olunmuştur. Banka bugün yirmi milyon liralık itibarî bir sermaye ile çalışmakta ve sınaî müesseseleri ihdas veya takviye suretiyle, memleket iktısadiyatının inkişafında çok kuvvetli bir âmil olmaktadır.

Cümhuriyet Merkez Bankası,

22 Haziran 1930 tarihli kanunla teşkil edilen bu banka, iskonto fiatını ve para piyasasını ve tedavülünü tanzim etmek, Hazine muamelelerini icra etmek, hükûmetle müştereken, Türk evrakı nakdiyesinin müstakbel istikrarına matuf bütün tedbirleri ittihaz etmek vazifesiyle mükelleftir. Bu banka, Cümhuriyet maliyesinin en itinalı bir müessesesi ve Türk parasının başlıca muhafızıdır. Cümhuriyet Merkez Bankası Beşyüz bin altın liralık bir depo ile işe başladığı halde bugün bu depo dört misline çıkarılmış bulunmaktadır.

Tedavülü kolaylaştırmak ve sağlam paraya doğru ilk harekte olmak üzere talî paraların gümüş olarak darbı hakkındaki teşebbüs kanuniyet iktisap etmiştir. Yakında bu paralar piyasaya çıkarılacaktır.

Devlet Hazinesi yalnız kredi müesseseleri ihdas etmiş olmakla kalmamıştır.

Hazinenin, memleketin ticarî ve sınaî haytında millî şirket ve müesseselere yapmış olduğu nakdî yardım da başkaca şayanı tetkiktir. Bu yardımlar, sureti umumiyede hisse senetleri mübayaası ve bazan bu müesseselerin çıkardıkları tahvilâtın satın alınması şeklinde cereyan etmiştir. Bu suretle sarfolunan mebaliğ, kredi müesseseleri de dahil olarak, ceman yirmibir buçuk milyon lira gibi büyük bir rakama vasıl olmuştur.

Memlekette teşviki sanayi için, Maliye Hazinesinden vergi muafiyeti tatbiki suretiyle yapılan yardımlar da büyük bir kıymet ifade eder. Türkiyede 1932 senesinde mevcut fabrikaların adedi 342 idi 1932 senesi nihayetinde teşviki sanayi kanunundan is-

tifade eden ve hali faaliyette bulunan 1473 fabrika bulunduğu tesbit edilmiştir Sanayiin bu derece ilerlemesi bilhassa 1927 senesinden sonra olmuştur. 1927 senesinde yeni teşviki sanayi kanuniyle, sınaî müesseselere ait mevaddı iptidaiyenin gümrüksüz memlekete girmesi temin edilmiş, fabrikaların, muamele vergisinden maada bütün dahilî vergilerden muaf tuutlmuştur. Diğer taraftan 1929 senesinde tatbikına başlanılan gümrük ithalât tarifesinde malî olmaktan ziyade himayekârane bir tertip alınmış olması, memlekette birçok sanayiin tesisüsüne saha ve imkân vermiştir.

V) Umumî müesseseler vücude getirilmesi ve mevcut olanların millileştirilmesi,

Devlet sermayesile, İstanbul, İzmir, Trabzon, Mersin liman idarelerinin vücude getirilmesi, Anadolu demiryollarının mübayaası ve Devlet Demiryolları İdaresinin bugünkü hale getirilmesi de Cümhuriyet devrinin malî muvaffakiyetlerinden birini teşkil eder.

Anadolu demiryollarının mübayaası dolayısiyle 65 601 550 frank itibarî kıymeti bulunan senet ve tahvillerin 46 750 000 İsviçre frangı tutan değeri, tamamen ödenmiş, senet ve tahviller kâmilen Merkez Bankasına tevdi edilerek, sakıt hükûmetin karşılıksız çıkardığı kâğıt paralarının itfasına tahsis edilmiştir. Demiryolları borç taksitleri ise muntazaman ödenmektedir. Aynı muamele dolayısiyle Anadolu demiryolu şirketinin ihtiyat sermayesini teşkil eden ve 65 000 000 altın frank değerinde bulunan cüzdan muhteviyatı da 2 milyon İsviçre frangı mukabilinde Hazineye mal edilmiştir. Bu cüzdan muhteviyatı da yine Merkez bankasına, mütedavil para karşılığı olarak devredilmiştir.

VI) Millî Emlâk idaresinin faaliyeti,

Cümhuriyet devrinde Hükûmet Merkezi olan Ankara'da ve vilâyetlerde muayyen bir program altında mühim inşaat ve tesisat vücude getirilmiştir. Bu hususta sarfolunan mebaliğ milyonlara baliğdir.

Cümhuriyet devrinde, muhtaç köylülere, toprak tevzii muamelesi, şayanı dikkat bir mahiyet arzeder. Şimdiye kadar bu suretle memleketin muhtelif sahalarında tevzi olunan toprak miktarı bir milyon dönüme yaklaşmaktadır.

VII) Tapu ve Kadastro işleri,

Cümhuriyet idaresi vatandaşların mülkiyet ve tasarruf haklarını eski usul ve hükümlere tabi tutulmuş olarak pek karışık bir halde bulmuştur. Kanunu medenî de, mülkiyet haklarını, medenî memleketlere lâyık bir şekilde, sağlam esaslara bağladı. Ve memlekette kadastroya müsteniden gayrı menkul tasarrufu lâzım geleceğini, kat'î surette tespit eyledi.

Kdastroya müstenit (tapu sicilli) tanzimi ameliyesi, muvaffakiyetle de-

vam etmektedir. Kadastrosu yapılan yerlerde mülkiyet hakları ve bu haklara müteallik bilûmum muameleler yeni sicillere nakil ve İsviçre'de tatbik olunan usul bizde de aynen tatbik edilmektedir.

Kadastro muamelâtı ve tapu sicilli tanzimi için iycap eden fen ve muamele memurları, İsviçre'de mahallen gördükleri usul ve tatbikatı, bizde de tesis eylemektedirler. Bütün bu faaliyetlerin, heedfi, halkın malına sahip olması, tasarruf davalarının, hudut ihtilâflarının önüne geçilmesidir. Tapu sicillinin tanzimiyle kanunu medeninin istihdaf ettiği gayrı menkulâtın mütedavil bir hale getirilmesi ve krediye esas ittihazı temin edilmiş olacaktır.

MİLLÎ ŞUUR VE HALKEVLERİ

NEBİL, *T. B. M. M. Kütüphanesi Müdürü*

BUNDAN onbir sene eveldi, Anaraya yeni geliyordum; harp bitmiş lâkin sulh olmamıştı, Geyve'den Ankaraya kadar her yer harabe halinde idi. taş üstünde taş kalmamış, ahali dağılmıştı, etrafın manzarası insanı ağlatıyordu. Yarı yolda Karaköy diye bir istasyonda trenimiz epeyce durdu, burası birkaç kerpiç bina, birkaç baraka ve çadırdan ibaret dağınık ve çamur deryası bir köydü. Kompartimanımızda ordunun eski ve muhterem bir erkânıharp zabiti ahpabım da vardı; bak, dedi: Ankaraya vardığımız zaman sukutu hayale uğrama, Ankara işte biraz daha büyük kıt'ada bir Karaköy'dür; demişti.

Ankaraya vardım, Sultanlar devrinin yadigârı olarak bozuk sokaklar, barakadan dükkânlar, müteaffin hanlar buldum. Karaoğlan çarşısında bir Kuyulukahve ile bir de sonradan yapılmış loan Merkez kıraathanesi "eski hali,, vardı. Kübera olsun halk olsun burada kahve ve çayımızı içer ve akşamları otururduk. Birkaç tane de aşçı dükkânından maklûp lokanta vardı.

Bugün Cümhuriyetin onuncu yıldönümünü kutlulıyoruz; Ankaraya gelirken de artık bizi ağlatacak harap ve yeisli manzaralar kalmadı, yıkık köyler, perişan köylüler kalmadı. Bunların yerini yeşil tarlalar, yeni baştan yapılan mamureler tuttu. Hele eski Ankara tarihe karıştı; bugün medenî bina ve müesseseleriyle geniş caddeleri, park ve bahçeleriyle on yıllık Cümhuriyet'in ilâhî bir âbidesi gibi önümüze dikilmiş muhteşem ve şirin yeni bir Ankara görüyoruz.

On yıl evel harap demiryoliyle üç günde İstanbuldan Ankaraya gelirdik, Sahrayıkebir'de yola çıkar gibi nevalemizi, suyumuzu, battaniyemizi beraber alırdık; demiryolu, boydanboya, yıkılmış, yakılmış, müsademe ettirilmiş vagon ve lokomotif enkaziyle dolu, vesaiti müteharrike azalmış idi. Bugün sürat katariyle, yataklılarla, lokanta vagoniyle yola çıkıyoruz. On sene evel demiryolu Ankara'da nihayet bulurdu; bugün Ankara memleketin demiryolu şebekesine merkez oldu: Buradan bir kol Kayseri — Sıvas — Samsun ile birleşti, bir kol Kayseri — Ulukışla'ya gitti ki, bu suretle Ankaranın cihan yolları üzerine düşmesi temin edildi, yine başka bir kol Ankaradan Zonguldak'a varmak üzeredir.

Ben burada on senelik feyizli Cümhuriyet devrinde vücude getirilen şeyleri sayamıyacağım ve Sultanlar devrindeki Osmanlı İmparatorluğunun haliyle Mustafa Kemal Türkiyesinin inkişafını evelki köhne hallerle bugünkü muasır ve şuurlu hayata intibakı-

mızı mukayese etmiyeceğim. Çünkü muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin geçen sene söyledikleri bir nutuklarında dedikleri gibi: Bu on sene zarfında yapılan işler en hayalperver bir zatın arkaüstü yatıp da vatan nef'ine günlerce kuracağı tahayyüllerden de çoktur.

Benim burada haddim olmıyarak bahsetmek istediğim: Bu on sene zarfında Büyük Rehberimizin irşadiyle milletin benliğinde, maşerî vicdanında olan intibahtır, millî şuur ve millî birliktir ve bu intibah ve birliği inkişaf ettirecek içtimaî müesseselerimizdir.

Değil yalnız Sultanlar devrinde hatta meşrutiyet inkılâbından sonra bile Osmanlı İmparatorluğu en büyük hukuku düvel üleması ve müellifleri tarafından yarı müstakil hükûmetler sırasında sayılırdı; çünkü filiyatta tamam bir istiklâli yoktu; adliyesi, zabıtası, maliyesi, iktısadiyatı yabancı devletler tarafından birçok cihetlerden hacrolunmuştu. Yeni Türkiye Cümhuriyetini kuran büyüklerimiz ise istiklâl mefhumunun zerresini bile feda etmemede son derece kıskanç olmuşlar ve millete haddi gayede tamam bir istiklâl ve şeref kazandırmışlardır. Tahdisi nimet olarak bunu söyledikten sonra asıl sözüme gelirim:

Millî şuuru ve millî birliği izah için millet ve milliyetten bahsetmek isterim. Dili, harsi, ananesi bir olan yahut dili bir dileği bir olan fertlerin hepsine birden millet derler. Milliyetin asıl vasfı mümeyyizi lisandır, ana dilidir.

Bundan 150 sene evel Avrupa'da milliyet ve milletlerin hürriyet ve serbestisi cereyanı kuvvetlendi, devletlerin tebaası arasında olan diğer ırklar milliyetlerini idrak etmeye ve başlı başlarına buyruk ve müstakil olmaya kalktılar. Fransada hürriyet için büyük ihtilâl başladı. Bu Avrupada rönesansın netiycesi, ve Jean Jaque Rousseau, Vollter Monteskiyo ilâh gibi büyük hükemanın neşrettiği fikirlerin makesi idi. Amerikalılar, İngiltereye, Fransızlar müstebit krallarına karşı ayaklandılar; Macarlar Avusturyaya, Lehler Rusyaya, Moralılar Osmanlı İmparatorluğuna karşı isyan ettiler. Bu isyanlar buralarda milliyet cereyanının kuvvet bulmasından, milletlerin benliklerini anlamasından, Hukuku beşer beyannamesinde neşrolunan fikirlerin yayılmasından ileri gelmişti.

Ortazamanlarda milliyet hissi uyumakta ve onun yerine din fikri hüküm sürmekte, ümmet hissi millet hissine galebe etmekte idi ki, bu asıl olan tabiî hissiyat ve zaruretlere ve milliyet hususundaki içtimaî iycaplara zıt ve uygun değildi. Onun için payidar olamadı. Filhakika harsı yüksek olan milletlerde din fikri milliyet cereyanına karşı duramaz, bunlar muhtelif mezhep ve dinlere salik olsalar bile milliyet bunlar arasında yine kuvvetli bir bağ olarak kalır.

Moralılardan sonra Osmanlı İmparatorluğu tebaasından olan Sırplar, Karadağlılar, ve nihayet Bulagrlar haricî hâmiler sayesinde camiadan ayrıldılar. Kuvvetli millî hükûmetler kurdular, inkişaf ettiler, çünkü millî benliklerini, millî şuurlarını idrak etmişlerdi.

Bu ilk ayrılmadan sonra yine Os-

manlı İmparatorluğunda camiayı tutan Türklerle beraber muhtelif unsurlar kaldı; Arnavut, Rum, Bulgar, Ermeni, Arap bu unsurların başlıcası idi. Bunlar evelce camiadan ayrılan veya hariçte mevcut olan ırkdaşlarının ve haricin tesiriyle uyandıkları millî şuurlarına erdikleri halde camianın en büyük rüknü olan Türkler: Türk'üm, diyemezler; bugün söylediğimiz vakit yüreğimizi coşturan bu mübarek kelimeyi hatırlarına bile getiremezlerdi.

Anadoluda halis muhlis Türk kanı taşıyan ve en saf ve katıksız Türkçe konuşan bir takım milletdaşlarımız da vardı ki, Rum veya Ermeni kiliselerine intisap ederek Hristiyan dinini kabul etmiş olmalarından ve aile isimlerinin Türkçe olmasına rağmen küçük atlarının Hristiyan ismi olmasından dolayı kendilerini Rum veya Ermeni sayarlar, öz kardeşleri olan Türklere kontra bir cereyan takip ederlerdi. Karamanlı Rum denilen halis Türklerle İzmir ve Bursa vilâyetlerinde Türkçeden başka dil bilmiyen, âdet ,ahlâk ve teşekkülce de tamamen Türk olan "Rumlar!,, kezalik en halis Türkçeden başka dil bilmiyen ve âdat ve anane ve antropolojik teşekkülâtça da halis Türk olan Kayserili, Sıvaslı, Ankaralı, Adanalı "Ermeniler1!,, bu Türklerdir. Garibi şu ki, bu Ermeniler Türkler aleyhine çete teşkil edip arkadaşlarını teşvik veya yaptıkları şecaatleri nakliçin yine halis Türkçe koşmalar, beyitler düzerler ve halk arasında inşad ederlerdi. "Manzumei Efkâr,, diye Ermenice harflerle çıkardıkları gazete Türkçe dil ile yazardı. Kiliselerinde ibadet sırf Türkçe idi. Zaten esasta ayrılığımız yoktu. Irkan Ermenilerin de Turanî bir kavim olduğu bugün anlaşılmaktadır. Kezalik, hâlâ cenup hudumuza düşen vilâyetlerde meselâ Mardin'i ilk inşa edenler asıl Türkler olduğu ve sekenesi halis muhlis Türk olduğu halde Araplarla çok münasebette bulunduklarından arapça konuşmaya başlamışlardı. Birçok Türk aşiretleri İyranda Acem dili söylemeye Kürtler arasında kalan çok kuvvetli Türk aşiretleri Kürt dilini tekellüme başlamışlardır.

Birçok Türk kütleleri millî şuurun fıkdanı, benliklerini anlayamamanın netiycesi olarak camiadan ayrılmışlardır. Türklük aleyhine diğer unsurları kuvvetlendirmişlerdir. Bulgaristanın şarkında ve Karadeniz sahillerinde oturan Kakavuzlar, ana dilleri Türkçe olduğu halde Ortodoks dinine salik olduklarından kendilerini Bulgar saydıkları gibi evelce Idil boyunda tevattun eden ve Türk oldukları halde şimdiki vatanlarına gelirken bir müddet Islav kabileleri arasında kalan Bulgarlar da kendi dillerini bırakıp Islavca konuşmaya başlamışlar ve kendillerine mahsus bir Islav lehçesi meydana getirmişlerdir.

Bir Türk imparatorluğu olan Altınordunun parçalanmasından sonra meydana gelen küçük Türk Hanları Türk Beyleri birbirleriyle nizalaştıkça, cenkleştikçe mağlûp olan veya baba ve kardeşiyle geçinemiyen Hanzadeler, Beyler o vakit yine Altınordunun tevaifi melûkünden olan Moskof kenarlarına iltica ederler, orada Hristiyan dinini kabul edenlere ve Ruslaşanlara yardım edilir veya ittifak ya-

pılırdı, bunlara payeler, arazi ve zeametler verilirdi. Bu suretle birçok Rus asilzadeleri Türklerden hasıl olmuştur. Böyle aileler arasında birçok Türk isimlerine tesadüf olunur. Eski Çin imparatorluğunu zaptedip o yere oturan Türk boyları Çinlileşmişler ve milâttan evel Hindistana giden Kuşhanlar, Akhunlar Türkleri Pencap'a kadar vasat ve şimal Hindistanı zapt ve fethedip asırlarca büyük imparatorluklar kurmuşlar lâkin sonra da orada temessül etimşlerdir.

Milâttan sonra Hindistanda Gaznevi'ler ve Baburşah büyük Türk imparatorluğunu ve dünyanın en satvetli hükûmetlerinden birini kurmuşlar, yüksek bir medeniyet ve muhallet âbideler vücude getirmişlerdir. Büyük ülemalar, siyaset adamları yetişmiş; böyle olmakla beraber lâyemut eserleri kalmakla beraber, orada halolmuşlar, kendi lisanlarını mahallî lisanla mezcedip Urdu lisanı diye bir dil vücude getirmek için kendi dillerini feda etmişlerdir.

Türk unsuru, haksızlık önünde ne kadar isyankâr ve tecavüze karşı bahadır ve şecaatli ise hak fikri ve sulh ve musafat ve adalet önünde de o kadar yumuşak ve uysal, gönlüne yerleşen bir mefkûre için de o kadar fedakârdır; doğru telâkki ettiği bir şeyi hemen kabul eder. Bu onun bir vasfı mümeyyizidir. Türkün bu vasfından İslâmlık çok istifade etti. 1200 sene evel Haccaci Zalim ve seraskeri Abdurhhman bin Eleşas ve sonraları halife Velit orduları Maveraünnehir'de Türk ülkelerini, Kâşgar ve Turan'ı, Kafkas ve Anadoluyu zapt ve İslâm dinini neşretti. Türkler bu dini makul gördükleri için kabul ettiler. Türkler zaten birçok defa din değiştirmişlerdi, evelce Şaman dinine saliktiler, bilâhare birçok Türk Musa dinini kabul etti ki, Rusya Musevilerinin bir kısmı bugün bile ırkan Türktür. Sonra bir kısmı İsa dinini aldılar, Rusyada bugün bunlardan biraz bakiye kalmıştır. Türklerin büyük bir kısmı islâm olduktan sonra benliklerini ihmal ve kanlarını bu din için feda ettiler. Nice kereler İslâm aleyhine ve Kudüs'ü İslâm elinden almak için Avrupadan kopup gelen ehli salip sellerine karşı dünyanın en şiddetli harplerini kazandılar. İslâm din ve dünyasının muhafazası için yaptıkları bu mücadeleler, dîn kitabı olan Kur'an'ın Arapça olması ve icaz derecede fasih ve beliğ bulunması, İslâm teşriiyatının ve o zaman ilim lisanının Arapça olması, dinin uhuvveti âmir olmasının yanlış telâkkisi kendilerine benliklerini unutturdu. Millî benliği, millî şuuru unutan, milliyet hisleri körlenen bir millet inhilâle mahkûmdur. Bazan Türklerde millî reaksiyonlar oldu; bir Türk imparatoru olan Helâgû ilim ve irfan muhibbi olmasına rağmen Arap imparatorluğunun ve zamanın ilim ve irfan kaynağı olan Bağdat'ı zaptedip yıktı.

İslâmdan ve milâttan evel büyük Türk hükümdarı Attilâ'nın "Atliğ ata = Atlı ata" vasat ve şarkî Avrupada kurduğu Hun imparatorluğu büyük akisler ve tesirler yaparak yıkıldı gitti.

İslâmdan sonra Dünyanın en büyük ve teşkilâtlı imparatorluğu olan Cengiz Han'ın Türk Mogol imparatorluğu parçalandı, yerine orta Türkistan, Çağatay, Kapçak ve Altınordu

imparatorlukları, Hanlıklar meydana geldi, bu Türk hükûmetleri hayli sürdü. Altınordu hükûmeti şarkî Avrupaya kâmilen hakim idi. Bugün bu imparatorlukların yerinde bunları vücude getirenlerin ahfadı sakindirler, lâkin Altınordu, Çağatay ve Kapçak imparatorlukları tarihe karıştı. Bu niçin böyle oldu?

Orta karnlar tarihinde bir de Şarlman imparatorluğu vardır: Roma imparatorluğunun sukutundan sonra Frank kralı Şarlman dahi büyük bir imparatorluk kurmuş, Golva denilen şimdiki Fransa ile Cermen memleketlerini ve İtalyayı zaptetmişti. Bu imparatorluk hayli yaşadıktan sonra bugünkü Fransaya, İtalyaya, Avusturyaya, Prusyaya, menşe olmuştur ki, bu hükûmetler hâlâ payidardırlar. Çünkü vasatî karnlarda bu imparatorluktaki Hristiyan milletlerde din taassup müslümanlardan kıyas kabul etmez derecede ileri idi; papalar şiddetli hüküm ve nüfuz sahibi olmuşlardı. Kilise teşkilâtı ve papas tasallutu sıkı idi ki bilâhare bu şiddetli dinî taassup yine şiddetli millî taassup şeklini almıştır. Millî taassup millî şuuru doğurmuştur. Türkler esasen din ve vicdan hususunda müsaadekâr oldukları gibi sonra salik oldukları islâm dini de diğer semavî dinlere karşı çok müsamahakârdı. Bunun için orta zamanmahakârdı. Körü körüne taassuba hamiyeti cahiliye der ve merdut görürdü. Bunun için orta zamanlarda müslüman ve Türk diyarında, Avrupadaki gibi şiddetli taassup, diğer din saliklerinin katil ve ifnası, engizisyon mezalimi olmamış, arada kalan ecnebi unsurların yaşamasına yükselmesine ve sonradan diğerlerin yerini tutmasına meydan verilmiştir. Kezalik Endülüs devleti de diğer sebeplerle beraber bundan dolayı ayni âkıbete uğramıştır.

Milliyetperverlik hiçbir zaman diğer milletlere karşı düşmanlığı tazammun etmez ve bunun şövenlik derecesi iyi değildir. Lâkin millî şuur denilen mübarek bir mefhum vardır ki o sırf milletin yüksek menfaatlerini vicdanlarda yaşatır, milleti fedakârlığa ve yükselmeğe sevkeder. İdeal da bundan doğar.

Şimdiye kadar bazı Avrupa müverrihleri, muharrirleri ilimden ziyade siyasî düşüncelerle Türkleri ganimet almak için memleket istilâ eden ve esaslı bir hükûmet kuramayan ve medeniyete müstait olmıyan bir kavim sayarlardı ki, bu tarihe karşı en büyük iftiradır. Bunu bütün varlığımızla ve tarihin cerhi kabil olmıyan vakıalariyle reddederiz. Türklerin kurdukları hükûmetler tarihin her devrinde vardı. Hatta kablettarih denilen zamanlarda Türklerin Orta Asyada hükûmetler kurdukları, çok esaslı medeniyetler vücude getirdikleri son zamanlardanberi oralarda en salâhiyettar erbabı fennin, gönderilen ilim heyetlerinin araştırmalariyle zahire çıkmıştır. O zamanlar Orta Asyada oralara hayat veren büyük bir deniz vardı. Asırlar netiycesi bu deniz iklim değişmesiyle tabiatin bir hadisesi olarak kurumağa başladı. Oralarda elyevm mevcut müteaddit göller ve Hazardenizi bunun bakiyesi olduğu gibi hâlâ oradaki büyük ve tuzlu kum çölleri bu denizin şahididir. Bu denizin asırlar netiycesi kurumasiyle ahali ta-

kım takım hicrete mecbur oldu. Buralardan çıkanlardan Sumer'ler Mezopotamya'da kurdukları hükûmet ve yaptıkları yüksek medeniyet asırlarca devam etti ve bütün kadim şarka medeniyet neşrettiler. Bunların Turanî kavim oldukları zaten kabul edilmektedir. Lisanlarile şimdiki Türkçe arasında esasta müşabehet kendini gösterir. Bunların medeniyeti Finike'lilere, Mısır'lılara geçti. Anadoluda Etiler Turanî'dir, en eski Türklerdir. Muntazam hükûmet kurdular ve medeniyette çok ilerlediler. Toprak altında araştırmalardan çok mühim eserler ve deliller çıkmaktadır.

Eski İtalyada Etrüsk medeniyetini vücude getirenlerin Türkler olduğu ve eski zaman Yunan medeniyetinin de bir Türk medeniyeti olduğu artık bugün anlaşılmaktadır. Bu hakikatleri daima söyliyelim ve anlatalım.

İslâmiyetin kabulünden sonra da Türkler medeniyette, ilim ve fende çok yüksek eserler meydana getirmişlerdir. Hatta islâmiyeti kuran da onlardır; Türk olduğunda şüphe olmayan Hazreti Salih'in Mekkeye hicret etmiş ahfadının evlâdı olan Hazreti Muhammet bu dinin peygamberidir. Türkler İslâm medeniyeti içinde çok büyük âlimler yetiştirmişlerdir. Kur'andan sonra gelen en büyük hadis kitabı olan Sahih Buhari'yi ve İslâm hukuk ve jürisperüdansı olan usulü fıkıh kitaplarının en mühimlerini yazan Türk âlimleridir. Fârabî ve İbni Sina gibi en büyük İslâm feylesofları Türktür. Ulûm ve fünün, coğrafya ve tarih ve felekiyatta şöhret bulan çok büyük Türk hocaları vardır. İslâmiyeti kabulden sonra teşekkül etmiş olan Türk hükûmetlerinin merkezleri de birer ilim ve medeniyet merkezi olmuştur. Sâmaniler devrinde Buhara asrın en büyük ilim merkezi sayılan Bağdat'ı gölgede bırakmıştı; müteaddit âlimler ve feylesoflar orada yetişmiştir, devrin en mühim ilim kitapları orada yazılmıştır, en büyük kütüphane orada tesis olunmuştur. Gazne dahi en meşhur ilim merkezlerinden biri olmuştur, orada çok büyük Türk âlimleri toplanmıştı, kütüphanesi de en zengin kütüphanelerden biri idi. Herat da ilim ve irfan sahasında çok ilerledi. Fahrettin Razi gibi ülema burada yetişti.

Abbasilerin sukutundan sonra bunların yerine kaim olan ve İslâm dünyasını inhilâlden kurtaran Selçuk Türklerinin de İslâm medeniyetine hizmetleri çoktur. O zamanın en mühim darülfünunlarını bunlar açmışlardır. Bağdat'ta, Nişabur'da, Herat ve İsfahan ve daha bir çok şehirlerde Nizamiye medreseleri namiyle tesis ettikleri darülfünunlarda o devrin en büyük Türk âlimleri ders verirlerdi. İslâm medeniyetini vücude getiren fikir hareketleri buralarda neşvünüma bulmuştur. Selçuk veziri Nizamülmelik bu ilim yuvaları için her sene yüzbinlerce altın hazineden sarfedermiş. Sonraları Konya Selçukileri de bu ilim ve medeniyet yolunda devam etmişlerdir. Bunların devirlerinde Anadolu baştanbaşa camiler, saraylar, kütüphaneler, medreseler, hastahaneler, köprüler, hanlar, bedestanlar, çeşmeler, imaretler bimarhaneler ve sair müesseselerle dolu idi. Konya Selçukî devletinin inkırazı üzerine yerine Osmanlı devleti geçti. Bu imparatorlu-

gun ilk ve orta devirlerinde Anadoluda bu ilim ve mamuriyet eserleri devam etti; İstanbula ve Rumeliye de intikal etti. Hatta bu ümran tâ Macaristan ovalarına kadar gitti. Macaristan ovalarında binlerce Türk köyü tesis edildi.

O zamanlar Anadoluda nüfus mütekâsif idi, etrafa ve yeni istilâ edilen yerlere taşardı; köyler kalabalıktı, en aşağı yüz haneli, ikiyüz haneli idi, her köyün çıkardığı müteaddit sipahiler vardı; atlarına, takımlarına, silâhlarına talimlerine son derece riayet ederlerdi. Anadolu köylerinde nüfusun azalması, köylerin sapa yerlere dağılması, son asırların merkeze karşı zuhur eden kıyamlardan, Celâlî eşkıyası adını alan daimî isyankârlar yüzündendir. Çünkü bunlar köylere dalarlar kendilerini ve hayvanlarını besletirlerdi. Köyler de bunların elinden kurtulmak için öteye beriye beş on hane dağılmışlardır. Mütevali harplerin, mesaibin tesiri, Ameriknanın ve Ümit Burnu'nun keşfi, Hint ve Uzak Şark yollarının Türklerin elinden diğer milletlere geçmesi, ticaretin azalması, anarşinin çoğalması; padişahların keyfî idaresi, cehli, fakrü zarureti intaç etmiştir. Bunun netiycesi ile de millî şuur kaybolmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun ilk teşekkülünde milliyet hususunda şuurlu hareket edildiyse de sonradan yolunu şaşırdı, padişahları Sultanı İklimi Rum oldu. Fatih kendisini Bizans imparatorunun halefi yaptı Tabiî tevessü sahası olan Tuna hududundan sonra şarka ve şimali şarka müteveccih olması lâzım gelirken bunu ihmal etti. Çünkü millî benlik hissi çözülmüştü. Daha şimalden gelen istilâya karşı oralardaki Türk hanlıkları Osman oğullarından medet istedikleri vakit, bunlara yardım edilir, kurtarılırsa; Osman oğullarının başına yeni bir Timur gailesi açabilirler fikriyle reddedildi. Osmanlı ülkesinde Türk milletine milliyetini bilmek günah oldu.

Diğer unsurlar milliyetlerini idrak ettikçe ve camiadan ayrıldıkça o asrın kuvvetli bir cereyanı olan milliyet fikri Osmanlı ülkesinde Türkler arasında da şüyu bulmağa başladı, lâkin ruşeym halinde idi. Ziya Paşa merhum bunu:

"Arapça isteyen âraba gitsin
Acemce isteyen Iyrana gitsin
Ki biz Türküz bize Türkçe gerektir,,

diye ifade etti. Namık Kemal heyecanlı bir vatanperver şairdi. Milliyetten ziyade vatanperverliği telkin etti. Lâkin bu iki mefhum ayrı ayrı şeyler değildir. Aralarında umum ve husus vardır. Kendisinin milliyet hususundaki fikri aşağıki kıt'asında hulâsa edilebilir.

"Ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi
Yazılsın senki kabrimde vatan mahzun ben mahzun,,

Milliyet fikrinin biraz daha canlı ve şuurlu bir surette hissedilmesi meşrutiyet inkılâbından sonradır, bunu o vakit en iyi his ve ifade eden muhterem hocam rahmetli Ziya Gök Alp merhumdur.

Birçok mütefekkirlerimiz o kadar gafildi ki, bu cereyanın önüne en büyük edipler, en üstat islâm jürisperüdansları dikildi. Ne gariptir ki milliyetperverliği bir küfüv ve bir hezeyan

saydılar; Balkan harbi bize milliyete küfran ettğimizin en büyük cezasını çektirdi, lâkin güzel ve feyizli bir yurt parçasının ve yüzbinlerce Türkün canı pahasına.

Bunun arkasından gelen umumî harp da mağlûbiyetle bitti. Türk olmıyan yerleri harp esnasında zaten kaybetmiştik. Mütareke olduğu vakit Türklerle ve kahir ekseriyeti Türk unsuriyle meskûn olan arazi elimizde idi. Lâkin o vakit düşman milletler mütarekenamedeki türlü behanelerle memleketin her yerini istilâ ettiler, Türkler şaşırmışlardı; çünkü elbirliği, dilek birliği ki millî birliktir, dağılmıştı. Her kişi Türkün son nefesi yaklaştı zannediyordu. Işte o vakit Türkün ve dehrin en büyük evlâdı meydana çıktı. O zamanda ki, düşman her tarafı ele almış, silâhlarımızı toplamış, bütün Anadoluyu gerek diğer unsurların çeteleri ve gerek gafil Türk evlâtlarından müteşekkil eşkıyalar kaplamıştı. Varidat membaları körleşmiş, vergi tahsili azalmış, memleketin muhtelif kısımları arasındaki münasebet kapatılmış, sultan da düşmanlarla birleşmişti. Türk milleti daraağcına götürülmeğe müheyya bir hale konmuştu.

Bu şerait altında Büyük Rehberimiz yılmadı. Çünkü muvaffakiyet sırrını bulmuştu. Millete şuur vererek dilek birliği öğreterek Samsuna, Erzuruma, Sıvasa, nihayet Ankaraya geldi. Şuurlu bir millet söz birliğini elbirliğini kolayca yapar, kolay taazzuv eder. Tahaffuz çarelerini bulur. Işte bunların hepsinde Türkün ve cihanın en büyük evlâdı muvaffak oldu. Sebat ile, mücadele ile, itidal ile, basiret ile kendisine iltihak eden bütün milleti sevketti, müstevlilere mukavemet ve âkıbet galebe ettik. Çünkü millî şuura kavuşmuştuk. Kurtuluştan sonra da bu şuur hareketi daha ziyade kuvevtlendi. Millî hudutlarımız dahilinde ve müstakil bir Türkiye kurduk. Bugün nail olduğumuz feyizlerinden dolayı işte onuncı yıl dönümünü kutlulayoruz. Bu hudutlar dahilinde memleket içinde millî yükselmeye, zamanın içtimaî, iktısadî iycaplarına tetabuk etmeye çalışıyoruz. Hariçte de bütün komşularımızla iyi geçinmek, daima sulh ve salâh şiarımız oldu. Asrımız ilim ve fen ve sanatta terakki asrıdır. İnsaniyet yüksek bir hukuk fikrine müteveccihtir. Her milletin bu dünyada nasibini vermek hayat hakkını tanımak,yükselmesine, şuurlaşmasına fırsat vermek insaniyetin büyük ülküsüdür. Biz Türkler de bundan başka bir şey istemeyiz.

Kezalik din işi ile dünya işi ayrıldı, hür vicdanlı vatandaşlarız. Vicdan hürriyeti, fikir hürriyetini doğurdu. Şimdi artık serbest ve doğru düşünüyoruz. Rehberimiz Türk tarihinin gizli sahifelerini açtı, karanlıklarda kalan mazimiz bugün aydınlanmış, medeniyet âleminde Türk milletinin yaptığı tesir meydana çıkmıştır. Bundan ibret almak ve istikbali hazırlamak, yeni nesillerimizin en büyük vazifesidri.

Türk dilinin aslına ircaı, yabancı sözlerden temizlenmesi bu şuurlu hareketin en büyük feyzidir. Çünkü bütün Türklerin vicdanına hitap edecek, tesir edecek, Türkleri bağlıyacak millî dildir, edebiyat lisanıdır. Her lisanda muhtelif lehçeler olabilir. Mil-

lî yazının kabulü de gerek dil sahasında gerek Türkler arasında irfanın yayılması hususunda pek büyük tesiri olmaktadır. Yakın bir istikbalde bu pek hayırlı teşebbüslerin semeresi çok büyük olacaktır.

HALKEVLERİ:

Türkün muasır ve içtimaî hayatını yükseltmek, millî şuur yuvaları olmak üzere Büyük Rehberimizin irşatlariyle Halkevleri açıldı. Buraları millî benliği, millî harsı, ilim ve irfanı, terakki ve yükselmeyi halk arasında tamim etmek üzere filî sahalardır, halkın evleridir. Yetişmiş nesil burada millî benliğini bulacak ve yükselecek, yetişecek nesil yeni gençler, burada millî harslarına ve manevî olan millî şuurlarına ve fikrî ve içtimaî yükselmelerine inkişaf vereceklerdir. Zihniyette, tarzı hayatta, muaşerette yeniliği buralarda bulacağız.

Halkevleri talimatnamesinin birinci maddesinden şu fıkrayı iftiharla kaydederim:

"Halkevi; kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürütenler ve yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla Halkevlerinin kapıları bütün vatandaşlar için açıktır.,,

Halkevleri değil yalnız fertlere, hatta Halk Fırkasının memleket için en mnasip ve hayırlı olan prensiplerine münafi olmıyan ve başka siyasî fırkalara mensup bulunmıyan bütün millî cemiyetlerin toplanmaları için açıktır. Kütüphanesi, temsilleri, konferansları, halk dersleri herkese açıktır. Eve aza olmak ve şubelerden birine intisap etmek isterseniz deftere kaydolmak kâfidir. Şubelerin heyeti idaresi intihaplarına iştirak edersiniz. Burası halkın evidir. Herkes müsavidir, demokrat bir hayat vardır ki, herkes birbirine hürmet ve nezaket iycaplarına riayet eder. Orada yalnız derin bir samimiyet ve arkadaşlık hissi vardır. Bu sebeple hiçbir merasim fikri cari olmaz.

Türk gençleri, Halkevleri sizin öz evinizdir. Oralara gelin, millete, memlekete hizmet için elinizden hangi hayırlı iş geliyorsa onun şubesine girin. Millî menfaatleri, taazzuv etmiş teşekküller fertlerden daha iyi muvaffak olurlar. Zamanımız teşekkül yani toplu ve teşkilâtlı olmak asrıdır. Başka milletler hep böyle teşekküllü olmaya gayret ediyorlar ve çok muvaffak oluyorlar, çok ilerliyorlar. Büyük Rehberimiz istikbali kimseye değil, yalnız size emanet ediyor; bunda büyük bir işaret vardır, istikbal sizsiniz. Sakın; benliğini ve nereden gelip nereye gittiğini unutma, elbirliğini, söz birliğini hatırdan çıkarma. Millî şuuru mahvedecek olan materyalist ve aykırı fikir ve cereyanlara kapılma, bir vakitler çok ileri ve büyük meedniyetler kurmuştuk. Yüksel, ki ci handa mukadder olan makamını yine

alacaksın. Bu vesiyle ile büyük bir şairimizin bir kıt'asından bir kısmını burada zikrederek sözüme nihayet vereceğim:

" . . . .
"Al bayrağımın gezdiği yerler çok uzaktır,,
"Bir gün de o en yükseğe elbet çıkacaktır,,
"Zira bu seher yıldızıdır, ayla şafaktır,,
"Doğmuş yeni bir devr açan el, şimdi elinde,,
"Hilkat gibi kudretli, tabiat gibi zinde,,
"Tarihe bak, şahikalardır, koca mazi,,,
"Bir şahika var göklere değmiş adı Gazi,,
"Yükseklği insanlığa baş döndüren insan,,
"Verdin bize sen yepyeni bir ruh ile iman,,

T. B. M. M. İNDE İKTISADÎ MEVZUAT

NEŞET HALİL

Türkiye Büyük Millet Meclisinin iktısadî mevzuatının prensipleri;

A - Türkiyenin iktısaden kendine yeterliği, millî istiklâlin sanayi istiklâli ile temeleştirilmesi,

B - Türk cemiyetinin ileri teknikli bir millet halinde inkişafı,

diye hulâsa edilebilir. Mevzuatın bariz vasfı "millî,, liğidir.

Cümhuriyetin iktısadî kanunlarına göre; devlet yalnız bir idarî cihaz değildir.

İktısadî sahada, bilfiil istihsal işlerine karışır, serbest ticaret işlerini kontrol, murakabe ve "amme menfaati,, ne uygun olmıyan teşebbüsleri men veya tahdit eder.

Büyük Millet Meclisinin Türkiyenin "Millî iktısat,, siyasetini çerçeveliyen bu mevzuatını;

1 - Ham maddeciliğin, sınaî teşebbüsatın, millî pazarın himayesi,

2 - Büyük sınaî teşebbüsatın, rakipsiz mahdut sanayiin, devlet tarafından bizzat veya devlet yardımiyle tesisi,

3 - Halk ve hususî şirketler tarafından yapılamıyan büyük teşebbüsatın devlet tarafından tesisi,

4 - Sınaî, ticarî kredi müesseselerinin devlet tarafından teşkili veya murakabesi,

5 - İktısadî faaliyetlerin devlet tarafından takip, kontrol ve murakabesi.

Gibi birkaç esasta toplamak ve mütalea etmek kabildir. Bunlardan;

1 — Ham maddeciliğin, sınaî teşebbüsatın, millî pazarın himayesi.

Büyük Millet Meclisi evvelâ; 9 kânunuevel 1924 tarihinde 688 numaralı kanunu neşrederk, memlekette; bedeli muvazenei umumiye ve hususiye ve belediye bütçelerinden ödenen elbise, ayakkabı, kumaş, serpuş, yatak levazımı ile memurin ve müstahdeminine yeknesak elbise ve kundura giydiren bilcümle müessese ve şirketleri yerli fabrikalar mamulâtını kullanmağa mecbur etti, ve bu kanunla Cümhuriyetin "Millî iktısat,, temelini kurdu.

Sonra 28 mayıs 1927 tarihinde "Teşviki sanayi,, kanununu neşretti (No. 1055) ve bu kanunun dokuzuncu maddesi 1933 de tadil edilmiştir. Ve bu tetkikte tadil nazarı dikkate alınmıştır. Bu kanunla memlekette mevcut ve atiyen teşekkül edecek sanayi, maden ocaklarını, makine kuvvetlerine, amele adetlerine veya sermayelerine göre dört kısma ayırdı. Bunları "müsakkafat, arazi, kazanç,, vergilerinden, ve bu vergilerin İdarei hususiyelere ait munzam kesirlerinden affetti.

Millî sanayiin hariçten getirecekleri "memlekette bulunmıyan ve kâfi miktarda istihsal ve imal edilemiyen,,

mevaddı iptidaiyelerini, inşaat malzemelerini, makine ve yedeklerini, tahmil, tahliye kuvveimuharrike ve müteharrikelerini, istihsal, nakil tesisatına lâzım mevaddı gümrük ve muamele vergilerinden affetti.

Hususiyetlerine göre bazı sanayiin amele ve işçisine (623 No. 16 nisan 925 tarihli kanun. Trikotajcılar için) bazılarının da (601 No. 5 nisan 925 ve 722 No. Şeker fabrikaları) mevaddı iptidaiyesinden, istihsali sınaisine yarayan bilcümle teferruatına kadar muafiyetler bahşetti. Bunların ham ve mamul maddelerinin devlet vesaitinde sülüs ücretle nakillerine müsaade etti.

Ham maddesi memlekette mebzulen yetişen sanayide sun'î mevaddı iptidaiye kullanılmasını menetti. (913 No. 8 haziran 1926 saf ipek) 1466 No. ve 28 mayıs 929 tarihli kanunla sanayi müesseselerine prim tediyesini kabul etti.

Faaliyetlerini muhitleri ve memleket için faydalı gördüğü şirketlerin hisse senedatının Evkaf (bütçe kanunlariyle) veya Maliye tarafından mübayaası, veya bu şirketlere iştirak edilmesi, ve avans verilmesi için hükûmete salâhiyet verdi. *(1526, 1524,* 1713, 1709 No. lı kanunlar).

1705 No. 16 háziran 1930 tarihli kanunla yabancı memleketlere ihraç edilecek ham veya mamul mevaddın evsafının müstahsil veya mutavassıtlar tarafından bozulmasını meneden hükümler koydu.

3 haziran 1933 de neşrettiği Sumerbank kanuniyle (2262);

Türkiyede devlet sanayi programının başına;

1 - Ana iptidaî maddeleri memlekette yetişen,

2 - Ham ihracat maddelerini mamul veya kısmen mamul hale koyarak kıymetlendiren, ve sürümünü arttıran,

3 - Tesisiyle ham maddesinin memlekette yetişmesine imkân veren,

sanayii geçirdi.

Ve 1499 No. 8 haziran 929 tarihli gümrük tarife kanuniyle (1) millî pazarı, millî istihsal için rakipsiz bir müşteri yaptı. (bu kanun 1933 haziranında ayni esasları daha fazla korumak suretiyle tadil edilmiştir).

2 — Büyük Sınaî Teşebbüsat:

Büyük Millet Meclisinin devlet tarafından ve devlet sermayesiyle; Ergani madeninin işletilmesi (458 No. 1 nisan 924), Karadeniz mailesinde demir sanayii tesisi ve kömür madenleri işletilmesi (786 No. 17 mart 926) Türkiyede petrol taharri ve işletilmesi işlerinin devlet tarafından idaresi (792 No. 24 mart 926) hakkında neşrettiği şayanı dikkat kanunlar da dahil olduğu halde;

Devleti iktısadî faaliyetlere filen iştirak ettiren kanunu 19 nisan 1925 (Sanayi ve Maadin Bankası kanunu No. 633) tarihinde neşretti.

---

(1) Cümhuriyetin gümrük tarife kanununun alelâde bir vergi kanunu olmaktan çok büyük vasfı, millî sanayii teşvik ve himaye ve mevaddı iptidaiyemizin revacını temin etmesidir. Kanunun mahiyeti tamamen iktısadidir. İktısadî inkişaf ve istiklâlimizin müeyyedesi bu kanundur. Müstakil bir gümrük siyaseti takip etmedikçe millî bir iktısat bünyesi tesis edilemez.

Bu kanunla;

Devlet sermayesiyle teşekkül eden *Sanayi ve Maadin Bankasına*, devlete ait fabrikaları işletmek, bizzat veya iştirak suretile yeniden sınaî tesisat vücude getimek ayrıca da, memlekette sınaî müesseselere kredi açmak vazifelerini verdi.

Bu kanun biri 10 temmuz 1932 de diğeri 3 haziran 933 de olmak üzere iki defa tadil edildi.

Birinci tadilde: Bankadan fabrika kurmak ve işletmek salâhiyeti alındı. Sehmayesi beş milyon lira olarak tesbit ve hizmetleri yalnız "Sanayi bankacılığına,, tahsis edildi. İsmi (Sanayi Kredi Bankası) oldu. O zamana kadar bankanın gördüğü fabrika işleri bankaya ait fabrikalarla beraber 5 temmuz 1932 tarihli kanunla tesis edilen "Devlet Sanayi Ofisi,, ne verildi (2058).

Ofisin vazifesi;

Mevcut fabrikaların ve müessesatı sınaiyedeki devlet iştirâklerinin (1) idaresi, yeniden fabrikalar tesisi,

Olarak tesbit edilidi

Ve *devlet sanayiciliği*, bu kanunun esbabı mucibe mazbatasında;

"Memlekette kuvvetli teşebbüs sermayeleri yok . Halk küçük sanayi işleri yapıyor. Büyük mikyastakiler ya dışarıdan gelenler yahut da hükûmet tarafından yapılacak. Evelce hükûmet yalnız askerî ihtiyaçlar için fabrika işletiyordu. Cümhuriyet Hükûmeti bunu (halkın yapamadığı işler) formülü ile çerçeveledi,,

"Memleketin iktısadî muvazenesinin sür'ati tanzimi ve istihsal imkân ve kabiliyetlerinin inkişafı için iycap eden sanayi teşebbüslerinin doğrudan doğruya devlet tarafından vücude getirilmesi ev işletilmesi bir zaruret teşkil etmekte olduğu gibi devletçe memleketin sanayi ihtiyaçlarına göre tanzim ve organize bir iktısat siyaseti takibi hükûmetin kabul ettiği esaslara da tevafuk etmektedir.

Hükmiyle izah edildi.

Ve yine bu kanunun bir maddesinde memlekette "büyük ve mahdut ve sürümü fevkalâde himaye edilen sanayiin ancak hususî müsaade ile kurulabileceği,, tesbit edildi.

İkinci tadilde: Hem Sanayi Kredi ankası Bankası hem de Devlet Sanayi Olfisi kaldırıldı. İkisinin ayrı ayrı gördükleri işler tekrar birleştirildi. Ve Bunların yerine kurulan Sümerbank'a verildi. Bankanın sermayesi tamamen devlete ait olmak üzere 20 milyona çıkarıldı. Göreceği işler;

1 — Devlet programında ilk önce kurulması istenilen sanayi şubelerinin teessüsünde millî ve hususî teşebbüslerle beraber çalışmak,

2 — Devlet Sanayi Olfisinden devralacağı fabrikaları işletmek, sınaî müesseselerdeki devlet iştirak hisselerini idare etmek, hususî kanunlarla

---

(1) Bankanın elindeki fabrikalar: Hereke, Feshane Mensucat, Bakırköy Bez, Beykoz Deri ve Kundura, Uşak Şeker, Tosya Çeltik fabrikalarıdır. İştirak ettiği fabrikalar da Kayseri, Bünyan İplik, İsparta İplik, Maraş Çeltik, Kütahya Çini fabrikalariyle Malatya Teşebbüsatı Sınaiye, Yalvaç Sanayi ve Tiiaret, Trabzon Elektrik, Aksaray Azmi Millî şirketleridir.

yapılan fabrikalar hariç devlet sermayesiyle vücude getirilecek sınaî müesseselerin etüt ve projelerini hazırlamak, bunları tesis ve idare etmek, faydalı sanayi işlerine sermayesi nisbetinde iştirâk etmek,

3 — Fabrikalar için usta işçi mektepleri açmak, sanayi mühendis ve mütehassısları yetiştirmek için talebe okutmak, Avrupaya talebe göndermek,

4 — Sanayi müesseselerine kredi temin etmek ve bankacılık işleri yapmak,

olarak tayin edildi.

Ve bankaya teşekkülünden itibaren nihayet bir sene içinde elindeki fabrikaları mütehassıs bir heyete tetkik ettirerek kıymetlendirmek, mesuliyetli şirketler haline koymak ve hükûmetin müsaadesiyle tamamen veya kısmen Türk eşhas veya müesseselere satmak vazifesi verildi.

Kanunda devletin sanayi programı şu hükümlerle ifade edilmiştir:

1 — Ana iptidaî maddeleri memlekette yetişen ve istihsali istihlâk yekûnunu karşılamıyan sanayi.

2 — Ham ihracat mallarını mamul veya kısmen mamul hale koyarak kıymetlendirecek, sürümünü kolaylaştıracak sanayi.

3 — Tesisiyle ham maddesinin memlekette yetişmesine imkân verecek sanayi.

Devlet İşletmeciliği

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 13 mayıs 1933 tarihinde kabul ettiği bir kanunla, Türkiye dahilinde, altın ve petrol aramak ve bunlarla beraber çıkacak diğer madenleri netiycelerini elverişli bulduğu takdirde işletmek üzere Iktısat Vekâletine bağlı, hükmî şahsiyeti haiz, faaliyeti Vekâletin teftiş ve murakabesinde "Altın ve Petrol arama ve işletmeleri,, idareleri ismi ile iki ayrı müdüriyet kurdu. Bu müdüriyetlerin emrine mütedavil sermaye olarak, petrol için (300) altın için (200) bin lira verdi.

Kanunun esbabı mucibesinde bu iki işin hususî teşebbüsler tarafından yapılamadığı ve yapılamıyacağı kaydedilmiştir.

Kredi Müesseseleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından neşredilen kanunlarla tesis edilen kredi müesseseleri ile kredi işleri hakkında neşredilen kanunlar şunlardır:

Sanayi Maadin Bankası (No. 633 19 nisan 925) bu banka sanayi ve maden kredileri ve sanayi fabrikaları tesis ve işletilmesi için açılmıştır. kanunu iki defa tadil edilmiş ve halen Sümerbank olmuştur. "Bu banka için yukarıda izahat verilmiştir,,

Emlâk ve Eytam Bankası: (No. 884 22 mayıs 926) Bu banka memlekette inşaat kredileri işleri, bir de gayrı menkul servetlere mukabil ikrazat için tesis edilmiştir. Sermayesi 20 milyon liradır. 10 milyon lirasını devlet kendine ait emlâki bankaya devretmek suretiyle ödemeği taahhüt etmiş ayrıca bankaya ikrazat yekûnuna mukabil tahvilat çıkarmak salâhiyeti verilmiştir.

Bankaya Eytam sandıklarındaki para mevduat olarak yatırılmış bu suretle bir taraftan Eytam sandıklarında paranın usulsüz bir şekilde işletilme-

sinden mütevellit yetim zararlarının önüne geçilmiş, diğer taraftan da memlekette iymar işlerine tahsis edilebilir bir sermaye terakümü meydana getirilmiştir. Banka Türkiyede normal şartlar dahilinde gayrı menkul sermayeye seyyaliyet veren ilk millî kredi müessesesidir.

Menkul kıymetler ve borsalar kanunu: (No. 1447 27 mayıs 1927) Bu kanun memlekette esham, tahvil ve bono tedavülünü kolaylaştırmak için neşredilmiştir. Kanuna göre; Maliye Vekâletinin teklifi ve İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile lüzum görülen yerlerde borsalar açılacak, bu borsalarda devlet, vilâyet ve belediyeler tarafından çıkarılacak istikraz, esham ve tahvilleriyle, hazine bonoları Türk anonim şirketlerine ait esham ve tahviller ve Maliye Vekâletinin müsaade edeceği ecnebi esham ve tahviller alınıp satılbailecektir.

Cümhuriyet Merkez Bankası: (No. 1715 21 haziran 1930) Sermayesi 15 milyon liradır. Bankanın başlıca vazifeleri şunlardır: Memlekette kısa vadeli kredi ve iskonto fiatını tesbit etmek için mükerrer iskonto yapmak, döviz alıp satmak, para piyasasını ve tedavülünü tanzim etmek, hükûmetle müştereken evrakı nakdiye istikrarını temin etmek.

Bu banka; Cümhuriyet maliyesinin ilk istiklâl âbidesi; ve Cümhuriyetin "Millî iktısat,, siyasetinin ilk temel taşıdır. Malî ve iktısadî inkişaf bankanın faaliyetiyle muvazi olacaktır.

Türkiyede Banknot ihracı salâhiyeti yalnız Cümhuriyet Merkez Bankasına aittir.

Mevduatı koruma kanunu: Bu kanun 30 mayıs 1933 tarihinde yerli ve yabancı bankalardaki halk tasarruflarının emniyeti için neşredilmiştir. Kanun alelûmum bankaları "Amme hizmetleri müesseseleri,, sayar.

Hükûmete bankaların sıkı ve devamlı murakabesi salâhiyetini verir. Ve bankaları ancak sermayeleri nisbetinde mevduat kabulüne mecbur eder. Kanunun ikinci hedefi de; Türkiyeye sermaye getirmedikleri halde işlerini yerli tasarruflarla gören yabancı bankaların faaliyetlerine nihayet vermek yahut onları Türkiye için sermaye tahsisine mecbur etmektir.

Halk Bankası; Bu bankanın kanunu 8 haziran 1933 de neşredilmiştir. Bankanın sermayesi üç milyon lira olacak kısmen hükûmet, kısmen de İdarei Hususiyelerle Belediyeler tarafından (senelik bütçelerinden en az yüzde bir ayırarak) ödenecektir.

Bankanın vazifesi;

Büyük bankalarla iş görecek kadar sermaye ve iş sahibi olmıyan küçük iş sahiplerinin kredi ihtiyaçlarını temindir.

Bankanın merkezi Ankarada olacak ve vilâyetlerde halk sandıkları açacaktır. Banka kredi işlerini bu sandıklar vasıtasiyle görecek, onların senetlerini mükerrer iskonto ile kabul edecek ve ayrıca muhtelif san'at şubelerine mensup teşekkül veya şahıslar da kredi teşekkülleri yaparlarsa bunları da himaye edecektir.

Ödünç para verme işleri: Bu kanun da 8 haziran 1933 de neşredilmiştir. Kanun memlekette kredi ihtikârının önüne geçmek için neşredilmiştir.

Ödünç para verenleri ve ödünç

para verme işlerini hükûmetin murakabesi altına koyar. Faizin azamî haddini tayin eder. Ve faiz fazlasından hükûmet ceza mahiyetinde müterakki nisbetlerle temettü alır.

Belediye Bankası: (No. 2301 11 haziran 1933) Bankanın sermayesi; bütün belediyelerin senelik varidatlarından tahsil edilen miktarın yüzde beşlerinden (% 5 mecburidir) veya fazla iştiraklerden, iycabında umumî ve mahallî idarelerden tahsil edilecek mebaliğden ve kanunu mahsusla gösterilecek menfaatlerden terekküp etmek üezre "15,, milyon liradır.

Banka belediyelere amme menfaatlerine ait şehir ve iymar işleri için para ikraz edecek veya kefalet edecektir.

Bankadan belediyeler maaş ve diğer masrafları için para almazlar. Banka sermayesinin birbuçuk milyon lirasını topladığı zaman teşekkül etmiş addolunacaktır.

Teşviki Sanayi kanununun 3 haziran 1933 tarihinde tadil edilen 9 uncu maddesine göre;

Hükûmetin bu kanunla muafiyet bahşettiği sanayi mamullerine "fiat tahdidi,, salâhiyeti kabul edilmiştir.

1903 numaralı 19 haziran 927 tarihli kanunla, gümrük komisyoncuları için yaş ve ahlâkça vasıflardan başka imtihan mecburiyeti konmuştur .

1149 ve 1160 numaralı iki kanunla hükûmete memlekette sigortacılığın ve sigorta şirketlerinin teftiş ve murakabesi ve faaliyetlerinin halk menfaatlerine göre tanzimi, salâhiyeti verilmiş, ve mükerrer sigorta mecburiyeti kabul edilmiştir.

1170 numaralı 25 haziran 927 tarihli kanunla; memleket iktısadiyatı ile alâkadar olmak, hükûmetin tanzim edeceği kanun ve nizamname lâyihalarını, tevdi edeceği iktısadî meseleleri tetkik, kanunlardan tadili iycap edenleri hükûmete teklif etmek, memleketin iktısadî ihtiyaçlarının iycap ettirdiği usul ve sistemler hakkında tetkikat yapmak, umumî iktısat cereyanlarını tetkik ve bunların memleket iktısadiyatına tesirlerini taharri ve netiycelerini hükûmete arzetmek ve kararları istişarî mahiyette olmak üzere Başvekâlete bağlı 24 aza ve azalık sıfatını haiz bir umumî kâtipten müteşekkil bir Alî İktısat Meclisi teşkil edilmiş ve meclisin fahrî reisliği Başvekile verilmiştir.

1567 numaralı 22 şubat 930 tarihli kanunla;

Hükûmete "kambiyo, nukut, esham, tahvilât, alım satımı ve memlekette ihracının tanzim ve tahdidi ve Türk parası kıymetinin korunması için karar ittihazı,,

salâhiyeti verilmiştir.

1705 numaralı 16 haziran 930 tarihli kanunla;

Hükûmete, memleketin; dahilî, haricî ticaret menfaatlerini korumak için;

Hükûmet tarafından tesbit ve ilân olunacak vasıf ve şartlara mugayir mevaddın satış ve ihracının men'i,

Ve muhalif hareket edenlerin mahkeme karariyle irtikâp ettikleri cürümlere göre hapis veya para cezasiyle tecziyeleri salâhiyeti verilmiştir.

1782 numaralı 1 nisan 931 tarihli kanunla; beynelmilel ölçüler kabul edilmiştir. Kanunun tatbiki 1933 so-

nundan itibaren başlıyacaktır.

1873 numaralı 29 temmuz 931 tarihli kanunla;

Hükûmete ticaret muahedesi yapmıyan ve teşebbüsü netiycesiz bırakan devletlerden Türkiyeye ithalâtı tamamen veya kısmen men veya tahdit etmek,

Veya kayıt altında icrası usulünü ihdas etmek;

Memleket iktısadiyatını korumak için iycabında bazı êşyanın memlekete ithalini ruhsat usulüne tabi tutmak veya tahdit veya büsbütün menetmek, salâhiyeti verilmiştir.

1913 numaralı 6 kânunusani 932 tarihli kanunla; hükûmetin "1873 kanununa göre ittihaz edeceği,, kararlarını istismar suretiyle ihtikâr yapanların para cezasiyle tecziyeleri kabul edilmiştir.

1933 numaralı 31 mayıs 932 tarihli kanunla; resmî veya şahsiyeti hükmiyeyi haiz müesseselerin yabancı memleketlere sipariş edecekleri malzeme için takas usulü konmuş ve bir takas komisyonu teşkil edilmiştir.

2045 numaralı 3 temmuz 932 tarihli kanunla; mukabilinde Türk malı çıkarmak şartiyle memlekete çay, kahve, şeker ithali işinin bir elden idaresine karar verilmiştir.

2061 numaralı 5 temmuz 932 tarihli kanunla; memleketin iş veya dışında afyon ticareti, münhasıran sahip veya kiracı olduğu araziye afyon ekmek suretiyle yetiştirenler tarafından teşkil edilecek "Afyon yetiştiriciler satış kooperatifi,, ne tahsis edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ticaret ve sanayi odaları kanununu 22 nisan 1925 tarihinde (No. 655) kara ve deniz ticaret kanunlarını da; 29 mayıs 1926 ve 1- mayıs 1929 tarihlerinde (865 ve 1140 numaralı kanunlar) tatbikine ait kanunu da yine 15 mayıs 1929 tarihinde (866) neşretti.

Kanunların bariz vasfı, "Millî,, liği, ve "cemiyetçiliği,, dir. Esas ve tatbik hükümlerinde, "ahkâmı fıkhiye,, ye mutabakat gibi kurunuvustaî zaaflar yoktur.

Hepsinin bir tek hedefi; Türkiyenin iktısaden kendine yeterliği, millî istiklâlin sanayi istiklaliyle temelleştirilmesi ve Türk cemiyetinin ileri teknikli yüksek bir medeniyet seviyesine ermesidir. Kanunlar iktısadî faaliyetleri yalnız tanzim ve organize etmez. Onlara geniş bir inkişaf imkânı da verir.

Devlet; millî iktısat faaliyetlerinin nazımı, murakıbi ve hâmisidir.

HALKEVLERİ

NECİP ALİ

CUMHURİYET HALK FIRKASInın doğrudan doğruya kendi eliyle yaptığı büyük müesseselerden biri de Halkevleridir. Halkevleri mektep dışındaki vatandaşların inkılâp ülkülerini almaları için birer mektep ve bu ülküler etrafında kuvvetlerini birleştirmeleri için birer merkezdir. Halkevlerinde san'at, fikir ve içtimaî telâkkiler inkılâbın büyük prensiplerinden alınan ilhamlara göre tekâmül ve inkişaf eder. Türk inkılâpçıları bütün hareketlerinde millici olmayı en kuvvetli bir şiar saydıklarından millî kültürün iki temeli olan dil ve tarih müesseselerinin Osmanlı bakımına göre boyanmış şekillerini değiştirmek ve bunlara kendi hüviyetiyle tabiî akışını vermek lâzım geliyordu. Bizzat memleketin en büyüğü tarafından idare edilen bu iki büyük harekette Halkevleri kendilerine düşen vazifeyi işin büyüklük ve kutsiyetini inanla kavrayan bir zihniyetle çalışmaktadırlar. Memleketin ellibeş bucağında kurulan Halkevleri dil seferberliğine bütün kuvvet ve heyecanlariyle karışmış, verilen anketlere iycap eden cevapları vermek ve ayrıca söz derlemek işlerinde takdire değer bir çalışma ve varlık göstermişlerler. Bundan başka her Halkevi ekndi muhitinde yaşayan ve en mühim kültür unsurları olan ata sözleri, maniler, millî masallar, mahallî âdet ve ananeler, düğünler, gibi mevzularla da meşgul olarak şimdiye kadar hayli ehemmiyetli netiyceler alınmıştır. Memleketimizin folklörü bu suretle toplandıktan sonradır ki içtimaiyatçıların Türk milletinin millî bünyesi üzerinde yaptıkları tetkikler ve verdikleri hükümler müspet olabilir.

Şimdiye kadar geçen devirlerde yetişen fikir ve ilim adamlarımızın millî bakımdan bir hüviyeti olmamalarının ve ilimlerinin millileşmemesinin belki en mühim sebeplerinden biri de yüklerinde böyle bir malzeme yığını bulunmamasından ileri geliyordu.

Bir memleketin iktısadiyatını tetkik eedrken nasıl bir çok istatistiklerin mevcut olması lâzımsa içtimaî tetkiklerde bulunabilmek için de bu gibi malzemenin bulunması zaruridir. Artık gelecek Türk içtimaiyatçılarının beynelmilel tespit edilen ilim formüllerini, bu millî malzemeye tatbik ederek çok esaslı netiyceler elde edecekleri şüphesizdir. Memleketimizde bu işi il kdefa tatbik eden Ziya Gök Alp olmuştu. Ziya Gök Alp Durkheim ekolünün prensiplerini Türk içtimaî hayatına tatbik etti. Elinde bulunan o zamanki çok iptidaî malzemeye göre büyük netiyceler elde etti. Bunun için gelecek nesiller içtimaiyatçıları daha muvaffakiyetli netiyceler elde edeceklerdir.

Eski medeniyetlerin hakkiyle beşiği olan yurdumuz kadar tarih bakımından zengin hiçbir yer yoktur. Bunun için her Halkevi elinde bulunan bütün metotlarla muhitinin derinliklerinde yaşayan tarihini bulmak ve onu tespit etmekle mükelleftir. Durmadan, dinlenmeden, büyük bir inat ve sebatla çalışmakla müspet bir netiyce alınabilmesi umulan bu iş yolunda, Halkevlerinin bir buçuk senelik çalışması gelecek için çok ümit verici mahiyettedir. İmparatorluğun cahilâne ve indî esaslara dayanan tarih telâkkisinin ne kadar yanlış ve hatta korkunç olduğunu meşrutiyet inkılâbından cümhuriyete kadar geçen devrede farkına vardık. Osman oğullarını methetmek için tarihimizi dörtyüz çadır halkından başlatan ve Türkü müstevli bir millet gibi gösteren zihniyetin bize ne gibi zararlar yarattığını burada tekrar edecek değilim.

Edebiyata bakışımızda yine ayni ilmî zihniyet ve ayni inkılâpçı görüş hâkimdir. Memleketin muhtelif köşelerinde yaşayan yüksek his ve heyecan sahibi gençlerin, inkişafına imkân ve fırsat vermekle beraber san'atı halk terbiyesi, inkılâp terbiyesi sahasında en verimli bir vasıta sayıyor, duygularımıza verdiği incelik ve asaleti, fikirlerimize verdiği kültür olgunluğunu millî çaşnisi içinde halka tattırmağa çalışıyoruz. Halkevlerinin bu maksat üzerinde çalışan dört beş mecmuası vardır.

Halkevlerinin kültür sahasındaki faaliyetinden müsbet bir misal olmak üzere arzedeyim ki muhtelif edebî, fennî, içtimaî ve sıhhî mevzularda 24/2/ 933 den 30/6/933 tarihine kadar yani dört ay içinde verdiği konferanslar 115 dir. bir senedeki konferanslar en az bir ihtimal ile 250 sayılsa bile Evimizin faaliyeti görümünden çok mühim bir netiycedir. Dünyanın en mühim kültür müesseselerinden biri olan "Mazarik Halk Terbiyesi Enstitüsü,, nün doğduğunun birinci senesinde bütün Çekoslovakyada verdirdiği konferansların sayısı 168 idi.

Halkevlerinin çalışma sahalarından biri de güzel san'atlardır. Türkiye'de milletinin çok ince duygusuna ve pek asil zevkine rağmen dinî sebeplerden dolayı güzel san'atlar arzu edildiği gibi inkişaf etmemiştir. Geçmişlerimizden zengin bir resim kolleksiyonuna malik olmadık. Milletler arasında tebarüz etmiş bir musikimiz yoktur. Yalnız miymarîde büyük eserlere tevarüs ettik. Şimdi biz herhalde musikimizi kuracağız. Şiirin, edebiyatın, fırçanın ifade edemediği bazı çok engin hisler vardır ki ancak musiki ile ifade edilebilirler. Bazı mütefekkirlere ve tarihçilere göre musikinin tarihi dinin tarihinden çok daha eskidir. Musikide kullandığımız metot, beynelmilel ilim âleminde kullanılan metot olacaktır. Riyaziye ilmi, fizik ilmi nasıl beynelmilel birer ilimse musiki tekniği de öyledir. Beynelmilel metot içinde millî nağmeler ve millî hislerin en bol bir şekilde ifadesi daha kolaylıkla mümkündür. Her Halkevindeki musiki faaliyeti bu bakımdan yürümektedir. Birçok Halkevlerimiz bandolarını teşkil etmişlerdir. Aradan çok az bir zaman geçmiş olmasına rağmen son altı ay zarfında verilen musiki konserlerinin

adedi (50) yi mütecavizdir. Bu rakam içinde Ankara Halkevinde Riyaseticümhur Orkestrası tarafından verilen konserler dahil değildir.

Şimdiye kadar daima ihmal edilen millî marşımızın bütün memlekete yayılması ve herkes tarafından söylenebilmesi için Halkevleri çok büyük bir enerji sarfetmektedir. Bugün memleketin her tarafında binlerce kişi millî marşımızı söyliyecektir.. Kurulmak üzere olan operamıza bir musiki unsuru teşkil edecek, millî havalar notaya alınarak tesbit edilmektedir. Memleketimize bir miymarî zevki vermek için bu şubenin miymarî kolu bazı Halkevlerinde hayli yol almışlardır. Miymaride de görüşümüz, modern zihniyet içinde millî zevktir.

Halkevinin kültür hareketlerinde en mühim unsurlarşndan biri de temsil işleridir. Millî ülkümüze tercüman olmak üzere yazdırılan birçok piyesler, muhtelif Halkevlerimizde halkın büyük rağbet ve tehacümü içinde amatör arkadaşlarımız tarafından temsil edilmiştir. Bu sene halk terbiyesini inkişaf ettirecek birçok piyesler yazdırıp sahneye koydurmak fikrindeyiz. Bundan başka Balkan milletleri karşısında bile çok geri kalan millî sahnemizi yükseltmek çarelerini dahi düşünmekteyiz.

Halkevlerinin spor karşısındaki vazifesi, bizzat bir kulüp gibi çalışmaktan ziyade, spor kelimesinin topladığı en geniş, yalnız beden değil, ruh ve topluluk terbiyesini de içinden alan, manasiyle memlekette spor hayatını yükseltmektir. Türkiye'de sporun tarihi meşrutiyetin ilk senelerine tesadüf eder. O zamandanberi spor büyük şehirlerimizde çok defa ağır yürüyerek ve bazan sür'atli hamleler yaparak hayli yol almıştır. Fakat Halkevlerinin teşekkülünden evel birçok vilâyetlerimizde sporculuk başlamamıştı bile. Sporculuğun başladığı birçok yerlerde de en mühim şart olan spor sahaları yoktu. Ve Halkevlerinden evel birçok vilâyetlerimizdeki spor faaliyeti sadece futbola inhisar etmiş gibi idi.

Halkevlerinin spora verdiği büyük ehemmiyet ve onun tenvir ve irşadiyle, muhtelif spor faaliyetleri şimdiden hayli tebarüz etmiştir. Dağ sporları bazı şehirlerimizde başlamıştır. Sahil şehirlerimizde deniz sporları hayli ilerlemiştir. Avcılık millî bir spor halinde inkişaf etmektedir. volibol, basketbol, tenis gibi oyunlar hayli yayılmıştır. Türk milletinin eskidenberi en güzel bir spor eğlencesi loan pehlivanlığa, alaturka ve alafranga güreşe büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Güreşçilerimiz, Rus ve İtalyan güreşçilerini kahir bir faikiyetle yenmişlerdir.

İçtimaî yardım şubesi, millette zaten mevcut olan tesanüt hislerini yükseltmek ve milletin gerek fert ve gerek kütle halinde birbirine karşı sevgi ve şefkat hislerini en yüksek derecede tenmiye etmek vazifeleriyle mücehhezdir. Bu şubemizden birbuçuk senedenberi hayli verim alınmıştır. Bazı yerlerde muhtelif adlar altında yeniden şefkat müesseseleri vücude getirilmiştir. Bu şube, bilhassa fakir hastalar ve fakir mektepliler hakkında faydalı olmuştur. Hemen her Halkevinde, Halkevine mensup doktor arkadaşlar, gerek köylere giderek mu-

ayene ve gerek Halkevinde ve gerekse kendi evlerinde pek çok fakir hastaların tedavisiyle meşgul olmuştur. hastaların miktarı 6542 dir. (9) yurttaşa parasız ameliyat yapılmıştır. Bundan başka sıhhat bakımına ve sair hayatî mevzular üzerinde muhtelif yerlerde 14 konferans verilmiş ve yine muhtelif yerlerde 447 fakir mektep talebesinin yeme ve içmelerini temin eylemiş ve 1066 fakir talebe giydirilmiştir. Her Halkevi kendi muhitinde memleketin hayır müesseseleri olan Hilâliahmer, Himayeietfal gibi diğer hayır cemiyetlerinin muvaffakiyetlerine bütün varlığı ile çalışmayı şiar yapmıştır.

En mühim vazifesi halk terbiyesi olan Halkevlerinin şubelerinden biri de halk dershaneleridir. Halk dershanelerinden Halkevlerinin diğer şubeleri kadar çok feyizli netiyceler alınamamıştır. Maamafih birçok vilâyetlerde dil kursları hiç sönmeden devam etmektedir. Bundan başka dershanelerde halka stenoğrafi, hesap ve muhasebe, ve kadınlara dikiş, nakış, el örgüleri, daktilo kursları, orta ve lise tahsilinde bulunan gençler için yetiştirme kursları, ve köy ihtiyar heyetleri için Köy kanunu tatbikatı ve ihtiyar heyetinin vazifelerine dair bir aylık kurslar açılarak dersler verilmiştir. Maamafih bütün bu saydığımız faaliyet Halkevlerinin hepsinde de ayni kuvvette değildir. Önümüzdeki yıllarda Halk dershanelerinin bu faaliyet ve vazifelerini her yerde bir kılmak istiyoruz. Şehir halk terbiyesinde en mühim rolü bu şube oynıyacağı içindir ki, bugün elde edilen netiyceleri kâfi görmüyoruz. Bazı büyük şehirlerde çalışmamızı daha ziyade teksif ederek halk üniversitesine doğru gitmek en birinci emelimizdir.

Halk terbiyesinin bir unsuru da kütüphane ve neşriyat işidir. Okuma zevkini halka telkin etmek ve halkın kültür seviyesini yükseltmek dileklerine dayanan bu şubenin umumî manzarası takdire şayandır. Bazı Halkevleri daha ileri giderek köylülerimizin okuma ihtiyaçlarını da düşünmüş ve seyyar kütüphaneler vücude getirmişlerdir. Mevcut 55 Halkevinden 28 Halkevi kütüphanelerini umumun istifadesine koymuştur. Halkevleri kütüphanelerinde ne kadar kitap bulunduğuna dair malûmatı bütün Halkevlerinden henüz alamadım. Yalnız onüç Halkevinin verdiği malûmata göre bu Halkevlerindeki kitap mevcudü (47059) cilttir. Halkevlerimizden yine bir kısmının verdikleri malûmata göre okuyanların sayısı da sür'atle artmaktadır. Bazı bedbinlede yerleşmiş bir kanaatin aksine olarak memlekette kitap okuma zevki inkişaf etmekte ve bilhassa yeni neslin okumağa koşmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Dünyanın ilk medeniyetlerine beşik olmuş sevgili yurdumuzun kökünde yüzlerce asırların biriktirdiği nihayetsiz defineler mevcuttur. İytirazı mümkün olmıyan bir hakikattir ki, Türkiye toprakları kadar bu hususta zengin ve çeşitli medeniyetlere yurt olmuş hiçbir memleket gösterilemez. Bugün dünyanın en büyük müzelerini zenginleştiren eserler maalesef saltanat devrinde memleketimizden aşırılmıştır. Ancak Hamdi Bey merhumun şahsî teşebbüsleriyle devlet

eski eserleri kurmağa başlamış ve diğer memleketlerde âsarıatika araştırılması ve bulunması usulleri ne ise bizde de ayni usuller kullanılmağa başlanmıştır. Fakat bugün her yerde memleket gençliğinin âsarıatika ile alâkadar olmasının kültür bakımından ne büyük bir kıymet ve ehemmiyeti olduğu âşikârdır. Işte Halkevi halk nazarında âsarıatika için bu kıymeti ve alâkayı temin etmek istiyor. Bu şube ayni zamanda sergi işleriyle de alâkadar olmaktadır. Halkevleri Millî Tasarruf Cemiyetinin bu husustaki faaliytine her yerde büyük bir alâka ile iştirak etmiştir.

Halkevlerinin şubelerinden biri de Köycüler şubesidir. Vatandaşlarının dörtte üçü köylü olan bir memlekette Halkevinin bu şubesinin vazifesi hiç şüphe yok ki pek mühim ve pek ağırdır. Geçen yıllar ve asırların daima ihmal ettiği ve hafif gördüğü köylü işi Türkiye'nin candamarı işidir. Geçen umumî harp ve istiklâl harbi, köylünün devlet vazifelerine iştirakini herkesin iştirakinden çok daha ziyade olduğunu ispat etmiştir. Maamafih, bizim esas akidelerimizde köylü sınıfı, işçi sınıfı, burjuva sınıfı gibi tasnif yoktur. Türk milleti, Türk vatanı gibi birdir. Ve ayrılık kabul etmez. Bizim köylü mevzuumuz içtimaen yükseltilmesi iyca peden mühim bir kısım halkımızı tâbi olduğu hayatî şartları içinde yükseltmektir. Bu umde üzerinden yürüyen Halkevleri, köylü ile sıhhî bakımdan, köylünün okutulması bakımından ve köylünün iktısadî dertleri bakımından meşgul olmuştur. Evelce yerleşen batıl bir akideyi boğup mahvetmek, yani şehirli ile köylü arasında hiçbir fark ve husumet olmadığını telkin etmek için münasip fırsat ve vaziyetlerde şehirden köye, köyden şehire, seyahatler ve bayramlar yapmaktayız. Dünyanın en çalışkan unsuru olan köylümüzün muhtekirlerin elinde oyuncak olmıyacak surette tenvir edilmeleri ve köy istihsal ve istihlâk kooperatifleri vücude getirmeleri velhasıl çalışmasının meyvelerini herhalde toplayabilmesi sebeplerini öğrenecek bir hale getirilmelerine çalışmak bu şubenin en aziz vazifesidir. Köylüyü bu saadetli hale getirmek için bazı Halkevleri faaliyetlerini bu köyler üzerine teksif etmişler ve muhitlerinde nümune köyleri vücude getirmek yolunda ilerlemeğe başlamışlardır.

Millet bütünlüğünü en esaslı ve hayatî noktalarından kavrayarak çalışmağa başlayan Halkevlerinin umumî manzarası herhalde çok umutludur. Bu ülkü çatıları altında toplanan Türk münevverleri Türk inkılâbının bütün coşkunluğunu ve mes'uliyetlerini içlerinde ve inkılâbı bütün memlekete yaymak, bütün Türk halkını içtimaî, ruhî ve fikrî seviyesini yüksek vatandaşlar bütünlüğü haline yükseltmek vazifesini omuzlarında duymaktadırlar. Bu duyguların bütünlüğüdür ki Halkevlerinin toplayıcı, ülkü verici, yol gösterici havasını yaratmaktadır.

Velhasıl bir inkılâp mabedi olarak kurulan Halkevleri, büyük liderlerden aldığı nihayetsiz bir inan ve heyecan coşkunluğu içinde durmadan ve her gün daha ziyade artan bir hız ve enerji içinde aziz ülküsüne doğru koşmaktadır

BAŞKA MEMLEKETLERDE

SOVYETLERDE BAYRAM VE TERBİYE

NUSRET KEMAL

(Bu yazıda Sovyet rejimi lehinde veya aleyhinde bir fikir veya hüküm aranmamalıdır. Maksat bayramlardan terbiye sahasında ne suretle istifade edildiği hakkında bir usul göstermektir. ÜLKÜ başka memleketlerde bu yoldaki usuller ve çalışmalar üzerinde de yazı davet eder.)

SOVYET mekteplerinde ders, dışı faaliyetlere de dersler kadar ehemmiyet verilir. Bu faaliyetler arasında en mühimi "cemiyetçe faydalı iş,, tir. Bu iş için seçilmiş olan talebe heyeti köy çalışmalarını organize eder, kitap dağıtır, ümmilikle mücadele eder, siyasî terbiyeyi ve kollektifleşmeyi inkişaf ettirir ve din aleyhinde propaganda yapar. Müracaat eden köylüleri tenvir eden bir "Haber bürosu,, vardır. Bir mayıs bayramında yazın yapılacak işin programı kabul edilir; inkılâp bayramı olan yedi teşrinisanide bu programın ne dereceye kadar tatbik edilmiş olduğu tetkik ve ayni zamanda kış için çalışma programı tesbit olunur. "Cemiyetçe faydalı iş,, lerde rehberlik daima komsomol ve piyoniye'lerin (1) elindeḍir.

Bu bayramlarda üçer gün tatil verilir. Tatilden evelki son birkaç gün, bilhassa son gün bütün mekteplerde inkılâp mevzularına tahsis olunur; dünya inkılâplarına süratle bir göz gezdirildikten sonra Sovyet inkılâbına geçilir ve bu inkılâp bütün cephelerinden tetkik olunur, inkılâbın karşısında bulunan günün ve ilerinin meseleleri münakaşa olunur. Tatile tekaddüm eden akşamda ise hususî bir program yapılarak yukarıda zikredilen rapor ve programlar tetkik olunur.

Bu akşam (6 teşrinievel) "Şen hayat kolonisi,, (2) ne tabi bütün köylerin mekteplerinde hususî programlar vardır. Köyle olan bağın kuvvetlendirilmesi için koloniden mümessiller gönderiliyordu. Ben de Dobrovo köyüne giden mümessil heyetine iltihak ettim. İyi bir ziyafetten sonra (bütün yemeklerde bugün bir bayram havası var), yola çıktık. Ormanların ve tarlaların arasından geçen yol fena; çok kişi tökezleniyor, fakat herkes neşeli. Piyoniyeler durmadan halk ve inkılâp şarkıları söylüyorlar. Bir saat kadar süren bir yoldan sonra ufak fakat sağlam yapılı köy mektebine geliyoruz. Mektep, köylü kadın ve erkeklerle dolmuş. Duvarları gazeteler, bayraklar, inkılâp sözleri, inkılâp resimleri kaplamış; masasının üze-

---

(1) Komsomol Sovyetlerin gençlik teşkilâtının yetişkin çağında bulunanlara, piyoniye de küçüklerine verdikleri isimlerdir.

(2) Muharririn tetk'k ettiği terbiye teşkilâtı mıntakasının ismi.

rinde radyo İnternasyonal marşını çatlarcasına bağırıyor.

Talebe cemiyetinin reisi hazurunu sükûta davet ederek beş sene plânının ve kolhoz (3) hareketinin ehemmiyetinden bahsediyor. Piyoniye mümessili söz söylüyor; köy muallimi de ayni mevzular üzerinde coşkun bir nutuk veriyor. Madam Şatski (4) beş sene plânından ve inkılâptan daha etraflı ve izahatlı bir şekilde bahsediyor ve bilhassa inkılâbın kadınlar için mana ve ehemmiyetini anlatıyor. Teodor isminde cahil bir köylü menfî sözler söylüyor; neşeleri biraz sarsılan gençlerin en büyük gayesi böyle karanlık kafaları aydınlatmak. Başka köylüler de Madam Şatski'ye bir sürü sualler soruyorlar. Gürültü çok oluyor; birçok defalar sükûta davet mecburiyeti hasıl oluyor. Fakat şu âşikâr ki cemiyetin öteki sınıfları tazyik ediliyorsa bile böyle toplanmalarda köylülere istediklerini söylemek ve sormak hakkı veriliyor. Şatski suallerin birçoğuna uzun cevaplar veriyor ve tetkik etmeden cevap veremiyeceği bazı suallere de sonra cevap vermeyi vadediyor. Programın bu politika kısmını kültür kısmı takip ediyor. Bir tiyatro piyesi Almanya mekteplerinde çocukların feci hayatını gösteriyor. Toplanmanın sonunda herkes bir ağızdan İnternasyonal'i söylüyor ve münakaşaların verdiği gerginlik zail oluyor.

Çocuklar büyük tatil için mektebi terketmeden evel "Şen hayat kolonisi,, nde büyük bir toplanma yapılıyor. Toplanmanın mevzuu "beş yıl plânının köylerle alâkası ve koloninin vazifeleri,, dir. Bütün komsomol ve piyoniyeler "herşey kollektif çiftlik için,, şiarını almalıdırlar. Bir kız "mektepteki çalışmamız,, mevzuu üzerinde söz söylüyor; diğer bir kız da "geçmişteki işlerimiz ve gelecek için ümitlerimiz,, i mevzu alıyor. (Bu kız uzak bir köyden mümessil); bir işçi kadın demiryolu işçilerinin selâmını getiriyor; Şatski bir peygamber ruhaniyetiyle söz söylüyor, fen terbiyesinin, çalışmada elbirliğinin ehemmiyetinden bahsediyor; geçen birkaç yılda neler yaptığımızı herkes gördü, gelecekte daha büyük işler yapacağız, diyor. Sözleri uzun alkışlarla karşılanıyor.

Kırsaçlı bir adam din ve içki aleyhinde propagandaların genişletilmesi lüzumunu anlatıyor. Köylünün dar kafası, karanlık ruhu ile mücadeleye davet ediyor.

Bundan sonra koloni mektepleri namına bir talebe tarafından geçen ilkbaharda kabul edilmiş olan programın tatbikini anlatan bir rapor okundu:

1. Mekteplerimizde devamsızlığı kaldırdık (henüz her mektepte muvaffak olmuş değiliz.)

2. Aşağıki kampanyaları (5) organize ettik:

a. Beş köyde din aleyhinde.

b. İstihsali arttırmak ve çiftçiyi kollektifleştirmek için kampany ve sergiler.

3. Şu maksatlarla cemiyetler kurduk:

a. Köylüye ekilen sahayı genişletme hususunda yardım.

b. İstihsali arttırmaya yardım.

c. İlk mektep talebelerinin mektep-

---

(3) Kollektif çiftlik demektir.

(4) Koloninin başında bulunan terbiyeci Şatski'nin karısı.

lerine verilmiş toprakların ekilmesinde çalışmalarını temin, dört köyde mektep arazisinde gübre tecrübeleri yaptık.

(5) Kampany bir işi yapmak ve yaymak veya birşeyle mücadele etmek için geniş mikyasta yapılan kesif içtimaî çalışmaya derler.

4. Dört civar köyde kitap dağıttık.
5. Bir köyde demirci dükkânında ve bir köyde de mücellit dükkânında çalıştık.
6. Fakir bir köylünün evine radyo koyduk.
7. Bir mektepte resim dersi verdik.
8. Mektebimiz ve köyümüz için plânlar yaptık.
9. Talebe arasında beden terbiyesini yaydık.
10. Konserler, tiyatrolar, konferanslar tertip ettik.
11. Bir seyyar sinema yaptık.
12. Projeksiyonlu konferanslar tertip ettik.
13 Mahsulleri tetkik ettik.
14. Mektebin sebze bahçesini bir nümune bahçesi haline getirdik.
15. Devlet istikrazına yazılmayı temin ettik.
16. Sonbahar ekim kampany'ine iştirak ettik.
17. Duvar gazetesi yaptık.

Yazın yapılan işlerin raporundan sonra kış çalışmaları için bir program teklif ve kabul olundu:

1. Köy mekteplerinde piyoniye teşkilâtı yapmak.
2. Köy gençlerinin bir kollektif çiftlik kurmaları.
3. Mekteplerde devamsızlığı büsbütün kaldırmak.
4. Devlet siyaseti ve beş senelik plânı hakkında konferanslar tertip etmek.
5. Din aleyhinde mücadeleye devam.
6. Köylerde konserler tertip etmek.
7. Köylerde içki ve ümmilikle mücadele.
8. Ziraatimizi makineleştirmek için Moskova talebesiyle sıkı temas.
9. Bir sütçülük cemiyeti kurmak.
10. Devlet istikrazlarını yaymak.
11. Şehir talebeleriyle sıkı bir münasebet idame etmek.

Bu programın kabulünden sonra tiyatro piyesleri oynandı, musiki ve inşatlar yapıldı. Bir kız "Yolumuz,, isminde, inkılâbın büyük işlerini anlatan kendi yazdığı güzel bir şiiri okudu.

Bu yazıyı hafifçe kısaltarak Sovyet memleketlerinde uzun bir tetkik yapmış olan Thomas Woody isminde Amerikalı bir terbiyecinin eserinden aldım. Gençliğin inkılâptaki ve cemiyetteki rolünü anlatmak itibariyle vaktiyle başka bir kitapta okumuş olduğum bir vakayı da anlatıyorum:

Moskova civarında ahalisinin fenalığı, bilhassa içkiye düşkünlüğü ile meşhur bir köye yirmi yaşında bir komsomol kız bu köyü ıslah karariyle gidiyor. Köylü kıza çok fena muamele ediyor. Kız yılmıyor, köy çocuklarını ve gençlerini etrafına toplayor, komsomol ve piyoniye teşkilâtı yapıyor. Gençler evvelâ sokakları temizlemek, evleri temizlemek, badana etmek gibi şeylerle işe başlıyor, sokaklarda küfretmenin, sarhoş gezmenin önüne geçiyorlar. Bir inkılâp bayramında da çocuklar teşkilâtlanmanın manevî kuvveti ve günün heyecanı ile babalarına içkiye töbe ettiriyorar.

CÜMHURİYET MÜNAKALECİLİĞİNİN MİLLİ CEMİYETLEŞMEDEKİ ROLÜ

NİYAZİ HÜSNÜ

Içinde yaşadığımız bu yirminci asrın hayatını ayırtlıyan şeylerden biri-si de, içtimaî hareketliliği geçmiş asırlarla ölçüliyecek derecede çoğaltan yeni vasıtaların keşfedilmiş olması ve kullanılmasıdır. Bu vasıtaların hepsi-ne birden "communication,, vasıtaları diyoruz. Bunlar, bir memleketin nüfusunun hareketlerini, ve muhtelif nüfus kütleleri arasındaki münasebetleri çoğaltmak ve nüfusun dağılışını tayin etmek suretiyle içtimaî ihtilatları arttırırlar.

Bazı antrepolog ve sosyologlar, insanların daha geniş mikyasta ve daimî muhaceretler devrindeki içtimaî yaşayışlarını, daha medenî ve mütekakki dediğimiz devirlere nazaran, daha hareketli görüyorlar; ve medeniyetin terakkisini içtimaî mobilite ile makûsen mütenasip buluyorlar. Gerçi, ilk ve orta zamanların büyük imparatorluk medeniyetleri devri, daha eski zamanlara nispetle bariz bir durgunluk gösterir. Fakat, son zamanların hayatındaki hareketlilik derecesi tarihin hiç bir devresinde görülmemiş derecede artmıştır.

Yirminci asırda bunu temin eden esas vasıtaların başlıcaları demiryolu, şose, telgraf, gazete gibi şeylerdir; bunlara sonraları telefon, otomobil, sinema, radyo ve tayyare gibi vasıtalar da katılarak bugünün içtimaî hayatında büyük bir rol oynıyan bir sistem meydana gelmiştir.

Işte bizim burada araştırmak istediğimiz şey, bu vasıtalar sisteminin Cümhuriyette mazhar olduğu büyük inkişaf ve istimalin içtimaî hayatımızdaki inkılâpların mahiyeti ve sürati ile ne dereceye kadar münasebettar olduğudur. Demiryollarının, yolların, deniz yollarının, telgraf, telefon artmasının manası nedir? Telefon muhaberelerinin, gazete okuyucularının, otomobil adedinin hayretbahş bir süratle çoğalması neyi ifade eder? Içtimaî hayat ve teşkilât, içerisindeki muhabere ve münakale vasıtalarına göre daima yeniden şekil aldığına göre bunların, bir cemiyetin içerisinde vukua gelmekte olan inkılâpların indeksleri-ni ifade etmeleri iycap eder.

Muhabere ve münakale vasıtalarının, cemiyet hayatında hareketleri çoğaltmak ve kolaylaştırmak, muhtelif uzuvlar arasında anlaşmayı ve haberleşmeyi genişletmek suretiyle oynadığı büyük rolü nazarı iytibara alırsak *Cümhuriyetin on yılında* memleketimizde bu sahada meydana gelen inkişafın ehemmiyeti kendini bütün yüksekliği ile gösterir. Şu halde, yol, demiryolu, telgraf, telefon ve saire gibi vasıtaların bu on yıllık inkişafını, on yıl evelki vaziyetleriyle mukayese edelim:

Yol ve demiryolu inşasındaki vaziyeti sadece siyasî veya iktısadî bakımdan görmek ve anlamak kâfi değildir. Bunu daha ziyade memleketin vaziyetini nazarı itibara alarak mütalea etmek lâzımdır. Türkiye cümhuriyeti adiyle müstakil bir devlet mevcut olduğunu bilmiyen, ve fakat istidlâl ve muhakeme kabiliyetine malik olan bir şahıs tasavvur edelim. Türkiye cümhuriyetinden hiç bahsetmeksizin bu şahsın önüne Anadolu yarım adasının yol ve demiryolu haritasını koyalım. Bu zat, malik olduğunu farzettiğimiz muhakeme ve istidlâl kabiliyeti ile derhal bu erazi parçası üzerinde içtiamî bir tamamiyete malik, yani muhtelif uzuvları bir içtimaî nizam ve kontrol altında mütekabil münasebet ve tabiiyet arzeden bir içtimaî uzviyetin yaşadığını seçmekte güçlük çekmiyecektir.

Tarihî bir prespektif bize bu noktanın hususiyetini daha eyi aydınlatabilir: Eski devirlerde Anadolunun muhtelif yerleri arasındaki içtimaî münasebetleri temin eden yegâne vasıta ve âmil yollardı. Anadolunun bu yol sistemi, şimdiye kadar birkaç merhale geçirmiştir. Hititler devrinde arkeologların çalışmaları netiycesinde meydana çıkarılabilen yolların teşkil ettiği sistem, bugünkü yol sistemimize pek benzer bir mahiyet arzeder. Yolların gösterdiği umumî istikamet, memleketin muhtelif kısımlarını hükûmet merkezine bağlıyacak surettedir. Bu yol sistemi, bu devirde Anadolunun siyasî ve idarî bir vahdet ve ahenk sahibi olduğunu gösteriyor.

Bu devrin nihayete ermesi ile Anadolu siyasî ve idarî vahdetini kaybediyor; ve sadece şark ile garp arasında bir köprü halini alıyor; Grekler devrinde asırlarca İyran ve Yunan kuvvetleinin karşı karşıya gelip çarpıştıkları bir muharebe meydanı, veya diğerinin memleketine tecavüz için bir geçit halini alıyor. Anadolunun siyasî vahdetinin bu disintegration'u kendini tamamen yollar sisteminde gösterir. Çünkü eskiden muhitten merkeze doğru mütekabilen memleketin muhtelif yerlerini bağlıyan yollar gittikçe ehemmiyetini kaybediyor, ve ancak şark ve garp kuvvetlerinin karşılaşması için kurulan ve memleketi bir baştan bir başa kateden büyük ve ana yollara yeni bazı kısımlar ilâve ediliyor. Bu yollar, İyran ve Yunan ordularını birleştiren vasıtalar olduğu kadar, şark mahsulleri ile garp pazarları arasında muvasalayı temin eden vasıtalardı. Roma ve Bizans devrinde ise, yavaş yavaş Roma'nın hissolunan hâkimiyeti ile Anadolu sadece bir köprü olmaktan çıkarak bir müstemleke - vilâyetler mecmuası haline geliyor. Ve binnetiyce bu devirde yollar sisteminin gösterdiği ehemmiyetli tahavvül istikametlerinin Ege sahilleri ve Roma, daha sonraları da Bizans'a teveccüh etmiş olmasıdır.

Anadolu bu vaziyetlerde başlı başına siyasî ve idarî bir vahdet ve istiklâli haiz olan bir toprak parçası halinde olmayıp bir imparatorluğu parçası halindedir. Bunu müteakip, gelen yeni bir Türk kütlesi ile Anadolu, eski siyasî ve idarî tamamiyet birliğini temin etmişken Osmanlı imparatorluğunun Bizansa tevarüsü ile kurulması ve genişlemesi netiycesinde gene eski vaziyet hasıl oluyor. Ve nihayet, vu-

kua gelen ve başlıca ecnebî sermaye ve teşebbüslerinin eseri olan bazı yenilikler ve ilâveler de memleketin iktısadî, içtimaî kuvvetleri arasında ihtilatlara ve hareketlere yardım yerine, memleketin ve civar memleketlerin servet membalarını Avrupa limanlarına akıtacak bir yol ve köprü olmaktan ve dolayısiyle, memleketin Roma devrindeki müstemleke vaziyetine avdet etmsi tmaeeyüllrini doğurmaktan başka hiç bi rşeye yaramıyor.

Bu tarihî görüş, bugün takip olunan yol siyasetinin mana ve ehemmiyetini daha iyi anlamağa yarar. Bugünkü yol sisteminin esası, homojen bir nüfusun işgal ettiği vahdetli bir kara parçası üzerindeki içtimaî tamamiyetin ve istiklâlin ifadesinden başka bir şey değildir. Bu itibarla bugünkü yolları tamamen iktısadî ve ticarî noktai nazardan görmek yerine bir içtimaî tamamiyet dahilinde siyasî, iktısadî, cografî, kültürel unsurları arasında bir vahdet olan bir bütünlük olarak mütalea etmemiz lâzımdır.

Şu halde cümhuriyet devrinin yol sisteminin birinci mümeyyiz vasfı müstakil bir içtimaî vahdet için esas olan şekle grmiş olmasıdır. Sistemın keyfiyet cephesinden olan bu ehemmiyetinden mada, kemmî cephesi de şayanı dikkat bir mahiyet arzeder.

İmparatorluk devri, asırlardanberi işliyen yollara ufak tefek bazı tamirlerden sarfı nazar gerek kemiyet ve gerek keyfiyet noktai nazarından hemen hiç bir şey ilâve etmediği gibi, cümhuriyetin memlekette bulmuş olduğu demiryolların hemen hemen hepsi denecek derecede büyük bir kısmı, bizim burada ifade etmek istediğimiz noktai nazardan, hiç bir kıymet ifade etmiyecek bir vaziyette idi. 1923 de memlekette mevcut bütün yollar 18335 kilometreden ibaret ve bunun da 4450 kilometresi tesviyei türbiye halinde, 13885 kilometresi de bakımsızlıktan esaslı tamire muhtaç bir halde idi. On sene içinde bu mikdar 27.850 kilometreye çıktı. 13785 kilometre harap şoseden 7961 kilometresi eyi bir hale ve mütebakisi de gidişi gelişi temin edecek bir hale getirildi. Bugün vatan içinde 30000 kilometreden fazla ve muhtelif istikametlerde her türlü tekerlekli nakil vasıtalarının işlemesine müsait şoseler vardır.

Demiryollarına gelince, Cümhuriyet hükûmet'nin, Osmanlı imparatorluğundan kalan saha dahilinde ancak 3350 kilo metre uzunluğunda demiryolu bulmuştur. Hepsi muhtelif imtiyazlı şirketler tarafından yapılmış olan bu demir yollarının ilk inşasından 1922 senesine kadar geçen 66 sene zarfında vasatî olarak her seneye 50 kilometre düşüyor, demektir. Halbuki Cümhuriyet devrinde yapılan demir yollarının seneye düşen miktarı 200 kilometreye varmaktadır. Bugünkü vaziyette, inşası bitmiş ve rayları konmak üzere olan kısımlardan sarfınazar, demiryollarının tulü 6076 kilometreye varmıştır. Bu tezayütlerin netiycesi olarak, bugünkü hudutlarımız dahilinde, vukua gelen nüfus hareketleri, içtimaî münasebetlerin sürati ve kesafeti derecesi, elimizde katî raakmlar bulunmamak'a beraber, on sene evelkine nazaran kıyas kabul etmiyecek derecede yüksek bir derecededir.

On sne eveline gelinceye kadar, bir Istanbul sakini için Paris'e veya

Londra'ya gitmek Sivas'a gitmekten bin kere daha mümkün ve kolaydı. On sene eveline gelinceye kadar Osmanlı imparatorluğu, arasında uzvî bir vahdeti temin edecek sınırlere malik olmıyan bir ekleme uzviyetti; Ve netekim dağıldı. On sene eveline gelinceye kadar, mmleketin bir tarafı incindiği zaman, diğer tarafları bugünkü kadar memleketin içtimaî tesanüdü görülemezdi. On sene eveline kadar, bir genç bu kadar memleketi tanımak ve görmek fırsatını bulamaz; içinde dondugu ve çıkmadan yaşadığı muhitin Regionalist zihniyetini taşır; ve bugünkü kadar vatandaşlık duygusunu duyamazdı.

Her bakımdan olduğu gibi, hâdiselere karşı bitaraf bir tavır alan ilmî bakımdan da, cümhuriyet devrinin başlangıcı memleketimizde yepyeni bir devrin başlangıcını, cemiyet bünyesinde büyük bir inkılâbın ifadesidir.

MİLLÎ BAYRAM VE HALK TERBİYESİ (*)

NÜSRET KEMAL

"CULUSU hümayun,, , "10 temmuz,, "şeker bayramı,, , "kurban bayramı,,; "mevlut kandili,, , "berat kandili,, ; Eski zamanlara - on sene evelden "eski zamanlar,, diye bahsetmek hakikaten tuhaf oluyor; fakat arkamızda bıraktığımız zamanlar yakın olmalarına rağmen o kadar eski ki... - ait hatıralarımı yokladığım zaman gözümün önüne bu çifter çifter üç çeşit bayram geliyor: Donanmalar, bayramlar, kandiller. Bir gün takvimde yaldızlı bir yaprak çıkınca "cülusu hümayun,, olduğunu anlar, akşam itfainin, ve buna benzer yerlerin donandığını görürdük. 10 temmuzun bir ayrılığı vardı, bir kere önceden bilirdik, hürriyet bayramı olduğunu da bilirdik, takvimde bunun yaprağı kırmızı renkte olur ve altında da "iydi millî,, yazısı bulunurdu, ve bu donanma hepsinden hararetli ve hareketli olurdu - evlere varıncıya kadar her yer bayraklar, fenerler, kandillerle donanır, türlü oyunlar, şenlikler yapılır "komiki şehir,, ler o akşam için sabahlara kadar süren fevkalâde programlar yaparlardı. Şeker bayramında şeker, kurban bayramında et, kandillerde simit yenir ve bayramlarda bütün akraba ve tanıdıkların kandillerde yalnız ev içindekilerin elleri öpülürdü, camilerin de kandilleri yanardı.

"Cülusu hümayun,, donanması halkla padişah arasındaki bağların seneden seneye çözülmekte olduğunu göstermek itibariyle enteresan bir gündü. Bayramların dinî mahiyeti kalmamıştı, yalnız dargınları barıştırmak, insanları biribiriyle görüştürmek, devamlı bir istirahat ve eğlence imkânı vermek gibi içtimaî faydaları vardı. Fakat bayramlarda en mühim bir şey noksandı: heyecan.

Sebebini bilmediğimiz bir bayram... niye bayram ediyoruz? Bir gün mü kutlulıyoruz? Hayır, bayramın hangi gün olacağını bile bilmiyoruz. Bayramlar otuz altı sene içinde bütün seneyi devrediyor; çocukken bayram yerinden ter içinde geldiğim zaman büyükler kış bayramından bahsederler ve şaşardım. Bayramlar zembereği olmıyan bir saat gibi idi. Bayramlar büyükler için masraftan başka bir şey ifade etmezdi; yalnız çocuklar istedikleri gibi eğlenirler, bütün sene katlandıkları esaretin acısını çıkarırlardı. Çocuklar için bayramın niçin olduğu lâzım değildi, "hürriyet,, olması kâfi idi. Bugün çocuklar da asrî terbiye telakkileri ile esaretten kurtulmuş ol -

---

(*) Geçen sene aynı tarihte İstanbul Halkevi'nin çıkarmakta olduğu "Yeni Türk,, mecmuasının 2 inci sayısında "millî bayram ve halk terbiyesi,, başlığı altında yazmış olduğum imzasız makaleye de bakınız.

dukları cihetle diynî bayramların onlar için de bir değeri kalmamıştır. Büyükler de ziyaretleri mümkün olduğu kadar az zamana sığdırıp bayramın geri kalanını evlerinde geçirmektedirler.

Görülüyor ki millî bayram şuuru bizde 10 temmuz ile başlamıştır. Millî heyecanın kendini göstermesi için bir gün ilk defa bu suretle ayrılmıştır. Fakat ilk 10 temmuz tezahürlerini hatırlayanlar bilirler ki millî hissin tezahürü yavaş yavaş şiddetini kaybetmiştir. Cümhuriyet devrine kadar malik olduğumuz bir tek millî bayram, milletçe kutlulanmağa değer muayyen bir tek gün de "cülusu hümayun,, donanması derekesine düşmeğe başlamıştı. Ve nihayet 10 temmuzun en coşkun tezahürleri bile büyük şehirlerimizin hudutlarını geçmemekte idi; binaenaleyh mahiyeti iytibarile bir millî bayram olmakla beraber hakiykatte bir millet bayramı olmaktan uzaktı. Şeker ve kurban bayramları memlekette daha yaygın surette kutlulanıyordu. Fakat bunlarda da yukarda söylediğimiz gibi kutlulanacak bir şey, izhar edilecek bir müşterek sevinç olmadığı için halkın mühim bir kısmının vakit geçirmek için baş vurduğu yegâne çare "içki,, idi. Bayramlarda içki içmek âdet haline gelmiştir. Çok insanlar ilk kadehi bayram günü içtiklerini söylerler. 10 Temmuzun da en heyecanlı zamanlarında halk için terbiyevî eğlenceler, halkın bilfiil iştirak ettiği ve heyecanını kana kana boşalttığı toplu tezahürler tertip edilmediği için çocuklar maytap yakıp fişek patlatırken babaları ve ağabeyleri de kadeh tokuştururlardı. Bayram günlerinde ve donanma gecelerinde muhakkak birçok polis vakaları olurdu. Delikanlılar birikmiş coşkunluklarını nara atmak, birbirleriyle itişmek, kavga etmek, ve kadınlara sarkıntılık etmekle boşaltırlardı.

Muhakkak ki her insanın arada bir hislerine bir patlama, serbest akış imkânı bulması lâzımdır. Toplu hayat ve hayat gaileleri insanlara his ve heyecanlarını zamanında ifade ve izhar etmek imkânını vermez, ve bu hal insanlarda "içleme - inhibition,, ler vücude getirmektedir. Içlemeler (ihtibaslar) şu veya bu şekilde açıklama imkânı bulmadan birikip dururlarsa ruhî teşevvüşlere ve ahlâksızlık, isyankârlık, geçimsizlik, yıkıcı tenkitçilik gibi cemiyete zıt hareketlerin tezahürüne sebep olurlar. Bu iytibarladır ki bayramların içtimaî dertler bakımından çok büyük bir "vaki,, değeri vardır. Insan tek olarak coşamaz, velevki içlemeleri hiç bir kayıt tanımıyacak kadar birikmiş olsun - halbuki topluluğun coşkunluğu içinde ferdin içlemeleri kendine serbest bir akış bulur. Avrupanın binbir türlü ihtibaslar doğuran kalabalık şehirlerinde her şey mübah sayılan maskeli karnavalların şehrin içtimaî kazanı için bir emniyet supapı teşkil ettiği muhakkaktır. Meşrutiyetin iylânında bilhassa İstanbul'un, gösterdiği coşkunluk istipdat asırlarının ve mütarekenin imzasında bütün dünyanın kendini verdiği caz ve dans kudurganlığı harp senelerı ihtibaslarının biriktirmiş olduğu heyecanların patlamasından başka bir şey değildi. Ve burada şunu da kaydedelim ki çukuru kapanmamış gülle, acısı dinmemiş yara yerlerine rağmen

bu "mütareke cinneti„ bütün dünyada bir "beynelmilel hava„ yaratmağa bütün sulh, iktısat, tahdidi teslihat konferanslarından ziyade muvaffak olmuştu. Meşrutiyette de bir "Osmanlılık„ coşkunluğu ile o zaman düşmanlıkları had bir derecede olan Türklerle Ermeniler bile sarmaş dolaş olmamış mıydı? Bütün suniliğine rağmen bir Osmanlı milliyetperverliği havası meşrutiyet ilânının tezahürleri, şarkıları, nutukları, piyesleri ile yaratılmıştı. Maamafih bütün bunlar inkılâbı memlekete yaymak için yapılmış şu-urlu tezahürler olmaktan çok uzaktı; yapılan şeyler ihtibasların sevki tabiî ile zemin ve zamana uygun ifade şekil ve kanalları bulmuş olmasından ibaretti. Netekim birikmiş olan içlemelerin bitmesiyle Meşrutiyet ve Osmanlılık heyecanının kuvvei muharrikesi de tükenmiş oluyordu, bir sene içinde bütün coşkunluklar tavsadı. Ertesi 10 temmuz'da kıvılcımlı kül eşelendi daha sonraları 10 temmuz takviminde bir kırmızı yaprak ve üç beş bayrak olarak kaldı.

Vakıa yeni Türkiye geçirdiği zafer neşeleriyle eski içlemeleri tüketmiş inkılâp devrine temiz bir ruhla girmiştir. Fakat biribirini kovalıyan inkılâplar, çok daha sıkışan içtimaî hayat, ve bütün memlekette kendini hissettiren kontrolcu inkılâp havası yeni yeni ihtibaslar doğurmaktadır. İhtibas bir vakıadır, binaenaleyh iyiliği veya fenalığı mevzuu bahsolmaz; yalnız madamki bir kuvvettir, her kuvvet gibi iyi bir kullanma şekli bulunabilir. Şayet kullanılmazsa yukarda dediğimiz gibi ya sevki tabiî ile ve cemiyetin hazırladığı eğlence vasıtalariyle boşuna akma yolu bulur, yahut da cemiyete zıt (antisosyal) tezahürlere başlar. Büyük ruhlarda olan derin ihtibaslar sanat, kahramanlık, feragat, bir araştırmaya kendini verme şekillerinde tezahür eder. Fakat vasat insanın, büyük ekseriyetin ihtibaslarına rehbersiz faydalı bir akış vermesi güçtür. Işte bu rehberliği yapacak olan bir halk terbiyesi şuuru ile nizamlanmış millî bayramlardır. Maamafih bu nizamlamada dikkat edilecek en mühim nokta hemen hemen kayıt ve şart olmamasıdır, en ufak bir dizgin kokusu ürkeklik husule getirir, içleme büsbütün derinleşir. Tezahürlerde birinci şart ihtibasların serbest kalmasıdır. Rehberliği yapacak olan yaratılacak umumî havadır.

Bir millî bayramda tezahürlerin kuvvei muharrikesini yalnız ihtibaslar mı teşki edecektir? Şüphesiz hayır. Bilhassa bizim millî bayramlarımız bir milleti bütün bir sene yürütecek kuvvette heyecan membalarıdır. İstiklâl ve inkılâp mücadelelerimizin sayılı günleri büyüklüğünde günlere, bütün bir milletin el ve can birliğiyle âzamî yoksulluk içinde başardığı büyük işlere başka hangi milletin tarihinde rastgelinebilir? On yıl gibi kısa bir zamanda ve bu kadar güçlükler içinde bu kadar çok müspet işi hangi millet yapmıştır?. Ve nihayet dünyanın bu buhranlı zamanı içinde hangi milletin önünde bu kadar inkişaf imkânları, bu kadar iş bekliyen saha açıktır? Bugünlerde kutluladığımız Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü bütün bu manalarla doludur. Ve millet kuvvetlerini teşkilâtlandırarak bütün bu işleri başarmış olan Cümhuriyet Halk Fır-

kası bu büyük günün bütün manalarını, bütün heyecanlarını yalnız şehir ölçüsünde değil, bütün millet ölçüsünde memlekete yaymak işini de bütün devlet teşkilâtiyle beraber üzerine almıştır.

Bugünlerde şahit olduğumuz onuncu yıl kutlulanması beşeriyet tarihinde, nispetler dahilinde, en büyük halk ve inkılâp terbiyesi işidir. Bu işte yalnız Sovyet İttihadı ve İtalya bize rakiplik iddiasında bulunabilir fakat bu memleketlerde tezahürler o kadar dar akidelerin çerçeveleri içinde dizginlenmiştir ki halkın büyük ekseriyetine samimî ve coşkun bir heyecan verme, ihtibaslara serbest yol açma, herkese millî heyecana kendinden bir şey ilâve etme imkânlarını verme bakımından bizimkinden geridirler. Fırka malzeme hazırlamakla, imkânlar hazırlamakla, vasıtalar temin etmekle iktifa etmiştir. Fırkanın altı umdesi hiç bir direktife ihtiyaç göstermiyecek kadar her Türkün kalbindedir. Bu ana hatların münakaşa ve tefsir edilecek tarafları yoktur. Fırka namına söz söyliyebilecek kimseler lüzum gördükçe ve fırsat düştükçe Fırkanın prensipleri üzerinde iyzahat vermektedirler. Diğer taraftan vatandaşlar Fırka programının bütün ve her hangi bir noktası hakkında bu hususta iyzahat verebilecek her hangi bir kimseye her zaman sual sorabilecekleri gibi memlekette her sahada yapılan işler hakkında da bu işi bilen bir adamdan malûmat istiyebilirler. Aynı zamanda irşat ve tenkit de her vatandaşın hakkıdır. Tereddütsüz diyebiliriz ki bütün dünyada bizim gibi inkılâp içinde olan bir tek memleket daha yoktur ki iş başında olan hükûemti ve Fırkası vatandaşlara bizde olduğu kadar fikir hürriyeti vermiş olsun.

Memleketin siyasî terbiyesini omuzlarına almış olan Cümhuriyet Halk Fırkası demokrasiye giden yolu fikir hürriyetinde bulmaktadır. Siyasî terbiye, vatandaş terbiyesi, bilhassa inkılâp içinde bir memlekette halk terbiyesinin en mühim kısmıdır. Şüphe yoktur ki bir memlekette herkes siyasî hayatta rol almaz, bu lüzumlu ve doğru değildir; herkesin çiftçi, marangoz veya muallim olmıyacağı gibi. Siyasct te bir nevi meslektir, memleketi idare etmek, inkişaf ettirmek, halkı rahat ettirmek kabiliyetlerini ve bu mesuliyeti üzerlerine almak cesaretini kendinde görenlerin mesleki, bu meslekin mektebi Fırka teşkilâtıdır.

Bir de geniş manasında siyasî terbiye, vatandaş terbiyesi vardır ki, bu vatandaşlara devlet işleri arasında paylarına düşen kısmı bilerek, anlıyarak, mesuliyetini kavrıyarak, bütüne karşı vaziyfesini yapma zevkini duyarak, iycabında feragata, fedakârlığa, tevekülle değil, bir ülküye koşan bir mücahit şevkiyle katlanarak yapmalarını öğretmek demektir. Görülüyor ki, vatandaş terbiyesi dar manasında siyasî terbiyeden çok daha güç bir iştir. Vatandaşın devlet ve vaziyfeleri, meclis, devlet teşkilâtı ve bütün bunların vatandaşa karşı ve vatandaşın bunlara karşı vaziyfeleri hakkında sarih bilgisi ve fikirleri olmalıdır. Vatandaş idare teşkilâtının kendinden ayrı bir şey olmadığını, bazan fertlerin zararına hareketler yapmağa mecbur olsa bile, bütünün selâmeti, bu

arada kendi selâmeti de dahil, için vatandaşlardan, hattâ teker teker rey ve vergi halinde alınmış maddî ve manevî kuvvetle kurulmuş halk müessese - leri olduğunu, memurun da davlet masraflarına dışardakiler kadar iştirak eden, devletin iyi veya kötü işlerinden dışardakiler kadar fayda veya zarar gören, vaziyfesi her işte her vatandaşa yardım etmek olan bir vatandaş olduğunu asker ve jandarma ve polisin hiç bir vatandaş üzerinde fazla bir hakkı olmıyan sadece memleketi ve vatan - daşı içerdeki ve dışardaki düşmanlara karşı korumak vaziyfesini canını teh - likeye koymağa kadar fedakârlıklar göze alarak üzerine alan ve ancak memleketin asayiş ve emniyet gibi mukaddes vaziyfelerini temsil etmele - ri itibariyle hürmet edilmesi iycap eden vatandaşlar olduklarını bilmesi, ve içten duyması lâzımdır. Asırlarca süren asayişsizliğin, istipdadın sui istimalin, biribirini takip eden harplerin yüklediği haklı ve haksız güçlüklerin, cehaletin devlet, memur, asker, jandarma ve polisle halkın arasında açtığı çukuru doldurmanın güç bir iş olduğu meydandadır. Bu terbiyenin hareket noktası devlet ve devlet mümessillerile halk arasındaki his ayrılığını gidermektir; yani iş başlangıcında fikrî olmaktan ziyade hissidir. Hissî terbiye için en mühüm vasıta da millî bayramlarda kendini gösterecek coşkun heyecan ve sınıfların kaynaşmasıdır. On dokuzuncu ve yirminci asırların serbest sanayiciliği biribirine düşman amele ve kapitalist sınıfları doğurmuştu. Avrupanın bazı memle - ketlerinde ifrata götürülen devletçi - liğin de biriribine düşman memur ve halk sınıfları meydana getirmesi tehlikesi vardır. Her hangi şekilde olur - sa olsun memleketi sınıflaştırmaktan çekinen hükûmet ve fırkamız memur - la halk arasında bir dıvarın yüksel - memesine azamî gayreti serfetmekte - dir. Millî bayram zamanın biriktirdiği molozları süpürüp, oyduğu çukurları doldurup memurla halk birliğini sağlamlamak için en iyi vesiyledir.

Devlet ve mümessilleriyle halk ara sındaki birliği yalnız his sahasında bırakmak kâfi değildir, bunu fikir sahasına da şümullendirmek gerektir. Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü bunun için en mükemmel bir fırsattır. Fırka ve Devlet bu fısatı fevtetmemiş memleketin bütün fikir varlığını bu yolda seferber etmiştir. Esası üç gün olmakla beraber bundan aylarca evel başlamış olan hazırlıklar esnasında toplanmış malzeme, yazılmış yazılar, ve bayram esnasında ve bayramdan sonra aylarca sürecek bir müddet içinde yapılacak neşriyat, söylenecek nutuk ve konferanslar, yapılacak sergi ve müzeler, mekteplerde işlenecek mevzular, hulâsa onuncu yıl dönümü münasebetiyle harekete geçmiş olan fikrî faaliyetlerin bütün göze görünen müspet tezahürleri bir araya getirilirse iddia olunabilir ki saltanat devrinin bir asriyle kemmiyet ve bilhassa key - fiyet ve yaygınlık iytibarile boy ölçü - şebilir. Türkiye'de medeniyetin en ip - tidaî vasıtalarının girmek imkânını bul muş oldukları bir tek köy kalmıya - caktır ki onuncu yıl dönümü kutlula - masının bütün memleket havasına yayan alevleri bir kibrit kutusundaki bir sıgara paketindeki yazı veya resim bir gazete veya mecmua, bir bayrak,

şehirden veya şehre bir ziyaretin getireceği sözler ve heyecanlar şeklinde bir ışık parçası, bir kıvılcım atmasın. Bu Türk tarihinde, belki dünya tarihinde, halkla devleti ve Fırkayı şehirle köyü en candan kucaklaştıran en geniş ve derin bir heyecan ve fikir dalgası olacaktır. Bütün Türk münevverlerine düşen vaziyfe Türk inkılâbını en uzak köşelere, en karanlık ruhlara, en sarp kafalara yaymak için bu dalganın gücünden istifade etmektir.

Millî bayramlar, bunlar arasında bilhassa Cümhuriyetin ilânı gibi bütün memleketi his ve fikir itibariyle aynı kuvvetle yakından alâkadar eden bayramlar, millî birliği yaratma yolunda en faydalı âmillerdir. Beşeriyet nasıl coğrafî ve ırkî taksimler itibariyle memleketlere ayrılmışsa memleketler de, aynı şiddette farklarla olmasa bile, muhtelif coğrafî mıntakalara ve ekseriya bu mıntakalar içinde çevrelenen mahallî lehçe, anane, itiyat, geçim, giyim, sanat ve menfaat farklariyle ayrı ayrı gruplara ayrılmıştır. Rejyonalism denen mıntakacılık hissi makul bir hadde bazı bakımlardan faydalı ise de tek başına kaldığı takdirde millî varlık bakımından bölücüdür. Rejyonalism'in alabildiğine inkişafına mani olan millî bayramlar, rejyonalism üstünde bir millî hissin doğmasına hizmet eder. Onuncu yıl bayramı bilhassa bu bakımdan teşkilâtlanmış, memleket halkının bir taraftan öbür tarafa akmasını, bütün memleketi temsil eden büyük bir kalabalığın inkılâp merkezine dolup kafalarını ve gönüllerini inkılâp fikir, ülkü ve hıziyle doldurup memleketlerine dönmelerini temin edecek şekilde tertibat alınmış, uzun bir tatil verilmiş ve nakil vasıtaları ucuzlattırılmıştır. Halkın ve halka rehberlik etmesi en mukaddes vazifesi olan münevverlerin önlerine açılan bu büyük imkândan azamî istifadeyi temin etmesi lâzımdır. Memleketin muhtelif kısımlarını bugün biribirine en sıkı bağlarla bağlıyacak olan kuvvet inkılâplarımız ve inkılâpçılık heyecanıdır. Millî birliği kuvvetlendirecek diğer bir âmil de halkın kendi muhiti dışındaki memleketi tanıması ve onunla alâkadar olmasıdır. Van'daki bir vatandaş İzmir'in nasıl kendinden bir parça olduğunu, onun vatandan ayrılmasının, nasıl kendine zarar vereceğini hissen olduğu kadar fikren de bilmelidir. Millî mücadele millî birliği his bakımından memlekete yaymakta en büyük âmil olmuştu. Şimdi bu his birliğini kültür birliği ve iktısat birliği halinde perçinlemek lâzımdır. Demiryollarının memleket parçalarını bağlayıp bir kül haline getirmesi bu yolda en değerli âmil olmaktadır.

Görülüyor ki millî bayramlar yalnız his terbiyesi, heyecan verme bakımından değil fikrî terbiye ve iktısat bakımından da faydalıdır. Türkiye halkı seyahate alışkın değildir. Bütün ömründe kasabasına gitmemiş köylüler görmek kabildir. Bilhassa Cümhuriyetin onuncu yılında her mer kezde yapılan büyük merasim en vurdum duymaz insana bile bir hareket isteği değilse bile bir görme merakı verecektir. Görmek için gideceği yerde bir çok şeyler de işitecektir. Dışardaki tesirlerin ruha girme ve onu harekete getirme kapısı göz ve kulaktır. Büyük bayramın heyecan taş-

ması ve fikir kaynaması en kapalı göz-den, en paslı kulaktan sızmak, en ücra köyün hareketsiz havasında göllenmiş bir ruhda bir ürperme vücude getirmek imkânını bulacaktır. Kabul etmek lâzımdır ki köylümüzün büyük ekseriyeti fikren ve ruhan çok iptidaîdir. Bu kadar inkişaf etmemiş bir insandan vatandaşlık vaziyfeleri ve iktısadî verimde yüksek'ik beklemek abestir. Büyük bayram köylünün ruhunu ve fikrini işlemek yolunda yapılacak ilk geniş hareket olacaktır. Bu geniş hareketin derinleşmekte de geri kalmamasına çalışmak lâzımdır. Burada en büyük vazife muallimlere ve talebeler düşer. Inkılâbı muhitlerinde yayacak köylere sokacak, köylüyü kafası işler insan haline sokacak muallimler ve talebelerdir. Muallimlerin ve talebelerin bu en mukaddes vazifeyi yapmak için istifade edecekleri, içlerinde doğacak büyük heyecanın kuvvetini müspet iş sahasına dökecekleri vakit onuncu yıl dönümü bayramıdır. Bu yalnız muallim ve talebelerin değil, memurların ve bütün münevverlerin vazifesidir. Köylere gitmek, muhitlerindeki halkla kaynaşıp kendilerinden ona bir şey vermek münevverler için bayram günlerinde yapılabilecek en zevkli iş olacaktır.

Münevverlerin halkla kaynaşması temin olunabilirse bayram günlerinin iki büyük tehlikesinden kaçınılacaktır. Bu tehlikelerden biri içki, biri de memur ve fikir aristokrasisinin halktan bir adım daha uzaklaşmasıdır. Yukarda bazı memleketlerde memurların sınıflaşması temayülünden bahsetmiştik; yüksek memur ve münevver aristokrasisi bize daha yakın bir tehlikedir. Bizde büyük ve büyüyecek memurlar çok defa halkla çok yakından ve sık teması bir zül, itibarlarını azaltacak bir hareket sayarlar; münevverlerin bir kısmı ise halktan âdeta tiksinirler. Bir memur- fikir aristokrasisine doğru gitmekte olan vatandaşlar halkın en samimî sevinç tezahürlerini halka mahsus bayağılıklar addederler. Şüphe yok ki kültür seviyesi yüksek bir halkın tezahürleri daha zevkli olacaktır; fakat halkın kültür seviyesini yükseltecek en mühim âmillerden biri de yüksek memurların ve münevverlerin halkla, bilhassa bayram zamanlarında, kaynaşmasıdır. Münevver bir arkadaşım geçen gün üç bayram gününde evinde hiç kalkmıyan bir içki sofrası kurduracağını ve arkasından pijamasını çıkarmıyacağını söylüyordu. Kendi hallerine kalırlarsa halkın mühim bir kısmının da kendi ayrı âleminde vakitlerinin epiysini içmekle geçirecekleri muhakkaktır. Yazık değilmidir ki biribirinden ayrılmağa başlıyan halkın bu iki kısmı ömürlerinin heyecan ve fikir velutluğu, biribirleriyle kaynaşma ve anlaşma , memleketi ve inkılâbı tanıma ve sevme imkânları itibariyle bu en zengin ve dolgun günlerinde kendi kabukları içinde sıhhatlerini israf ile vakit öldürsünler ve biribirinden kaçmanın, içkinin verdiği yes ve bedbinlik içinde uyuşsunlar? Eğer bir istatistiğini yapmak kabil olsaydı, bayram günlerinde içki sarfiyatının artmakta olduğunu görürdük. Bütün dünyada bu böyledir. Içki aleyhinde en büyük taassubu gösteren Sovyetlerde ve Amerika'da

içki sarfiyatı bayramlarda artmaktadır, tabiî polis avkaları da beraber. Halkı kurtaracak münevverdir. Onun için evvelâ münevveri kurtarmak lâzımdır. Bugünkü Türk münevveri, vüzuh hakkı için biraz şümullendirerek söylemek iycabederse halkın kuvvetlerini ve memleketin imkânlarını kâfi derecede yakından tanımadığı veya tanıyorsa da bunlarla elele olmadığı için yalnız ve biraz betbindir. Onu memlekete, hayata bağlıyan, ona didinme kuvveti veren fikir ve his manzumesi kâfi derecede işlenmiş ve beslenmiş değildir. Türk münevverinde fikir, fikir olarak, his, his olarak çok yüksek olabilir; zayıf olan fikirle hissin birliğidir. Fikirle hissin, heyecanın birleşmiş şekline "ideal,, ülkü denir. Memleketin terbiyesi ve idaresi, yani fikir, iktısat ve millî teşkilât yollarında yürütülmesi işlerini münevver veya münevver - memur, münevver - politikacı olmak itibariyle ister istemez omuzlarına almış olan insanların her şeyden evel ideallere malik olmaları lâzımdır. Ileri memleketlerde mekteplerde ideal terbiyesine büyük bir ehemmiyet verilmeğe başlanmıştır. Bugünkü vaziyet, Maarif teşkilâtımızın bugünkü elverişsizliği içinde terbiye işlerinin büyük kısmını mektep dışında yapmak ıztırarında olan bizler için ise geniş mikyasta ideal terbiyesi vermek için en mükemmel fırsat büyük millî bayramlardır. Bütün inkılâbımız ideal dersleriyle doludur.

Şunu da kaydetmek lâzımdır ki ideal terbiyesi için yalnız geçmişte yapılan işleri saymak kâfi değildir. Arkaya baktığımız zaman uzun asırları iki avuç içine sığmış görmek şüphesiz ki tükenmez heyecan ve inkılâbın seyri hakkında müspet bir fikir verir ve biliyoruz ki fikir ve heyecan idealin maddei asliyesidir. Fakat geriden alacağımız idealin kendisinden ziyade ilhamıdır, iştiyakıdır. Ideal, asıl manasında, ileriye, erişilemez kadar ileriye bakmak demektir. Memlekette şüphesiz birçok büyük işler, belki imkânın güç kucaklıyabileceği kadar büyük işler yapılmıştır. Fakat yapılması lâzım olan işlerin yapılanlardan daha çok olduğu da muhakkaktır. Her memleket, inkılâbın dinamik adımlarile yürüyen her millet için bu böyledir. Meselâ memleketimizde her şeye üstün tutularak biran evel ileri götürülmesi iycabeden biribirine bağlı iki ana iş Türk milletinin verimini ve kabiliyetlerini yükseltecek, teşkilâtlanmasını, modern manasında milletleşmesini temin edecek olan halk terbiyesi ve neslin ıstıfası (ırk sağlığı) işleridir. Münevverleri ve bilhassa genç münevverleri her vesile ile yapacağımız işler üzerinde düşündürmek ve ülkülendirmek icabeder. Büyük bayram esnasında halkı ve bilhassa gençliği tenvir işini kendine verildiği veya kendi içinden geldiği için yapacak olanların her şeyin üstünde bunu düşünmeleri lâzımdır, ta ki bu bayramın büyük bir devir adediyle harekete geçirdiği motörün kuvveti ziyan olmadan hareket tekerleklerine verilebilsin.

S A Ğ L I K

CÜMHURİYETİN SAĞLIK, BAKIM VE YARDIM İŞLERİ

TURKIYE cümhuriyetinin en parlak eser ve zaferlerinden biri de sağlık ve yardım işlerinin devletin esaslı ve siyasî ülküleri arasına alınması olmuştur.

"Sıhhat ve Içtimaî Muavenet Vekâleti,, tamamen Cümhuriyetin malıdır. Memleketin dört bir köşesindeki sağlık işerini, bakım ve yardım vazifelerini devletin beyini ile tanzim, eli ile idare ve gözü ile teftişten sonradır ki milletin ihtiyaçları ve dertleri anlaşılmış ve iycap eden tedbirler alınmıştır.

Cümhuriyetin sağlık ve yardım siyaseti başlıca şu işlerde toplanır:

Doğumu çoğaltmak, ölümü azaltmak.

Memleketi yabancı ellerden gelebile cek salgın ve korkunç hastalıklardan korumak.

Memleket içindeki salgın hastalıklara savaş açmak.

Milletin senelerdenberi kanını emen, kurutan, soy ve sopunu kıran sıtma, firengi ve verem gibi budun hastalıklariyle uğraşmak ve önünü almak.

Acı duyan, sancı çeken ve aklını oynatan hasta, sakat ve fakir yurttaşlara parasız doktor, hasta yatağı ve ilâç hazırlamak.

Devlet, İdarei Hususiye ve belediyelere ait sağlık işlerini ayırmak ve bunları onarmak.

Meslek mensuplarının sayısını çoğaltmak, ihtisaslarını yükseltmek ve icrayı sanatlarını intizama sokmak.

Milleti sağlık koruma işlerinde asrî vasıtalarla uyandıramk.

Elhasıl milletin sağlık standardını yükseltmek için ne yapılmak lâzım gelirse yapmak ve başarmaktır.

Ulkemizde sağlık ve yardım işlerini milletin ihtiyacı lie mütenasip olarak başarabilmek için ilk önce para lâzım idi. Işte Cümhuriyet Hükûmeti bunu her yıl yetişecek miktarda vermeği esirgemedi. Cümhuriyet sıhhiyesinin köylere kadar uzanan bakım ve yardım eli bu para sayesinde milletin elem ve ıstıraplariyle alâkadar bir "Ankara,, olduğunu millete pek kolaylıkla anatmış oldu.

Bugün Anadolunun herhangi bir köyünde "kıran,, çıkarsa, doğuramıyan bir anne olursa, çok çocuklu muhtaç bir ev varsa Ankaranın kulağı hemen duymakta;

Sıtmadan hummalar içinde kavrulan, frengi yaralarından acı duyan, trahomdan gözü kapanan yurtdaşlara Ankaranın müşfik eli hemen uzanmakta ve en kıymetli devalar ile koşmaktadır.

Görülüyor ki Cümhuriyet sıhhiyesinin bariz vasıflarından biri elini ve

gözünü köylere kadar uzatması ve milletin dörtte üçünün yaşadığı köylere kadar girmesidir. Bundan ötürü sıhhat işlerinin eser ve zaferlerini vatanın en uzak köşelerinde bile görmek bize nasip oldu.

Serhatteki Van, Kars Doğum ve Çocuk Bakım evleri; Erzurum, Diyarbekir nümune hastaneleri, Elâziz Emrazı akliye ve asabiye hastanesi, Yusufeli, Borçka, Kağızman muayene ve tedavi evleri hep şanlı cümhuriyetin birer örnekleridir.

Biz cümhuriyetten evelki devirlerde köy sağlık işlerinin ne kadar ihmal edildiğini ve buralara devlet kesesinden en ufak bir paranın bile harcanmasının nasıl esirgendiğini hiçbir vakit unutamayız ve unutmıyacağız...

Işte bu sebeptendir ki bugün on yıllık genç Cümhuriyetimiz yurdun en uzak köşelerinde ve hudut boylarında yaşayan yurtdaşların kalbinin en derin köşelerine kadar girmiş ve yerleşmiş bulunuyor.

Cümhuriyet sıhhiyesi ilk önce memlekette sağlık işlerini başaracak unsurları yetiştirmeğe ve vasî ülkemize yetişecek miktara vardırmağa çalıştı.

Bunun için de Istanbulda bir "Leylî Tıp Talebe Yurdu,,, "Leylî Ebe Yurdu,, ve niharî "Küçük Sıhhat Memurları Mektebi,, ni açtı.

Tıp yurduna Darülfünunun Tıp Fakültesine devam eden sivil efendilerden hususî şartlara bağlı olarak her yıl yüzlerce talebe alınmış, bunların ibate, iaşe, ilbas ve hatta ufak tefek cep harçlıkları bile devlet kesesinden temin edilmiş ve bu suretle memlekete yüzlerce doktor yetiştirilmiştir.

Ebe yurdunda belediyelerin ihtiyacı olan ebelerin yıldan yıla çoğaltılmasına himmet edilmiş oldu.

Anadolu ve Istanbuldaki sıhhat memurları mektebinden de devletin kasaba ve köy sağlık işleri için esaslı ihtiyacı olan yaya ve atlı küçük sıhhat memurları yetiştirildi.

"Hilâliahmer Hasta Bakıcı Mektebi,, ise hastahane, doğum ve çocuk bakım evleri gibi sıhhat müesseselerinin pek ziyade ihtiyacı olduğu hasta bakıcı hemşirelerini memlekete hediye etmiş oldu. Bunlar nazarî ve amelî olarak en esaslı ve en asrî bilgilerle nurlandırılıyordu. Yıldan yıla sayıları çoğalan bu şefkat timsallerinin memleket sağlığı hususunda yaptıkları gayret ve hizmet cidden şükrana ve kayda değer.

Cümhuriyet bir taraftan bu gibi kıymetli sıhhat mensubinini yetiştirmeğe çalışırken diğer taraftan da memleketin sağlık işlerini bir yola, nizama koymak mecburiyetinde kalmıştı. Bu ülküye bağlı ve sadık kalan "Sıhhiye,, yıldan yıla "Büyük Millet Meclisi,, nin yüksek kanun, karar ve "Devlet Şurâsı,, ından geçen nizamları ile bir intizam devrine girmiş bulunuyordu.

Sayısı 3 0- -40 ı bulan bu yüksek Cümhuriyet işlerinin başlıcalarını burada kısaca söylemek borcumuzdur:

Umumî hıfzıssıhha kanunu, tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair kanun, etıbbanın hizmeti mecburesi hakkında kanun, sıtma mücadelesi kanunu, sular kanunu, Türk kodeksi kanunu, frenginin men ve tahdidi sirayeti hakkında kanun, etibbanın sıtma enstitülerinde staj yapması hakkında kanun, merkez hıfzıssıh-

ha müessesesi kanunu, hususî hastahaneler kanunu, uyuşturucu maddeler kanunu ve saire..

Cümhuriyetin bir şahesri sayılan 309 maddeli "Umumî hıfzıssıhha kanunu,, devlet ve milletin sağlık işlerinde vazife ve salâhiyetlerini bir kül halinde toplanmıştır.

82 maddeli "Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair kanun,, ise uzun yıllardanberi tababete ait meslekî işlerin ihmal edilen esaslarını meydana koyan başlıca bir cümhuriyet eseirdir. Bugün bu kanun sayesinde bütün tıp ve sıhhat mensuplarının hak ve salâhiyetleri, mesleklerinin haysiyet ve şerefleri tamamen tesbit ve tesis edilmiş bulunuyor. Bu kanuna istinaden yapılan "ihtisas,, ve "Etıbba Odaları,, nizamnameleri de tıp meslekinin şerefini kurtaran ayrı birer zaferi olmuştur.

Bunların havi olduğu hükümler sayesinde Türkiyede üfürükçülük yalancı hekimlik tarihe karışmış bulunuyor. Cahil ebeler, cerrah taslakları, dişçi berberler ve kabineleri kahve köşelerinde bulunan sünnetçilerin yıllarca yapmakta oldukları faciaların önüne geçilmiş oluyor.

"Etıbbanın himzeti mecburesi hakkında kanun,, ise Anadolunun yıllar ve asırlardanberi doktorsuz kalan köşelerine, hudut başında yaşayan yurtdaşlara doktor göndermeyi temin etmiştir.

• Bu kanun sayesindedir ki şarkta ve serhatteki vilâyet ve kazalar doktor yüzü görmeğe muvaffak olmuştur. Türk köylüsü Cümhuriyetten evel yıllar geçer köyünde sağlık işlerini güden ve onaran bir memura raslamazdı. Acı ve sancılar içinde kıvranan köylüye deva ve şifa getiren bir devlet memuru görmek nasip olamazdı.

Hudut boyunda yaşayan annelerimizin çocuklarını hep cahil, pis ebe taslakları doğurtuyor ve tabii çoğunu öldürüyorlardı.

Yurt çocukları hep konu komşunun sağlık verdikleri kocakarı ilâçlarından şifa bekliyorlardı.

Yralanan, incinen, kırılan insanlara cerrah adı altındaki acemi operatörler bakıyor ve çoğunu sakat bırakıyorlardı.

"Sıtma mücadelesi kanunu,, ise Anadoluda sıtmadan titriyen, sararan ve dalaklanan millete bir şifa eksiri gibi tesir etmiş oldu. Yıllar, asırlardanberi milletin en amansız bu derdini bilen, anlıyan olamamıştı. Memleketin hemen her tarafını saran bu âfetten milletin kanı kurumuş, nesli tükenmiş ve ocağı sönmüş bulunuyordu.

Bugün on seneye yakın bir zamandanberi sıtma mıntakalarında açılan savaş zaferle nihayet bulmak üzeredir. Âfetin hışmından kurtulan köylerde şimdiden çocuk ölümleri azalmış ve nesil çoğalmağa ve yıllarca refah ve saadet görmeyen halkın yüzü gülmeğe başlamıştır. Sade bu mıntakalarda çalışan doktorların sayısı 90 ve küçük sıhhat memurlarınınki ise 313 bulunuyor.

Bu mıntakalarda iki milyonu geçen nüfusun 1,677,908 kişisi doktorlar tarafından muayene edilmiş, bunlardan dalaklı ve sıtmalı olan yarım milyon kişi tedaviye alınmıştır.

Buralarda halka dağıtılan ve verilen parasız kinin miktarı 30.000 kiloya

yakındır. Bundan maada Ziraat Bankaları vasıtasiyle sattırılan devlet kinini de 10.000 kiloyu geçiyor. Ayrıca mıntaka haricinde muhtelif sıhhî teşkilât vasıtasiyle sarfolunan kinin miktarı da 11,000 kiloya yakın bulunuyor.

Sıtma mücadele mıntakalarında hastalığı insana getiren sivrisineklerin üremmemesi için yapılan toprak ıslahatı kayde değer yekûna varmıştır. Buralarda kurutulan bataklıkların genişliği 143,465,578 metremurabbaı ve açılan kanalların uzunluğu da 387,101 metredir.

Velhasıl bugün Anadoluda 3,756 kasaba ve köyde yaşıyan halk sıtma savaşının kontrolu altında ve gözü önünde devlet sigortasına girmiş bulunmakta ve emin bir surette yaşamaktadır.

Anadolunun asırlardanberi ateş halindeki frengi ocaklarına amansız savaş açan yine Cümhuriyet Hükûmeti olmuştur. Frengi son asırda Anadolunun en umulmayan yerlerine, en harim köşelerine kadar sinsi sinsi girmiş soy düşmanı bir âfet idi. Frengi yüzünden nam ve nişanı kalmıyan köyler bir baştan öbür başa durmadan genişliyordu. Frengi ocakları diye şöhret alan kasaba, köylerimizi yıllarca arayan ve soran bulunmadı. Bir vakitler yarım yamalak tedbirlerle gayesiz ve şuursuz yapılmak istenilen mücadele de seneler geçtikçe hızınıkaybetmiş ve bir şey yapmağa muvaffak olamadan dağılmıştı.

Cümhuriyet, âfetin kesif bulunduğu bu mıntakaları tesbit ederek ciddî bir savaş açmış ve buraya en yüksek mütehassıslarını göndererek işe başlamıştır. En kıymetli ve kudretli ilâçlarla muvaffakiyet kazanan bu hamle sayesinde bugün bu yerlerde yeniden yeniye hayat ve nesil fışkırmağa başladığını görüyoruz.

Oralarda herhangi bir köye giderseniz frengi mücadele memurunu bir hastanın kanına Neosalvarsan şırınga ederken bulursunuz. Diğer bir yerde bir seroloğun bir köyün bütün kanlarında frengi izlerini ararken görürsünüz.

Bugün Cümhuriyetin sadece sıtma ve frengi mücadelesine sarfetmiş olduğu para on milyon liraya yakındır. Hayatın ve nüfusun kıymetini çok iyi anlamış olan hükûmetimiz milleti bu âfetlerden korumak ve kurtarmak üzere hiçbir şeyi esirgememiştir. Buhranlı senelirnde bile bu savaşların devamını hatta genişlemesini istemiştir.

Şark ve cenup vilâyetlerimizin bazı yerlerinde yayılmak ve yerleşmek istidadında görünen diğer bir içtimaî âfet ile mücadeleye başlayan ve bu işi başaran da yine Cümhuriyet sıhhiye-sidir.

Trahom denilen bu göz hastalığı küçükten büyüğe kadar bir aileye hücum ederek ne ıstıraplar çektirmiyordu.

Bu hastalıktan gözü irinlenerek çapaklanarak nihayet kör olan ve bir değneğe iltica eden yurtdaşların sayısı yıllar geçtikçe çoğalıyordu.

Cümhuriyet bu mıntakaları seçerek gezerek buldu ve esaslı bir savaşa başladı. Vasi teşkilât yaptı. Birçok kıymetli göz mütehassıslarını işe alarak paralar harcadı; hastahane ve dispanserler açtı velhasıl durmadan çalıştı.

Bugün bu teşkilâtın bulunduğu

mıntakada 327,506 nüfusa dispanserde 1,914,614 ayak tedavisi yapılmış ve 5,380 kişi de hastahanede yatırılarak bakılmıştır. Yapılan göz ameliyatlarının sayısı 37,315 i geçmiştir. Görmek gibi pek kıymetli bir nimetten mahrum kalacak derceede ıstırap çeken halka yapılan bu yardım ve iyilik doğrusu her türlü sitayişin üstündedir.

Nüfus siyasetini en ehemmiyetli bir ülkü halinde göz önünden ayırmıyan Cümhuriyet Hükûmeti muhtelif vilâyetlerle "Doğum ve Çacuk Bakım Evleri,, açılmasını geciktirmemiştir. Bugün sayıları ona varan bu sıhhat müesseseleri iş bilen mütehassısların elinde günden güne yükselmektedir. Buralarda en ümitsiz annelerin doğacak yavruları kurtulmakta, en sıska ve hastalıklı çocuk nesli şifa bulmaktadır.

Bu yurtların en faydalı bir çalışması da milleti sağlık terbiyesi hususunda uyandırması ve annelerimize çocuk bakımı bilgileri öğreterek nurlandırmasıdır.

Bu müesseselerin meşkûr mesai ve faaliyeti sayesindedir ki müteassıp diye tanınılan Anadolu annesi hiç utanmadan gelip derdini göstermekte ve dermanını aramaktadır. Doğum ve Çocuk Bakım Evlerinde yedi senede 7025 kadın yatırılarak ve 41483 kadın ayakta olarak tedavi edilmiş ve pek mühim ameliyatlar yapılmıştır. Çocuk kısmında ise bine yakın çocuk yatırılarak ve 88,202 çocuk da poliklinikte tedavi olunmuşlardır.

Içtimaî yardım sahasında diğer bir zafer de Anadolunun dört bir köşesinde en güvenilen mütehassısların toplandığı "Nümune hastahaneleri,, açılması olmuştur. Buraya müracaat eden bütün hasta ve yaralılar her türlü şefkat ve nüvazişe mazahr olmaktadırlar.

Ankara "Gazi Nümune Hastahanesi,, nin yeniden yapılan ve bugün açılan "Ismet Paşa Paviyonu,, Avrupada bile benzeri az asrî ve yüce bir şefkat ocağıdır.

Nümune hastahanelerinin dokuz senelik çalışmalarını göstermek üzere bunlara elli bine yakın hasta ve yaralının yatırılarak ve 200,000 den çok hasta ve yaralının da ayakta tedavi edildiğini söylemek yetişir.

Içtimaî yardımın cümhuriyetteki bariz inkişaflarından biri de "Muayene ve Tedavi Evleri,, nin açılmasıdır. Sayıları 150 olan ve yurdun her tarafına yayılmış bulunan bu disyanserleri Hükûmet tabiplerimiz idare etmekte ve her sınıf halka açık bulunmaktadır. Bunlarda hastalara parasız ilâç verilmekte, yaralılara pansuman ve hatta küçük ameliyatlar bile yapılmaktadır.

Bu müesseselerde şimdiye kadar 12,835 kişi yatırılarak ve 1,835,377 k-i şi de ayakta tedavi edilmiştir.

Memlekette ilk devlet "Verem Sanatoryom,, unu açan yine cümhuriyet olmuştur. Heybeliadanın pek güzel bir yerinde 125 yataklı olan bu müessesede her sınıftan açık veremliler parasız tedavi edilmektedir. Burada binlerce veremli yurtdaşlarımız en olgun ve hassas mütehassıslarımız elinde en asrî tedaviler ile şifa bulmaktadır. Memleketin çok ihtiyacı olan bu müessesenin kadrosu ve yatak adedi yakın zamanlarda çoğaltılacağı muhakkaktır.

Yıllar, asırlarca en iptidaî bir şekil-

de bırakılan Üsküdar "Tımarhane,, si Cümhuriyette kapatılmış ve yerine tamamen asrî bir sıhhat müessesesi olan Bakırköy "Emrazı Akliye ve Asabiye hastahanesi,, açılmıştır. Bugün 1,500 ü geçen hasta yatağı ile bu müessese yüksek mütehassısların elinde Avrupada bile benzeri nadir bir ilim ve fen ocağı haline gelmiştir.

Bundan maada Anadolunun orta ve uzağının ihtiyacını düşünen Vekâlet biri Manisa diğeri Elâziz'de olmak üzere ellişer yataklı diğer iki akıl ve sinir müessesesi daha açmıştır.

Güzel İzmirin Karşıyakasında açılan "Sağır - Dilsiz ve Körler müessesesi,, de tamamen bir cümhuriyet eseri ve ülkemizde ilk işitilen ve görülenidir. Burada mütehassıs hocaların ülkülü çalışmaları ile işitmek, söylemek ve görmekten mahrum yavrularımıza nur, bilgi verilmekte ve sanat öğretilmektedir.

Cümhuriyetin Ankarada yeniden tesis ettiği "Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi,, devletin sağlık koruma işlerini dirije eden ve milletin sağlık standardını yükseltecek olan bir ocaktır. Burada bir taraftan devletin sıhhat teşkilâtında iş alan ve alacak doktorların bilgileri yükselecek ve bu işlere yarar hale getirilecek, diğer taraftan yurdun aşı ve serum gibi ihtiyaçları hazırlanarak memleketin her tarafına gönderilecektir. Milletin yediği ve içtiği şeylerin nümuneleri hep burada toplanarak birer birer tahlilden geçerek kıymetleri meydana çıkarılacak ve fayda ve zararları anlaşılacaktır.

Benzerine yabancı illerde bile nadir raslanan bu müessese denilebilir ki Cümhuriyetin en şanlı ve şerefli ve milletin duygu ve ihtiyaçlarına en iyi cevap veern bir varlığı olmuştur.

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin mühim bir zaferi de teşkilâtında vazife alan sıhhat mensuplarının devlet merkezinden ve bir elden tayine muvaffak olmasıdır. Filhakika yakın ve uzak vilâyetlerdeki sağlık ve yardım işlerinin düzgün gitmesi için bundan başka çare olamazdı. İhtisasa pek ziyade ehemmiyet veren Vekâlet kendi işlerini lâyıkiyle görecek ve kendi teşkilâtında vazife alacak memurların en iyilerini ve işe yarayanlarını seçmesi tabiî bir hakkı idi. İşte hususî kanunu ile buna muvaffak olan Vekâlet yıldan yıla vilâyet ve belediye teşkilâtı sıhhiyesini de bir nizama sokmuş ve muvaffakiyet kazanmış oldu. Bunun semeresi olmak üzere vilâyetler ve belediyeler sağlık ve yardım işlerine daha ziyade ehemmiyet vermek mecburiyetinde kaldılar. Ve buna ait bütçelerin yekûnu kabardı. Cümhuriyetin on senelik ilk devresinde vilâyet hususî idarelerinden sağlık işlerine sarfedilen para 36.551.000 lirayı geçmektedir. Belediyelerin sağlık ve yardım işleri için harcadıkları para da 24.108.000 lirayı bulmaktadır.

Sağlığı koruma terbiyesine pek ziyade ehemmiyet vermekte olan Cümhuriyetin bu işi lâyıkiyle başarabilmek üzere bütçesinin genişliği nisbetinde en lüzumlu ve işe yarar işleri de yapmağa muvaffak olmuştur.

Büyük şehir ve kasabalarda sayıları gittikçe çoğalan "Sıhhî müze,, ler halka en kolay ve sade bir tarzda sağlığın nasıl korunacağını göstermektedir. Her gün ve binlerce kişi tarafından gezilen bu müzelerde parasız da-

ğıtılan "Sıhhî Müze Rehberi,, yardımı ile okuma bilen yurtdaşlar bulaşıcı hastalıklar hakkında en lüzumlu bilgilerle nurlanmaktadır. Bu müzelerden yalnız İstanbuldakini gelip ziyaret eden yurtdaşın sayısı dokuz sene içinde 685,927 kişiye varmıştır.

Sayıları onbeşe varan sıhh ve içtimaî sinema filmleri, sineması bulunan bütün şehir ve kasabalarımıza muntazam bir programa göre ve sırası gözetilerek gönderilmektedir. Bunlar halka, mektep hoca ve talebesine, annelerimize ve şanlı ordumuza günlerce parasız gösterilmekte ve iycap eden bilgiler sağlık mensubini tarafından seyredenlere anlatılmaktadır.

Bu filmler arasında sıtma, frengi ve verem gibi bütün hastalıkları anlatanlar olduğu gibi çocuk bakımı, diş ve ağız bakımı, temiz su ve sağlığın kıymetini gösterenleri de vardır.

Okur yazar halkı sağlık hakkında nurlandırmak ve uyandırmak üzere halk dilinde yazılan ve basılan yaprak yazı, risale ve eserlerin binler, yüzbinlercesi en ücra kasaba ve köylere kadar dağıtılmıştır.

Bulaşıcı hastalıklara karşı milletin bilgisini çoğaltmak ve yeni nesle kolayca öğretmek üzere yüzlerce bastırılan renkli duvar levhaları Halkevleri, halk dersahneleri, Millet ve yurt mektepleri ve hatta istasyonlara kadar gönderilerek astırılmıştır.

Bundan başka tıp ve sıhhat mensuplarının meslekî bilgilerini yenilendirmek ve tazelendirmek maksadile mesleke ait eser ve kitaplar telif ve tercüme ettirilerek bastırılmış ve teşkilât ve müessesata demirbaş olarak dağıtılmıştır.

Memleketin sıhhî ve içtimaî coğrafyası da ilk defa olarak Cümhuriyette basılan bir Cümhuriyet eseridir.

Hulâsa: Geçirdiği ilk on yıl içinde yaptığı ve başardığı işlerle Cümhuriyetin "Sıhhat ve İçtimaî Muavenet,, i ve onun saygı değer başı ne kadar öğünse hakkı ve yeri vardır.

E S K İ   E S E R L E R

BİR İNKILÂP MÜZESİ İÇİN

ABDULHAK ŞINASI

CUMHURİYETİN onuncu yıl dönümü tesit edildiği, fikirlerin inkılâp mefhumlariyle daha çok meşgul olduğu ve şahsî düşüncelerin umumî menfaatlere daha çok yer verdiği bu coşkunluk günlerinde yapılan şenlikler arasında nazarı dikkatimizi bir inkılâp müzesi tesisindki büyük faydalara celbetmek fırsatı kaçırılmamalıdır.

Böyle bir projeyi ortaya yeni atılmış bir fikir diye çıkarmıyoruz. Bu arzu ilk önce inkılâp mücadelelerini yaşamış ve inkılâbı başarmış olanlar arasında doğmuştur. Ve tatbikine geçmek hem hatıralarını taziz etmek, hem arzularını yerine getirmek olacaktır.

Bir inkılâp müzesi açmak yolunda ilk teşebbüs, Necati Beyin vekilliği zamanında, doğrudan doğruya Maarif Vekâleti tarafından yapılmıştır O zaman bunun Ankara Etnoğrafya müzesinin bir şubesi, Inkılâp şubesi olarak açılması düşünülmüş.

Asarı Atika ve Müzeler Müdürü Hamit Zübeyir Bey "Tarihî âbidelerimizi koruyalım,, ünvaniyle yazmış olduğu ve C. H. F. neşriyatından olarak basılan risalede buraya eşya toplamak için Necati Beyin imzasiyle tamim edilen rehberin bir suretini dercetmiştir. Bu teşebbüs üzerine Ankara Etnoğrafya müzesinde tarihî kıymetleri olan birçok fotograflar, resimler, ilk Millet Meclisinde Gazi'nin kullanmış oldukları masa ve koltuk ve Meclise ilk çekilen bayrak gibi kıymetli birkaç parça ve inkılâp tarihiyle alâkadar sair bir hayli tarihî eşya da toplanmış. İşte bunlar açılacak müzenin küçük bir nüvesi demektir.

Maarif Vekâletinin tasmim ettiği bu müzenin başlangıcı için Mondros mütarekesini tesbit etmiş olduğu tamimden anlaşılıyor.

Bu güzel fikrin doğrudan doğruya bir Vekâlet tarafından ortaya konduğu halde ne gibi müşküller ve mani - lerle hâlâ tatbik edilemediğini adamakıllı bilemiyoruz. Fakat ihtimalki bir münasip bina tedarik olunamaması başlıca bir mani teşkil etmiştir.

Gazi'nni Anadoluya geçmeden evel İstanbulda Şişli'de oturmuş ve vata - nın kurtuluş plânını içinde hazırlamış olduğu ev de hâliyle muhafaza edilmek gayesiyle seneler var ki sahibinden satın alınmıştı. İstanbul belediyesi bu husustaki görgüsü sayesinde bütün Türkiye belediyeleri arasında ilk olarak bir İnkılâp müzesi tesisine ve bunu bu evde tesise karar vermişti. 1929 senesinde İstanbul valisi ve belediye reisi Muhittin, İstanbul mebusu üstat Halil Ethem, müderris Köprülü zade Mehmet Fuat, Doktor Ahmet Süheyl, Hayrettin Nedim, ve vilâyet mektupçusu Osman Nuri Beylerden

mürekkep mütehassıs bir heyet bu işle uğraşmağa başladı. Ve bu sayede orada da bir takım tarihî fotograflar ve tablolar, Gazi'ye ait 100 kadar fotografi agrandismanı, muharebede ve mütarekede işgal altına alınan memleketlerimizin ve İstiklâl harbinden sonra kurtulmuş Türkiyenin haritaları, Gazi'ye ait bazı elbiseler, Gazinin Sarayburnunda harf inkılâbı münasebetiyle söyledikleri bir nutka ait bloknota, şapka inkılâbına ait resimler ve Gazi ile Türk inkılâbı hakkında türkçe ve yabancı dillerdeki eserler gibi bir hayli hatıra ve vesikalar toplanmış bulunmaktadır.

Bu İstanbul inkılâp müzesi için uğraşılırken son inkılâbı iyice anlatabilmek için eser, vesiyka ve eşya toplamakta en evel Tanzimat devrine kadar çıkılması düşünülmüş. Daha sonra Tanzimat devrinin de Türklerin garplılaşmasına başlangıç addedilemiyeceği ve bunun için herhalde daha ilerilere, tâ Uçüncü Sultan Ahmet ve Sadrazamı Damat İbrahim Paşa devrine kadar gidilmesi lâzım geldiği kararlaştırılmış ve üç sene kadar bu yolda çalışıldıktan sonra İnkılâp müzesinde toplanan bu türlü eşya, kitap, mecmua, gazete ve sairenin başlı başına bir müze teşkil edecek miktarı bulduğu görülmüş. Belediye kanununda varidatları 500,000 liradan fazla olan belediyelerin birer Halk müzesi ve birer Halk kütüphanesi açmaları hakkındaki kanunî mecburiyet de göz önüne getirilerek Şişli'deki İnkılâp müzesinde toplanan bu türlü eşya, kitap ve sairenin Beyazıt'ta açılacak olanHalk müze ve kütüphanesine nakliyle Gazi Evi'nin yalnız son inkılâplara tahsisi kararlaştırılmış.

Bu yolda üçüncü teşebbüs olarak İstanbul Halkevi müze ve sergi şubesinin Ayasofya hamamı binasının burada muhtelif sergiler tertip olunmak ve Cümhuriyetin Onuncu yıl dönümü münasebetiyle de cümhuriyettenberi yapılan inkılâpları gösteren bir sergi tertip edilmek üzere tahsis olunması hakkındaki müracaatı zikredilebilir. elverişli diğer bir bina bu işe tahsis Ne o hamam binası ne de ona benzer olunamadığı için bu teşebbüsün de teahhura uğramış olması yazık olmuştur. Zira bu sergi ileride açılacak bir İnkılâp müzesi için kıymetli bir hazırlanış teşkil edebilirdi.

Bu sene Ankara Halkevinin müze ve sergi şubesi de bir İnkılâp müzesi tesisi fikrinin tatbikine geçilmesi için dördüncü bir teşebbüs icra etti. Maksadımız ilk önce cümhuriyetin onuncu yıl dönümüne bir müze başlangıcı yetiştirmekti. Bu hususta Şevket Süreyya Bey 27 mart 1933 tarihli bir rapor vermişti.

Bu teşebbüsün diğerlerinden fazla bir muvaffakiyete mazhar olacağını ümit etmekteyiz. Zira memnuniyetle söyliyebiliriz ki Cümhuriyet Halk Fırkası böyle bir İnkılâp müzesi teşkili projesini esas itibariyle kabul etmiştir. Ve evelki teşebbüs üzerine Etnoğrafya müzesine gelmiş bulunan eşya içinde şimdi teşhire lâyık olanlarının bu müzeye devri de tekarrür etmiştir.

Müze denince en evel bir bina lüzumu hatıra gelebilir. Ve böyle bir müze için en muvafık bina hiç şüphe yok ki Büyük Millet Meclisinin eski tarihî binasıdır.

1880 senesinde Maarif Nazırı Münif Paşa Istanbul Asarıâtika müzesinin Çinili köşkte küşat resminde söylediği nutukta: "Bu içinde bulunduğumuz bina da bir antika hükmündedir„ diyor. Inkılâp müzesi eski Millet Meclisi binasında açılırken de "Bu içinde bulunduğumuz binanın da İnkılâp müzesinde yeri vardır„ denilebilecektir. Bu binaya hiç el sürülmemeli ve o eski tarihî eşyasiyle olduğu gibi kalarak ancak böyle bir İnkılâp müzesine inkılâp etmeliydi. Maksat inkılâbı teşhis etmek olduktan sonra o devri canlandırmak ve yaşatmak için en mühim inkılâp kararlarının içinde alınmış olduğu bina ne kadar yerinde, ne kadar elverişli ve ne kadar yakışık alır bir binadır!!

Yine memnuniyetle söyliyebiliriz ki Cümhuriyet Halk Fırkası bu fikri de esas itibariyle tasvip ve müze için burayı vadetmiştir. Binaenaleyh katiyetle ümit edilebilir ki böyle bir müze açılacak ve bu binada açılacaktır.

Topraklarımızın içlerine eski hatıraları gibi gömülmüş birçok eserleri yabancı ellerin buralardan kazıyarak ve sökerek tâ Berlin, Londra, Paris ve Amerika gibi uzak diyarlara götürmelerine vaktiyle göz yummuş olduğumuz malûmdur. Eskiden böyle tarihî ve bediî büyük kıymetleri olan binlerce eserleri tamir etmedik, yıktık; muhafaza etmedik, kaçırdık. Bunlar, kıymetlerini bilen ellerle taş taş nakledileerk yabancı müzelerde boy boy ve uzun uzun yeniden teşekkül ettiler. Şimdi o müzelerin en muhteşem parçaları arasında bulunuyorlar.

Elimizde kalan tarihî vesikalarımızın, millî yadigârlarımızın mühim bir kısmı da kıymet bilmemezlikle tahrip edilmiş bakımsızlık yüzünden ziyan olmuş, göçlerde bozulmuş yahut yangınlarda yanmıştır.

Inkılâp sayesinde gözleri daha çok açılmış milletimiz ve müzelerin kıymetini öğrenmiş nesillerimiz için her zaman mümkün olan, her zaman tekerrür eden bu ziya ve ziyanların önüne geçmek üzere içinde en kıymetli hatıraların saklanacağı böyle bir müzenin açılmasını temin etmek bir vazife olmuştur.

Avrupada bu yolda müzeler ve vesikalar ve hatıralar insana gına verecek kadar çoktur.

Bu tarihî vak'aların çoğunun ehemmiyetleriyle bir tezat halinde olan çerden çöpten binalarda geçmiş olduğu hatırlanır, mütemadiyen harp ve icraat ile meşgul, gerek asker gerek sivillerin o hümmalı faaiyet, hayat ve memat günlerinde tabiî vesaik ve dosyaların iyice toplanması ve muhafazası ile meşgul olmağa hiç vakit bulmamış oldukları düşünülür, ve vesika ve yadigârların bir kısmı dağınık şehirlerimizde arada sırada seyahat etmek mecburiyetinde kalan memur ve askerlerin yanında bulunduğu hesap edilirse böyle bir müzenin ne gibi kıymetli hatıraları mahvolmaktan kurtaracağı takdir ve edeceği büyük hizmet teslim edilir.

Eğer bu eserleri biz şimdi toplayamıyacak olursak zamanlar geçtikçe bunların da birbirine karışmaları, unutulmaları, kaybolmaları, yanmaları, mahvolmaları mukadderdir. Bu mükerrer teşebbüsler bu müzenin ne kadar tabiî bir ihtiyaca tekabül ettiğini gösteriyor.

En evel derlenecek eşya mevcutlarının aranılması ve faaliyet sahası olarak en zengin muhitlerin tesbiti işi düşünülmelidir. Esasen bu hatıra ve vesikaların en çoğu kimlerde bulunabileceğini de o meşhur büyük nutkunda yine bizzat Gazi tesbit ve işaret etmiş bulunuyor.

Derlenecek olan eşya ve eserler ne gibi şeyler olabilir? Resmî vesika - lar, neşrolunmamış hususî not ve hatıra defterleri, fotoğraflar, her türlü resimler, hatıralar, plânlar, bütün neşriyat, (Bunlar için müze dahilinde bir kütüphane tefrik ve tahsis edilebilir), bilhassa, esir edilmek istenen büyük bir milletin buna isyanını, ve bütün halkın iştirakiyle yapılan millî mücadele devrini, millî mücadelenin hem millî hem de beynelmilel ne çetin şartlar içinde cereyan ettiğini, millî istiklâli kurtarmak için kadınlar ve çocukların bile harpten ibaret bir hayata katlanmalarını gösterecek ve canlandıracak bütün yadigârlar, ne varsa, her şey.

Lâkin bir hayli mühim eşya ve vesikaların mevcudiyeti tesbit olunsa bile en mühim mesele ötede beride ve ötekinin, berikinin elinde kalmış olan bu şeylerin müzeye geçmesini, müzeye verilmesini temin etmektir. Para ile tedarik edilmez vesikalar nasıl toplanabilecektir? Maarif Vekâletinin demin zikri geçen rehberinde "Inkılâp müzesine müteallik eşya Maarif Vekâleti vasıtasiyle ve yahut doğrudan doğruya müzeye gönderilir,, deniliyor. Belki gönderilmekten ziyade toplanmanın, alınmanın nasıl olacağı izaha değerdi.

Bizde böyle müesseselerin faaliyetine pek alışılmamış olduğundan bu müzenin tesis edilerek ve halka gösterilerek herkesi elindeki hatırasını daha masun ve daha yüksek bir yer olarak ona devir ve teslim etmeğe teşvik etmek iktiza eder. Nasıl ki bu harplere iştirak etmiş askerlerin bizzat kendileri yahut ölmüş olan bazılarının aileleri tarafından Askerî müzeye verilmiş ve orada toplanmış bu yolda hayli eşya vardır. Bundaki millî menfaat izah edilebilir ve belki bazılarını teşvik etmek için müzede teşhir olunan eşyayı verenlerin isimleri de yazılarak şahsî şeref hisseleri daha fazla tanıtılabilir. Ve yine meselâ "Samsun,, "Erzurum,, , "Sıvas" salonları ayrılarak ve oralardan gelen eşya bu odalarda tasnif edilerek inkılâba hizmet etmiş şehirlerin hususî hizmetleri müşterek bir kül halinde îlâ edilebilir ve böylece o mahallerin bu esere alâkaları çoğaltılabilir.

Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü şenlikleri münasebetiyle yapılan tezahürler müzeye girebilmesi haklı ve makul eşyanın verilmesine doğru bir cereyan hasıl ederse bu âtî için kâfi bir muvaffakiyet işareti olurdu. Duyulan heyecanın cüz'i bir kısmı bu işe tahsis edilse muvaffakiyet için yeter. Keşke bu merasim vesiylesiyle sergilerde ve Halkevlerinde böyle tarihî eşyanın toplanmasına bir başlanılabilse! Damlaya damlaya göl olur, derler. Birer birer toplana toplana da müze olur.

Diğer taraftan tabiî olarak bu müzede inkılâbın ilham ettiği ve yahut icraatının esbabı mucibesi gibi hatırlatmak istediği bazı manzaraları mu-

savvir sanat eserleri de yer alacaktır. Fakat diğer eşyanın hayat ve hakikatlerinden gelen esaletlerini bozmamak, onlar da ayni samimiyet ayarında olmak üzere bütün bu sanat eserlerinin samimî ve bediî kıymetleri olmalarına son derece dikkat etmeli ve buraya zoraki, mübalâğalı ve acemi, bulâsa adî eserlerin girmemesi hususunda pek titiz davranmalıdır.

Müzeyi tanzim, eşyayı tasnif ve tertip için kat'î, muhakkak surette bir müze mütehassısı ister. En evel eşyanın masuniyeti ve emniyeti temin edilmelidir. Yaz ve kış hararet farkının tadili, eşyayı el sürülmeğe, bozulmağa, çalınmağa karşı vikaye, sonra yangına karşı muhafaza edecek tertibat alınmalıdır. Ve hatta en mühim ve tek parçalar için yangından masun bir hazine dairesi inşası lâzım olabilir

Bu tanzim ve tertip işinde şuurlu ve ilmî bir tasnif ister. Eşyanın en ufak bir parçasının tasnifi, tanzimi, teşhiri ve tenviri bir ihtisas ve bir zevk işidir. Maksat gösteriş tezahüratı değil samimî ve tarihî bir ihya, bir rökonstrüksiyon olmalıdır. Ve bu itibarla herşey geçmiş hayatın hakikatine mutabık bir halde olmalıdır. Mademki bu mucizeler yapılmıştır, şimdi bunları yalnız söyletmek lâzımdır. Ve hiçbir veçhile haykırtmak istemeğe lüzum yoktur.

Bu iş için mevcut müzelerde ehliyetlerini göstermiş olan müdürlerden birini intihap etmek en evel hatıra gelebilir. Fakat kim bilir iktidarlarını göstermek fırsatını bulmamış nice gençlerimiz de vardır. Tekrar etmeli ki hayatın en büyük kahramanlığa yükselmiş olduğu o zaman, ihya edilebilmek için, en büyük hakikate yükselmiş sanatın tam ve olgun şuuruna lüzum gösterir.

Binası zaten mevcut olan böyle bir müzenin Ankara'ya ne kadar yakışacağını ve onun kıymet ve ehemmiyetini ne kadar arttıracağını düşününüz! Ankara'yı görmeğe gelen Türkler ve yabancılar onunla birlikte bu müzeyi görecek ve bunda şehrin manasının bir nevi remzini ve yüksek bir ifadesini bulacaktır. Müze yalnız geçmiş şeylerin hatırasını taziz eden bir âbide değil, tekevvün eden bir hayatın da bir ilham membaı olacaktır.

Bu müze milletin rehberi ve müncisi olan Büyük Kahraman, Millî Kahraman için yapabileceğimiz en canlı bir heykel, ve eserini mütemadiyen anlatıcı bir makam olacaktır.

Bu müze bu gayeler uğrunda can vermiş olan nice fedayinin, nice askerin, nice kahramanın, nice Türkün hatırasını tazize yarayacak millî bir âbide olacaktır.

Müzelerin terbiyevî kıymetlerinden ve hakikî medeniyete hizmetlerinden ne kadar istifade edilmek beklense çok olmaz, makul olur. Terakkimizde müzeciliğin de muhakkak kıymetli bir hissesi olacaktır. Bu müzeyi seyredenler, tabiî herkes kendi istidat, iktidar ve kabiliyetine göre, ahlâkî, medenî, millî bir takım dersler alacaklar ve bu, millete eşsiz bir heyecan membaı olacak ve bilhassa inkılâp terbiyesini yetiştirmeğe ve ananeleştirmeğe yarayacaktır. Burada herkes vatanının, milletinin ve medeniyetinin mazisininden canlı bir parça görecek ve maziden ilham almağa, ona istinat

etmeğe ve milletine itimat etmeğe alışacaktır.

Muhtemeldir ki bu vesikalar, bu resimler ve bu eşya ve bu hatıralar boy boy, renk renk büyük ve küçük ve ölümün ve yahut hayatın içinden bize her biri sessiz ve eşsiz dilleriyle hitap edecekler ve hep heyecanlı sözler söyliyeceklerdir. Bu mucizenin tekevvününe imkân vermiş olan Gazi'nin dehasını ve Türk miletinin büyüklüğünü söyliyecekler ve — esasen her ders biribirini icmal ede ede nihayet üç dört nasihate toplandığı, her şey üç dört hulâsaya vardığı cihetle — muhtemeldir ki bize: "Dünyada mucizeler halkeden azim, emram ve sebatı; inkkılâbın ve cümhuriyetin delâlet ettikleri mefhum olan halkçılığı; her millete medeniyete hususî dehasına göre faydalı olması için lâzım olan millî istiklâli; her ferdin medenî inkişafı için lâzım olan hürriyeti; hayatı koruyan medeniyeti ve sulhu; sizin, ailenizin ve milletinizin tamamınız olan vatanınızı seviniz!„ diyeceklerdir.

YÜZ YİRMİ BİR AY EVEL

MECDİ SADRETTİN

MILLI mücadele yıllarında ve onu takip eden günlerde Ankarada gazetecilik edenler, bilirler. Burada o zaman gazeteciler için yegâne havadis membaı Meclis binası ve bilhassa onun koridoru idi. En yeni haberler, dedikodular, cereyanlar, verilmiş veya verilecek olan kararlar; hep burada eski meclisin dar ve loş koridorunda öğrenilirdi...

Bir gündü. Ayni koridorda yanyana müsahebe ederek yürüyen İzmirin iki mebusu yanımdan geçerken birden durdular. Içlerinden Necati Bey (merhum) müstehzi bir tavurla:

— Adamsende gazeteci misin! dedi, ve ilâve etti:

— Ne oluyor, neler var? Bize haber ver bakalım.

Necati Bey bu sözleriyle, bana bir havadis vermiş oluyordu. O günkü hava içinde gazeteci için bu manidar sözlerden daha büyük bir havadis tasavvur olunabilir mi? Herhalde bir fevkalâdelik vardı. O sıralarda hem Çankaya'da hususî içtimalar aktediliyor, hem de istasyonda Heyeti Vekile reisine mahsus binada teşkilâtı esasiye kanununda yapılacak olan tadilâtı müzakere ve hazırlayan müteahssıslar encümeni toplanıyordu.

Teşkilâtı esasiye kanununda yapılması tasavvur edilen tadilât hakkında biz o sıralarda ancak şunları duyabilmiştik: Kabine usulü kabul edilecek, Meclisin içtima müddeti dört sene olacak, Ankaranın hükûmet merkezi olduğu kanunda tasrih edilecek.

Necati Beyin ilk nazarda ehemmiyetsiz görünen sözleri beni iykaz etmiş, merakımı tahrik etmişti. Anlıyordum ki, bu bizim bildiklerimizden başka bir şeyler daha var. Fakat ne? Nihayet şuradan buradan edindiğim havadis kırpıntılarından, öğrendim ki hükûmetimizin şekli hakkında verilecek bir karar arifesindeyiz...

Aradan birkaç gün geçmişti. Öğle yemeğine Anadolu lokantasına gitmiştim. Sokağa açılan bir pencerenin önündeki masada oturan Avusturyalı bir meslekdaş beni masasına davet etmişti. Birlikte yemek yemeğe başlamıştık. "Neue Freie Presse,, nin muhabiri olan Mösyö Lazar, benden muhtelif meseleler hakkında malûmat alırken söz arasında o gün Gazi Paşa tarafından kabul edilmek saadetine nail olacağını da söylemişti. Bir haftadanberi Gazi Paşa'dan mülâkat teminine uğraşan muhabir, nihayet o gün muradına erecekti. Bana bu muvaffakiyetinden doğan memnuniyetini izhar ederken, Meclisin büyük reisine tevcih edeceği sualler hakkında da mütaleamı almak istemişti. Ben de Viyanalı gazeteciye günün işleri, memleket meseleleri hakkındaki suallerine

esas teşkil edebilecek tafsilât verdikten sonra, bilhassa yakında Mecliste müzakeresine başlanacak olan teşkilâtı esasiye kanunu tadilâtı hakkında Büyük Millet Meclisi Reisi'nden malûmat rica etmesini ehemmiyetle söylemiştim.

— Gazi Hazretlerine sorabilirsiniz, demiştim, Türkiyenin idare şekli kat'î surette taayyün etmiş midir; yoksa tekâmül devam ediyor mu? Teşkilâtı esasiyede yapılması mukarrer olan tadiller hangi esaslara müstenit olacak? Hükûmet merkezi neresi olacak?

Bütün bu esaslar hakkında ecnebi arkadaşımı tenvir ederek ayrılmıştım.

Saat onaltıda onu tekrar Mecliste Gazi Paşa'nın yanına, riyaset odasına girerken görmüştüm.

Millet Meclisi içtima halinde idi. Hararetli bir müzakere vardı. Hatiplerin hırçın sesleri dış kapıya kadar aksediyordu. Gazeteci arkadaşlar matbuat locasını doldurmuşlardı. Ben ise Riyaset odasında cereyan eden muhaverenin tafsilâtını bir an evel almak arzusiyle, Meclis koridorunda merakla bekliyordum..

Yarım saat devam eden mülâkattan sonra Riyaset odasının kapısı açıldı. Evvelâ Viyanalı muhabir, arkadan da mülâkat esnasında Paşa ile muhabir arasında tercümanlık vazifesini yapan Hamdullah Suphi Bey çıktılar. Mösyö Lâzar koluma girdi. Mülâkatnı kesik cümlelerle anlatmağa başladı. Hükûmet merkezi hakkında aziz Reisin sözlerini not kâğıtlarından aynen okudu. Beyanat şöyle bitiyordu:

— Ankara, Türkiye Cümhuriyetinin merkezidir.

Meselenin ehemmiyeti beni cezbetmişti. Sordum:

— Demek Cümhuriyet kelimesini telâffuz etti.?

— Elbet. Sarahaten... bir değil, birkaç defa!..

Ve sonra teşkilâtı esasiye kanununda yapılacak tadillere dair Gazi'nin beyanatını okumaya başladı.

"Taşhan,, ın önünde durduk. Beyanatın bazı kısımlarını tekrar ettirdim. Gece görüşmek üzere ayrıldım. O yazısını hazırlamak üzere otele girdi. Ben de koştum, Mecliste Hamdullah Suphi Beyi buldum. Duyduklarımı kendisine tekrar ettim.

— Evet, dedi. Gazi Hazretleri cümhuriyetten bahsetti. Fakat tabiî yazmazsınız!

— Aman Beyefendi...

— Hayır yazmayınız. Bir müddet bekleyiniz.

Antalyanın zarif mebusu, duyduklarımı teyit etmekle evvelâ beni sevindirmişti Fakat sonra yazmayın demekle neşemi kaçırmıştı. Hamdullah Suphi Beyin karşımda gazetecilik inceliklerini unutarak bir fırkacı gibi hareket ettiğini hissettim. Tereddütsüz kendimi telgrafhaneye attım. Büyük Şef'in mufassal beyanatının bir hulâsasını o zaman muhabiri bulunduğum "Ikdam,, a müstacel telgrafla bildirdim. Gazetecilik hatıralarım arasında kıymetli bir yer tutan bu telgraf aynen şudur:

Ankara, 22 eylûl — Hazırlanmakta olan yeni teşkilâtı esasiye kanunu projesi onbeş güne kadar fırkada müzakere edilmeğe başlanacaktır. Gazi Paşa bugün "Neue Freie Presse,, muhabirine mühim beyanatta bulunarak,

teşkilâtı esasiyemizde yapılması mutasavver tadilâtın ana hatlarına temas etmiş ve demiştim ki: "Teşkilâtı esasiyemizde hakimiyet bilâ kaydüşart milletindir. İcra kudreti, teşri salâhiyeti, milletin yegâne hakikî mümessili olan B. M. Meclisinde tecelli ve temerküz etmiştir, diye sarahat vardır. Bu iki cümleyi bir kelimede izah edebilmek için, hangi lûgatte aranırsa aransın; o kelime "Cümhuriyet,, olacaktır. Türkiyenin dahilî tekâmülü tamamen bitmemiştir. Tekâmül cümhuriyet esasına müncer olacaktır. Türkiyede hali hazırda olduğu kadar, ileride, daha ziyade demokratik bir cümhuriyet teşekkül edecek ve bu cümhuriyet hiçbir suretle garp cümhuriyetleri esaslarından farklı olmıyacaktır.

Merkezin neresi olacağı sualine gelince, hükûmet merkezimizi hadisat tayin etmiştir. Artık ortada böyle bir mesele mevcut değildir. Ankara, Türkiye Cümhuriyetinin merkezidir.,,

İşte bu telgrafla, cümhuriyet ilân edeceğimiz 22 eylûl 1923 cumartesi günü saat onaltıda Ankarada en salâeylûl pazar günü bu haber, "İkdam,, hiyetli bir ağızla ifade edilmiş ve 23 da neşrolunmuştu. O güne kadar bundanÇankaya'daki hususî içtimalara ve istasyondaki mütehassıslar encümenine iştirak eden vekillerden ve birkaç mebustan başka kimse haberdar değildi...

O zamanlar İstanbul gazeteleri Ankara'ya iki günde gelirdi. İki gün sonra "Ikdam,, ı alanlar büyük haberi okudular. Millet Meclisinin encümen odalarında oturan, istirahat salonunda gazetelerini okuyan ve nihayet koridorda gezinen birçok mebuslar hep bu haberle meşgul oluyorlardı. O sıralarda "Akşam,, ın sahiplerinden bulunan Falih Rıfkı Bey ise:

— Vallahi "Ikdam,, hepimizi atlattı. Ben bunu yirmi gündenberi bileyim de gazeteme vermiyeyim. Zamanını bekliyordum. Fena atladık.,, Diyerek acınıyordu. Ayni gün Meclisin önündeki caddede rasgeldiğim Hamdullah Suphi Bey külrengi kalpağını düzelterek bana doğru ilerledi:

— Mecdi, yaptığını beğendin mi? dedi. Çık bakalım şimdi işin içinden..

Kırsaçlı hatibin bu sözleri beni biraz şaşırttı. Kendimi derhal toplıyarak, sinirli bir tavurla:

— Fakat Hamdullah Bey, dedim. Bir cürüm işlediğimi zannetmiyorum. Gazetecilik vazifemi yaptım. Beni bundan dolayı tahtie eden olursa kendimi müdafaa etmeyi bileceğim. Nihayet bu haber yanlış veya yalan değil..

Hamdullah Bey sesinin tonunu değiştirerek:

— Tabiî aziz kardeşim, dedi. Vazifenizi yaptınız. Bu muvaffakiyetten dolayı sizi candan tebrik ederim.

Hamdullah Beyin yanında bulunan ve bu muhaveremize şahit olan sanatkâr Şadi Bey, bıyık altından gülüyordu.

Hamdullah Beyden ayrılıp da Meclise gittiğim zaman, bütün gazeteci arkadaşları kapının önünde toplanmış buldum. Hepsinin nazarlarında bana âdeta acıyan ve "ne yaptın? Neden yaptın?,, diyen bir mana vardı. Hatta içlerinden "Akşam,, muhabiri Bilâl Bey birkaç saat evel gazetesine şöyle bir telgraf çekmiş bulunuyordu:

"Cümhuriyet ilân edileceğine dair

salâhiyettar mahafilde hiçbir malûmat mevcut olmamakla beraber Gazi'nin bu mevzu etrafında beyanatta bulunduğu da tekzip olunmaktadır.„

Gazi Hazretlerinin de, beyanatının "İkdam„ da intişarına hiddet ettiğini söyliyenler bulundu ise de hadisat bu rivayetleri tekzip etmiş oldu. Filhakika akşama doğru, vaziyet tavazzuh etti. Bilâkis Gazi Paşa'nın ecnebi muhabirine vaki olan beyanatı Anadolu Ajansı vasıtasiyle memleketin her tarafına neşrütamim edildi. Bu netiyce gazeteci arkadaşların yüzünde yeis nişaneleri hasıl etti. Gazetelerinden aldıkları acı telgraflar da teessürlerini ziyadeleştirdi..

Türk İstiklâl ve İnkılâbı Savaşının Kronolojisi

19	Mayıs	1919	Gazi Mustafa Kemal Samsuna çıktı.
23	Temmuz	1919	Erzurum kongresi açıldı.
4	Eylûl	1919	Sivas kongresi açıldı.
7	„	1919	Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti kuruldu.
27	Kânunuevel	1919	Gazi Mustafa Kemal Ankaraya geldi
10	Kânunusani	1920	Hakimiyeti Milliye Gazetesi çıktı.
16	Mart	1920	İstanbul İtilâf devletleri askeri tarafından işgal edildi.
20	„	1920	Anadolu demiryolları devlet tarafından işletildi.
23	Nisan	1920	Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankarada açıldı.
24	„	1920	Gazi Mustafa Kemal Türkiye Büyük Millet Meclisi reisliğine seçildi.
29	„	1920	Hiyaneti vataniye kanunu yapıldı.
2	Mayıs	1920	İlk İcra Vekilleri Heyeti kuruldu.
9	Kânunusani	1921	Birinci İnönü muharebesi.
20	„	1921	İlk teşkilâtı esasiye kanunu kabul edildi.
8	Şubat	1921	Ayıntaba (Gazi Ayıntap) adı verildi.
16	Mart	1921	Türkiye ile Rusya arasında Moskova muahedesi aktedildi.
30	„	1921	İkinci İnönü muharebesi.
30	Haziran	1921	Himayei Etfal Cemiyeti kuruldu.
5	Ağustos	1921	Gazi Mustafa Kemal Başkumandan seçildi.
23	„	1921	Sakarya meydan muharebesi başladı.
19	Eylûl	1921	Gazi Mustafa Kemal'e Büyük Millet Meclisi Gazi ünvanını ve Müşür rütbesini verdi.
13	Teşrinievel	1921	Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında Kars muahedesi bağlandı.

20	„	1921	Cenup sulhu yapıldı.
31	Temmuz	1922	İstiklâl mahkemesi kanunu yapıldı.
26	Ağustos	1922	Afyon cephesinde büyük taarruz başladı.
30	Ağustos	1922	Dumlupınar'da Başkumandan meydan muharebesi.
1	Eylûl	1922	Gazi Mustafa Kemal "Ordular, ilk hedefiniz Ak denizdir. İleri!„ emrini verdi.
9	Eylûl	1922	Ordu İzmir'e vardı.
11	Teşrinievel	1922	Mudanya mütarekesi.
1	Teşrinisani	1922	Saltanat kaldırıldı.
24	Temmuz	1923	Lozan muahedesi imzalandı.
9	Ağustos	1923	Halk Fırkası kuruldu.
11	„	1923	İkinci Büyük Millet Meclisi toplandı.
2	Teşrinievel	1923	İstanbul itilâf devletleri işgalinden kurtarıldı.
6	„	1923	Türk ordusu İstanbul'a girdi.
13	„	1923	Kanunla Ankara Devlet merkezi oldu.
29	„	1923	Cümhuriyet ilân edildi.
29	„	1923	Gazi Mustafa Kemal Birinci Cümhurreisi seçildi
30	„	1923	İcra Vekilleri Heyeti Reisliğinin adı Başvekil olarak Cümhuriyet İcra Vekilleri Heyeti kuruldu.
5	Kânunusani	1924	Hafta tatili anunu abul edildi.
14	„	1924	Askerlik müddeti azaltıldı.
1	Mart	1924	Devlet tarafından demiryolu inşaatına başlandı.
2	„	1924	Fırka grupu hilâfetin, şer'iye ve evkaf vekâletlerinin kaldırılmasını kabul etti.
3	„	1924	Demiryolu siyaseti kanunlaştı.
3	„	1924	Medreseler kaldırıldı.
3	„	1924	Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'iye ve Evkaf Vekâletlerinin kaldırılması kanununu yaptı.
3	„	1924	Hanedan hudut haricine çıkarıldı.
18	„	1924	Köy kanunu kabul edildi.
8	Nisan	1924	Şer'iye mahkemeleri kaldırıldı.
20	„	1924	Cümhuriyetin teşkilâtı esasiye kanunu yapıldı.
26	Ağustos	1924	Iş Bankası kuruldu.
10	Teşrinisani	1924	Halk Fırkası, Cümhuriyet Halk Fırkası adını aldı.
16	Şubat	1925	Tayyare Cemiyeti kuruldu.
27	„	1925	Âşar kaldırıldı.
1	Mart	1925	Tütün rejisi satın alındı.
19	Nisan	1925	Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu.
24	Ağustos	1925	Şapka giyildi.

5	Teşrinisani	1925	Ankara Hukuk Fakültesi açıldı.
25	"	1925	Şapka kanunu kabul edildi.
30	"	1925	Tekkeler, türbeler, zaviyeler kapatıldı.
26	Kânunuevel	1925	Beynelmilel takvim ve saat kabul edildi.
17	Şubat	1926	Türk medenî kanunu kabul edildi. (Türk medenî kanunu ile kadın, aileed ve cemiyette medenî haklara kavuştu.)
8	Mart	1926	Borçlar kanunu kabul edildi.
13	"	1926	Türk ceza kanunu kabul edildi.
19	Nisan	1926	Kabotaj kanunu kabul edildi.
22	Mayıs	1926	Emlâk ve Eytam Bankası kuruldu.
28	"	1926	Teşviki sanayi kanunu kabul edildi.
28	Haziran	1926	Türk ticaret kanunu kabul edildi.
3	Teşrinievel	1926	Ilk heykel dikildi. (Sarayburnunda Gazi heykeli)
29	Mayıs	1927	Ankara - Kayseri demiryolu işletmeye açıldı.
15	Teşrinievel	1927	Cümhuriyet Halk Fırkası ikinci büyük kongresi toplandı.
15-20	"	1927	Fırka kongresinde Umumî Reis Gazi Mustafa Kemal büyük tarihî nutkunu okudu.
28	"	1927	Yurdun birinci nüfus sayılması yapıldı.
1	Teşrinisani	1927	İkinci Büyük Millet Meclisi açıldı. Gazi Mustafa Kemal ikinci defa Reisicümhur seçildi.
4	"	1927	Ankara'da Müze önünde Gazi heykeli dikildi.
24	"	1927	Ankara'da zafer âbidesi açıldı.
1	Kânunusani	1928	Anadolu demiryolları satın alındı.
31	"	1928	Maarif Cemiyeti kuruldu.
5	Nisan	1928	C. H. F. grupunda lâiklik esası ve teşkilâtı esasiye kanununun dine ait hükümlerinin çıkarılması kabul edildi.
10	"	1928	Teşkilâtı esasiye kanununun dine ait maddelerini Büyük Millet Meclisi çıkardı.
24	Mayıs	1928	Beynelmilel rakamlar kabul edildi.
9	Ağustos	1928	Gazi Mustafa Kemal İstanbul Sarayburnu parkında harf inkılâbını müjdeliyen nutkunu söyledi.
3	Teşrinisani	1928	Türk harfleri kanunu Büyük Millet Meclisinde kabul edildi.
1	Kânunusani	1929	Millet mektepleri açıldı.
5	"	1929	Mersin - Adana Şimendiferleri satın alındı.
24	Nisan	1929	İcra ve iflâs kanunu kabul edildi.
24	Mayıs	1929	Devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülü

			kanunu kabul edildi.
1	Haziran	1929	Ziraî kredi kooperatiflrei kanunu kabul edildi.
8	Haziran	1929	Millî sanayii koruyacak kanun kabul edildi.
8	„	1929	Topraksız çiftçiye toprak verilmesi kanunu kabul edildi.
30	Kânunusani	1930	Millî Tasarruf Cemiyeti kuruldu.
22	Şubat	1930	Türk parasının kıymetini koruma kanunu kabul edildi.
16	Nisan	1930	Yeni belediye kanunu kabul edildi.
8	Haziran	1930	Tekaüt kanunu kabul edildi.
11	„	1930	Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası kuruldu.
30	Ağustos	1930	Ankara — Sıvas demiryolu açıldı.
23	Mart	1931	Türk çoçuklarının ilk tahsillerini Türk mekteplerinde yapmaları kanunu kabul edildi.
26	„	1931	Üçüncü Büyük Millet Meclisi, intihabı yenilemeğe karar verdi.
1	Nisan	1931	Ölçülerde metre ve kilo sistemi kabul edildi.
15	„	1931	Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu.
23	„	1931	Fevzipaşa — Malatya hattı işletmeye açıldı.
4	Mayıs	1931	Dördüncü Büyük Millet Meclisi açıldı.
10	„	1931	Cümhuriyet Halk Fırkası Üçüncü büyük kongresi toplandı.
19	Şubat	1932	Halkevleri açıldı.
23	Nisan	1932	Kütahya — aBlıkesir hattı işletmeye açıldı.
5	Temmuz	1932	Buğday kanunu kabul edildi.
12	„	1932	Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kuruldu.
26	Eylûl	1932	Türk dili kurultayı toplandı.
15	Kânunuevel	1932	Samsun — Sıvas hattı işletmeye açıldı.
4	Nisan	1933	Antalya'ya demiryolu yapılması kanunu çıktı.
27	„	1933	Adana — Fevzipaşa hattı alındı.
25	Mayıs	1933	Dış borçlar meselesi halledildi.
29	„	1933	Kömüre giden demiryolunun yapılması kanunu çıktı.
12	Haziran	1933	Bakıra giden demiryolunun yapılmasına başlandı.
29	„	1933	Sıvas — Erzurum demiryolunun yapılmasına başlandı.
1	Ağustos	1933	Eski İstanbul Darülfünunu yerine Türk Üniversitesi kuruldu.
2	Eylûl	1933	Ulukışla — Kayseri hattı bitti.

(*) Burada mecmuaya gönderilen kitaplardan " ÜLKÜ „ nün şiarlarına uygun görülenler ilan olunacaktır.

HM
HAKIMIYETİ
MİLLİYE
MATBAASI